

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα: Διοίκηση Επιχειρήσεων

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα: Φορολογική, Λογιστική και
Χρηματοοικονομική Διοίκηση Στρατηγικών Αποφάσεων

Επιβλέπων Καθηγητής: Ταμπακούδης Ιωάννης

Σπουδαστής: Παπαβασιλείου Νικόλαος του Ιωάννη

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας

**Οι επιπτώσεις του Covid-19 στον χρηματοοικονομικό τομέα της
Ελλάδας**

28 Φεβρουαρίου 2023

Αφιερώσεις

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στους γονείς μου, Ιωάννη και Σταυρούλα, σε μια μικρή προσπάθεια ένδειξης της ευγνωμοσύνης μου για την ανεκτίμητης αξίας στήριξη που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Ιωάννη Ταμπακούδη, χωρίς τις συμβουλές και τις παρεμβάσεις του οποίου, το τελικό περιεχόμενο της εργασίας θα ήταν φτωχότερο. Ευχαριστώ επίσης το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων καθώς και τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου, που συντέλεσαν ώστε η διαδικασία εκπόνησης της εργασίας να καταστεί όσο το δυνατόν πιο άνετη και ευχάριστη τόσο για μένα όσο και για τους συναδέλφους μου.

Περίληψη

Επιθυμώντας η εργασία να ανταποκρίνεται στην καθημερινότητα που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια και με την ελπίδα να υπάρξει έστω και η ελάχιστη συνδρομή στην διαδικασία ενημέρωσης των πολιτών, ερευνώνται οι επιπτώσεις και οι αντιξοότητες που προκλήθηκαν από την πολυετή αντιμετώπιση της πανδημίας του Covid-19 στην

Ελλάδα. Συγκεκριμένα, μελετάται η επίδραση της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, και ιδιαίτερα στις μικρομεσαίες, οι οποίες πέραν του ότι αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας, είναι και εκείνες που επλήγησαν περισσότερο. Επιπλέον, εξετάζονται οι αναταραχές που προκλήθηκαν στο Ελληνικό Χρηματιστήριο, αλλά και τυχόν ευκαιρίες που εμφανίστηκαν και αξιοποιήθηκαν από ορισμένες επιχειρήσεις ή κλάδους επιχειρήσεων, ώστε να μετατρέψουν μια ολέθρια πανδημία σε κερδοφόρα επένδυση. Ανάλογη βαρύτητα δίδεται και στην ανάλυση των μακροοικονομικών μεγεθών, στις μεταβολές τους και στη συγκριτική αξιολόγηση τους, αναφορικά με τις περιόδους πριν και μετά της πανδημίας. Τέλος, εξετάζονται και οι τρόποι αντιμετώπισης της υγειονομικής κρίσης τόσο εγχώρια όσο και ευρωπαϊκά, καθώς η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δέχτηκε πολύτιμη οικονομική, πολιτική και συμβουλευτική στήριξη από τα αντίστοιχα κράτη- μέλη της Ε.Ε..

Με την ολοκλήρωση της εξέτασης των παραπάνω ζητημάτων, παρατίθενται συμπερασματικά παρατηρήσεις και προτάσεις, τόσο για την αντιμετώπιση της τρέχουσας κατάστασης όσο και για την προετοιμασία τυχόν μεταγενέστερων υγειονομικών κρίσεων. Φυσικά, ο αποτελεσματικότερος τρόπος αντιμετώπισης πάσης φύσεως προβλημάτων είναι η πρόληψη και επομένως πρέπει να λαμβάνονται αντίστοιχα μέτρα από τους χαράσσοντες της πολιτικής. Βαρύνουσα σημασίας ζήτημα αποτελεί και η εκτίμηση των διαφόρων κινδύνων που περιβάλλουν την ανθρώπινη καθημερινότητα, καθώς γίνονται σημαντικές αναφορές σχετικά με την εκτίμηση των κινδύνων και τη λήψη των απαραίτητων μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης.

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων.....	7
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	8-9
Χρήσιμοι Όροι και Συντομογραφίες.....	10
Μεθοδολογία Έρευνας.....	11
Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο 1^ο: Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις.....	12-27
1.1 Πως επηρεάστηκε η κερδοφορία ανά κλάδο.....	12-16
1.1.1 Πορεία Κερδών.....	14-16
1.2 Η αλληλεπίδραση με τους πελάτες.....	16-19
1.2.1 Εταιρίες διανομής φαγητού.....	16-17
1.2.2 Ταχυδρομικές Υπηρεσίες.....	17-18
1.2.3 Λιανικό Εμπόριο.....	18-19
1.3 Η αλληλεπίδραση με τους προμηθευτές.....	19-20
1.4 Οι επενδύσεις κατά την περίοδο της πανδημίας.....	20-22
1.5 Λήψη Αποφάσεων.....	22-27
1.5.1 Ατομική διαδικασία λήψεως αποφάσεων.....	22-24
1.5.2 Μοντέλα αντιμετώπισης επιχειρηματικού κινδύνου.....	24-27
Ανάλυση σεναρίων.....	24-25
Benchmarking.....	25-26
Διαγράμματα αιτίας και αποτελέσματος.....	26-27
Λίστες Ελέγχου (Checklists).....	27
Κεφάλαιο 2^ο: Ο αντίκτυπος της πανδημίας στο χρηματιστήριο.....	28-47
2.1 Τάσεις των δεικτών αγοράς.....	28-33
2.1.1 Τάσεις και επίπεδα αντίστασης- υποστήριξης.....	28-29
2.1.2 Χρηματοοικονομικοί δείκτες αγοράς.....	29-33
2.2 Σύγκριση και ανάλυση δεικτών αγοράς.....	33-35

2.3 Το χρηματιστήριο στην Ελλάδα.....	35-38
2.4 Ομόλογα.....	38-41
2.5 Παράγωγα.....	41-43
2.6 Πιστοποιητικά Καταθέσεων (CDs).....	43-44
2.7 Ο χρυσός ως πολύτιμο μέταλλο.....	44-47
Κεφάλαιο 3^ο: Ο αντίκτυπος της πανδημίας στην ελληνική οικονομία.....	48-69
3.1 Η μεταβολή του ΑΕΠ.....	48-51
3.2 Ιδιωτική κατανάλωση και αποταμίευση.....	51-56
3.2.1 Ιδιωτική Κατανάλωση.....	51-53
3.2.2 Αποταμίευση.....	54-56
3.3 Κρατικές Δαπάνες.....	56-59
3.4 Εισαγωγές- Εξαγωγές.....	59-62
3.5 Ανεργία.....	62-66
3.6 Πληθωρισμός	66-69
3.6.1 Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (CPI).....	68-69
Κεφάλαιο 4^ο: Συγκριτική αξιολόγηση Ελλάδας και άλλων χωρών ως προς την αντιμετώπιση της πανδημίας.....	70-75
4.1 Τα μέτρα της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της πανδημίας.....	70-71
4.2 Τα μέτρα άλλων χωρών για την αντιμετώπιση της πανδημίας.....	71-73
4.3 Η αντιμετώπιση της πανδημίας από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης..	73-74
4.4 Ο δρόμος προς την «πράσινη» ανάπτυξη στην μετά- πανδημίας εποχή.....	75
Συμπεράσματα Έρευνας.....	76-78
Βιβλιογραφία.....	79-86
Παραρτήματα.....	87-91

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1: Κλάδοι στους οποίους επιβλήθηκε αναστολή και κλάδοι που συνέχισαν τη λειτουργία τους

Πίνακας 1.2: Κερδοφορία ανά κλάδο για τα έτη 2020 και 2021

Πίνακας 1.3: Οι δέκα ελληνικές εταιρίες με τις μεγαλύτερες επενδύσεις σε πάγια περιουσιακά στοιχεία

Πίνακας 1.4: Σχέση πιθανότητας και σημαντικότητας ενός κινδύνου

Πίνακας 2.1: Ποσοστιαία μεταβολή κερδών των μεγαλύτερων εταιριών του NASDAQ για τα 2020- 2021

Πίνακας 2.2: Τα συστατικά μέρη του ASE

Πίνακας 2.3: Βαθμίδες αξιολόγησης ανά οίκο

Πίνακας 3.1: Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας κατά την περίοδο 2020- 2022

Πίνακας 3.2: Η μεταβολή του αριθμού εργαζομένων ανά κλάδο κατά την περίοδο της πανδημίας

Πίνακας 3.3: Η πορεία του ΔTK κατά την περίοδο της πανδημίας

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Η πορεία του ρυθμού αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2022

Διάγραμμα 1.2: Η αυτοπεποίθηση των ελληνικών επιχειρήσεων την τελευταία πενταετία

Διάγραμμα 1.3: Υπόδειγμα μοντέλου αιτίας και αποτελέσματος

Διάγραμμα 2.1: Η πενταετής πορεία του Nasdaq 100

Διάγραμμα 2.2: Η πενταετής πορεία του S&P 500

Διάγραμμα 2.3.: Η πενταετής πορεία του Russell 3000

Διαγράμματα 2.4: Η πενταετής πορεία του VIX

Διάγραμμα 2.5: Σύγκριση δεικτών Nasdaq, S&P και Russell

Διάγραμμα 2.6: Η πενταετής πορεία του ASE

Διάγραμμα 2.7 και 2.8: Η ελληνικού πενταετούς ομολόγου και της απόδοσής του

Διάγραμμα 2.9: Όγκος συναλλαγών σε παράγωγα

Διάγραμμα 2.10: Η δεκαετής πορεία των προθεσμιακών καταθέσεων στην Ελλάδα

Διάγραμμα 2.11: Η πενταετής πορεία της αξίας του χρυσού ανά ουγκιά

Διάγραμμα 2.12: Τα αποθέματα χρυσού της Ελλάδας την τελευταία πενταετία

Διάγραμμα 3.1: Η πορεία του ελληνικού ΑΕΠ την τελευταία εικοσαετία

Διάγραμμα 3.2: Σύγκριση ΑΕΠ Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο

Διάγραμμα 3.3: Η ιδιωτική κατανάλωση της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία

Διάγραμμα 3.4: Σύγκριση κατανάλωσης Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο

Διάγραμμα 3.5: Η πορεία της ελληνικής αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ την τελευταία δεκαετία

Διάγραμμα 3.6: Σύγκριση αποταμίευσης Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο

Διάγραμμα 3.7: Οι κρατικές δαπάνες ανά τρίμηνο κατά την περίοδο της πανδημίας

Διάγραμμα 3.8: Σύγκριση κρατικών δαπανών Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο

Διάγραμμα 3.9: Η πορεία του ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου

Διάγραμμα 3.10: Οι μεταβολές των εξαγωγών ως ποσοστό επί του ΑΕΠ ανά κράτος της ΕΕ

Διάγραμμα 3.11: Η πορεία του ποσοστού ανεργίας κατά την τελευταία δεκαετία

Διάγραμμα 3.12: Σύγκριση ποσοστού ανεργίας της Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο

Διάγραμμα 3.13: Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία

Χρήσιμοι Όροι και Συντομογραφίες

ASE General Index: Athens Stock Exchange General Index

CDs: Credit Default swaps

CPI: Consumer Price Index

ETFs: Exchange-traded funds

PWC: PricewaterhouseCoopers

S&P: Stand.ards and poors

Vix: Volatility Index

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Μεθοδολογία Έρευνας

Η μεθοδολογία της έρευνας συνίσταται κυρίως από τον προσδιορισμό και την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος. Μέσω της μεθοδολογίας μιας έρευνας καθορίζονται τα διαδικαστικά βήματα που ακολουθούνται, ώστε να αναζητηθούν, αξιολογηθούν και συλλεχθούν τα δεδομένα και οι πληροφορίες που θα οδηγήσουν στην ολοκλήρωση του ερευνητικού σκοπού.

Στην παρούσα εργασία κρίνεται κατάλληλο να χρησιμοποιηθούν δευτερογενή, δηλαδή ήδη υπάρχοντα, δεδομένα που εντοπίζονται σε έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και δημοσιευθεί σε ιστοσελίδες, βιβλία ή επιστημονικά περιοδικά. Αναλυτικότερα, οι πηγές των πληροφοριών που αξιοποιούνται, αναγράφονται στο κεφάλαιο της Βιβλιογραφίας.

Η φύση των δεδομένων που συναντώνται είναι τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική, ανάλογα με το αντικείμενο που διερευνάται και αναλύεται σε κάθε φάση της εργασίας, ενώ δύναται να χρησιμοποιηθούν και συνδυαστικά. Συγκεντρώνοντας και αναλύοντας τις παραπάνω πληροφορίες εξάγονται νέα δεδομένα, τα οποία ονομάζονται πρωτογενή, οδηγώντας με αυτό τον τρόπο στην παραγωγή νέας γνώσης.

Ένα ερευνητικό ερώτημα μπορεί να απαντηθεί με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα από τη διάσταση, την οποία το προσεγγίζει ο ερευνητής. Η πολιτική, η οικονομική, η κοινωνική, η τεχνολογική και η πολιτισμική είναι οι βασικότερες και συνηθέστερες προσεγγίσεις, μέσω των οποίων εξετάζεται ένα ερευνητικό ερώτημα. Αναφορικά με το θέμα της εργασίας, οι επιπτώσεις της κρίσης του Covid-19 μπορούν να εξετασθούν από όλες τις παραπάνω προσεγγίσεις, ωστόσο η προσέγγιση που εφαρμόζεται είναι οικονομικοκεντρική.

Τέλος, κάθε επιστημονική έρευνα επιβάλλεται να τηρεί δύο θεμελιώδη γνωρίσματα, όπως αυτά της πρωτοτυπίας και της πληρότητας. Με την πρωτοτυπία εξασφαλίζεται ότι τα ευρήματα που προκύπτουν από την έρευνα είναι μοναδικά και δεν αποτελούν προϊόν υποκλοπής και με την πληρότητα ότι τα ευρήματα της εργασίας έχουν απαντήσει επαρκώς στα ερευνητικά ερωτήματα, όπως αυτά τέθηκαν στις πρώτες σελίδες.

Εισαγωγή

Η πανδημία με την οποία βρισκόμαστε αντιμέτωποι δεν είναι, προφανώς, η πρώτη που αντικρίζει η ανθρωπότητα, αλλά ούτε καν η πρώτη που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια, καθώς έχουν περάσει μόλις 20 χρόνια από την επιδημική έξαρση του SARS το 2003, ενός ιού που παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τον κορωνοϊό, καθώς πέραν του ότι προσβάλλουν και οι δύο το αναπνευστικό σύστημα, προκαλεί επίσης υψηλό πυρετό, συνήθως άνω των 38° C, δυσφορία, πόνους στο σώμα και ξηρό βήχα. Ωστόσο, η διαφορά των δύο ιών έγκειται στην έκταση την οποία έλαβαν. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας και το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Ασθενειών ο ιός SARS επεκτάθηκε σε Βόρεια και Νότια Αμερική, Ευρώπη και Ασία και ο συνολικός απολογισμός κρουσμάτων του SARS ανήλθε σε 8.098 κρούσματα, εκ των οποίων τα 774 απεβίωσαν. Αντιθέτως, ο Covid-19 έχει επεκταθεί σε κάθε χώρα κάθε ηπείρου, καταγράφοντας, προς το παρόν, σχεδόν 604.00.000 μολύνσεις και σχεδόν 6.500.000 θανάτους. Τέλος, η επιδημία SARS διήρκεσε μόλις δύο χρόνια (2002-2004), ενώ από το 2019 μέχρι και σήμερα καταγράφονται κρούσματα της νόσου Covid-19.

Η τρέχουσα πανδημία, λοιπόν, λόγω της έκτασης και της διάρκειας της έχει προσφέρει πολλαπλά ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα σε ερευνητικές επιστημονικές ομάδες πάσης ειδικότητας. Ρόλος της επιστημονικής κοινότητας αποτελεί η αναζήτηση, η συλλογή, η αξιολόγηση και ανάλυση αυτών των δεδομένων, ώστε να εξακριβωθούν τα αίτια της έξαρσης της πανδημίας και τυχόν διαχειριστικά λάθη και στη συνέχεια να δώσει λύσεις τόσο στα τρέχοντα προβλήματα όσο και στα μελλοντικά προβλήματα. Ιδανικά, τα ευρήματα των ερευνών παρέχουν μέτρα πρόληψης για την αποφυγή όμοιας κατάστασης στο μέλλον.

Η παρούσα έρευνα δεν εστιάζει σε ζητήματα υγειονομικής φύσεως. Επικεντρώνεται στη χρηματοοικονομική διαχείριση που ασκήθηκε την τελευταία τριετία υπό την πίεση της πανδημίας. Στόχος της έρευνας αποτελεί η συγκέντρωση και ανάλυση δεδομένων αναφορικά με τις χρηματοοικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν από την Ελληνική κυβέρνηση προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καθώς και τα φυσικά πρόσωπα. Μελετάται η μεταβολή των μακροοικονομικών μεγεθών και πώς αυτές οι μεταβολές επηρεάζουν την ζωή των πολιτών. Τέλος, εξετάζεται η ορθότητα και η αποτελεσματικότητα των πολιτικών και επιδιώκεται η παροχή εναλλακτικών διαχειριστικών πολιτικών.

Κεφάλαιο 1^ο

Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις

Η ομαλή και κερδοφόρα πορεία των ελληνικών επιχειρήσεων υπήρξε κατά διαστήματα ένα δύσκολο μονοπάτι. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008. Μάλιστα, μεγάλος αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αδυνατώντας να ανταπεξέλθει στα αδιάκοπα έξοδα και τις υπέρβαρες φορολογικές υποχρεώσεις, οδηγήθηκε στη χρεοκοπία και κατ' επέκταση στο λύση του. Έκτοτε, η οικονομική ύφεση συνεχίστηκε έως το 2018, όταν άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους μικρά ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης μέσω του ΑΕΠ. Ωστόσο, ένα χρόνο αργότερα, η επέλαση της νόσου Covid-19, αποσταθεροποίησε, όχι μόνο την ελληνική ανάπτυξη, αλλά και την ανάπτυξη και μεγέθυνση των ισχυρότερων κρατών, όπως των ΗΠΑ, της Γερμανίας, της Κίνας και της Ρωσίας μεταξύ άλλων, καθώς και επιχειρήσεων-κολοσσών όπως η Apple Inc και Tesla. Στο τρέχον κεφάλαιο εξετάζονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν από το 2019 οι ελληνικές επιχειρήσεις, ανεξαιρέτως μορφής και μεγέθους. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η πορεία της κερδοφορίας κατά την πανδημία, πώς επηρεάστηκε η σχέση των επιχειρήσεων με τους προμηθευτές και πελάτες της, πώς κινήθηκαν οι επενδύσεις υπό τις συνθήκες αβεβαιότητας που επέφερε η πανδημία και τέλος ποιες διαδικασίες ακολουθούν οι επιχειρήσεις, ώστε να λάβουν σημαντικές αποφάσεις εν καιρώ υγειονομικής και οικονομικής κρίσης.

1.1 Πως επηρεάστηκε η κερδοφορία ανά κλάδο

Η έλευση της πανδημίας και η επιβολή των περιοριστικών μέτρων, τα οποία περιλάμβαναν απαγόρευση κυκλοφορίας, πλην συγκεκριμένων περιπτώσεων, όπως μετακίνηση προς τον τόπο εργασίας, μετακίνηση για παροχή βοήθειας ή περίθαλψης σε άτομα με ειδικές ανάγκες και ελάχιστες περιπτώσεις αναψυχής, χώρισε τις επιχειρήσεις σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Σε αυτές που σταμάτησαν μερικώς ή ολικώς την επιχειρηματική τους δραστηριότητα λόγω της φύσης της ίδιας της δραστηριότητας, για την οποία απαιτούνταν εκτεταμένη κοινωνική επαφή με συναδέλφους και πελάτες και σε αυτές που συνέχισαν να ασκούν κανονικά την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.

Μεταξύ των κλάδων που συνέχισαν να δραστηριοποιούνται κατά τη διάρκεια της πανδημίας συγκαταλέγονται τα ασφαλιστικά ταμεία και οι δημόσιες υπηρεσίες, για τις οποίες ίσχυε, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, η εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση, κλάδοι επιχειρήσεων του πρωτογενούς τομέα, όπως η γεωργία, η αλιεία και τα λατομεία, κλάδοι παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και νερού και ο κλάδος των κατασκευών.

Εξαιρουμένων των δημοσίων υπηρεσιών και των ασφαλιστικών ταμείων και της άμυνας, στα οποία οι αλλαγές που προκλήθηκαν λόγω πανδημίας ήταν κυρίως λειτουργικού χαρακτήρα, οι υπόλοιποι κλάδοι επηρεάστηκαν σημαντικά και σε αρνητικό βαθμό, παρά το γεγονός ότι δεν επιβλήθηκε αναστολή δραστηριοτήτων.

Σύμφωνα με έρευνα της PWC (PricewaterhouseCoopers), που πραγματοποιήθηκε το 2021 για την χρονολογική περίοδο 2019-2020, αναφορικά με την πορεία των ελληνικών επιχειρήσεων κατά την περίοδο της πανδημίας, ο κλάδος των κατασκευών παρουσίασε σημαντική μείωση στον κύκλο εργασιών του. Οι τέσσερις μεγαλύτερες εταιρίες του κλάδου (ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ, ΕΛΛΑΚΤΩΡ, ΑΒΑΞ και ΙΝΤΡΑΚΟΜ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ Α.Ε), στις οποίες μάλιστα αντιστοιχεί και το 97% των συνολικών εσόδων, ανακοίνωσαν, κατά μέσο όρο, μειωμένα έσοδα κατά 26%, ενώ οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις απεδείχθησαν περισσότερο ευαίσθητες στην πανδημική κρίση και εμφάνισαν έσοδα μειωμένα κατά 34%. Ωστόσο, το 2021 ο κλάδος ανέκαμψε σχετικά γρήγορα, παρουσιάζοντας αύξηση στα συνολικά έσοδα κατά 11,05%.

Αντιθέτως, ο κλάδος της μεταποίησης εμφάνισε, σύμφωνα με το δελτίο τύπου της ΕΛΣΤΑΤ (2022), το Νοέμβριο του 2021 έσοδα αυξημένα κατά 39,4% παρά της σημαντική πτώση της ζήτησης που παρουσιάστηκε την περίοδο της πανδημίας. Η εν λόγω αύξηση οφείλεται κυρίως στην αύξηση παραγωγής προϊόντων διύλισης πετρελαίου, βασικών μετάλλων και ειδών ένδυσης. Επιπλέον, η αύξηση κατά 51,7% του δείκτη Κύκλου Εργασιών Εξωτερικής Αγοράς εκτός Ευρωζώνης και κατά 51,5% του δείκτη Κύκλου Εργασιών Εξωτερικής Αγοράς εντός Ευρωζώνης δικαιολογούν επακριβώς το σημαντικό ποσοστό αύξησης του κύκλου εργασιών του κλάδου.

Πέραν όμως των κλάδων επιχειρήσεων που συνέχισαν αδιάκοπα την επιχειρηματική τους δραστηριότητα, αξίζει να σημειωθούν και οι κλάδοι επιχειρήσεων που με κρατική εντολή ανέστειλαν τη λειτουργία τους, με αποτέλεσμα να δεχτούν επιζήμιο οικονομικό πλήγμα.

Μεταξύ των κλάδων που επλήγησαν περισσότερο λόγω της υποχρεωτικής αναστολής της λειτουργίας τους συγκαταλέγονται οι κλάδοι, των οποίων η φύση της δραστηριότητας που ασκούν, απαιτεί κοινωνική επαφή και τη φυσική παρουσία των συναλλασσόμενων, ή ακόμα και επαφή μεταξύ των συναδέλφων της εκάστοτε επιχείρησης. Επομένως, ο κλάδος του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, ο κλάδος παροχής υπηρεσιών, η εστίαση, η εκπαίδευση, οι τέχνες και η ψυχαγωγία, για παράδειγμα, τέθηκαν εκτός λειτουργίας, ή συνεχίστηκε η λειτουργία τους υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Αναφορικά με την εστίαση, για παράδειγμα, αυξήθηκαν, όπως θα φανεί και παρακάτω, σημαντικά οι πωλήσεις μέσω διανομών στο χώρο κατοικίας του πελάτη. Στο χώρο της εκπαίδευσης καθιερώθηκε η τηλε-εκπαίδευση, ως μια καινοτόμα μέθοδος διδασκαλίας και ταυτόχρονα μια αναγκαστική λύση, ώστε να μη διακοπεί ολοκληρωτικά η σχολική εκπαίδευση των μαθητών. Επιπλέον, παροχές υπηρεσιών από λογιστικά, δικηγορικά και αρχιτεκτονικά γραφεία πραγματοποιούνταν τηλεφωνικά, ενώ σε μερικές περιπτώσεις, αν αυτό ήταν δυνατό, με τον ίδιο τρόπο παρείχαν τις υπηρεσίες του και οι ιδιωτικοί ιατροί.

Μη αναστολή λειτουργίας με κρατική εντολή	Αναστολή λειτουργίας με κρατική εντολή
<ol style="list-style-type: none"> 1. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία 2. Ορυχεία και λατομεία 3. Μεταποίηση 4. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού 5. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης 6. Κατασκευές 7. Μεταφορά και αποθήκευση 8. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες 9. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας 10. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, μοτοσυκλετών 2. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης 3. Ενημέρωση και επικοινωνία 4. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες 5. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες 6. Εκπαίδευση 7. Ανθρώπινη υγεία και κοινωνική μέριμνα 8. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία 9. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών

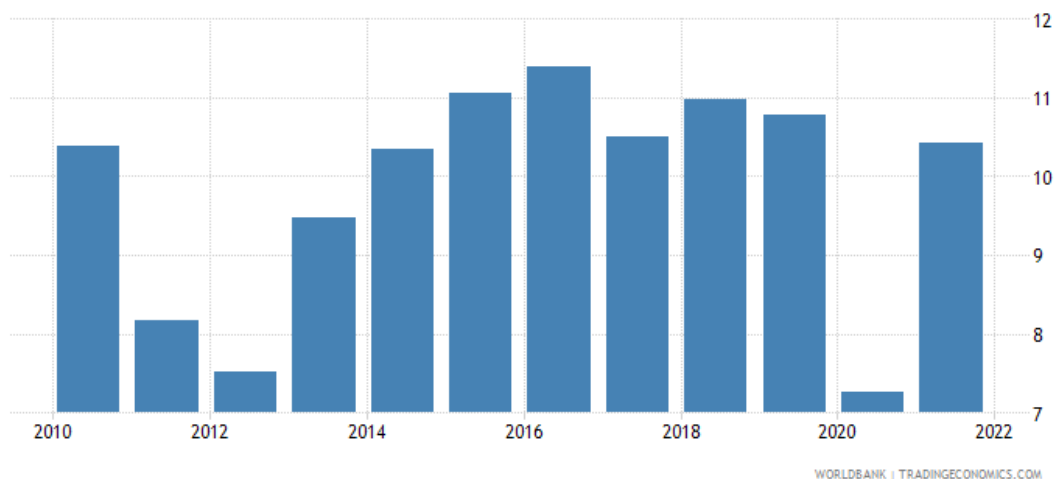
Πίνακας 1.1: Κλάδοι στους οποίους επιβλήθηκε αναστολή και κλάδοι που συνέχισαν τη λειτουργία τους (Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις επιχειρήσεις (2021), ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, σελ.79)

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την έρευνα της PWC για τον αντίκτυπο της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, σε δείγμα 25 επιχειρήσεων που λήφθηκε από τον κλάδο του εμπορίου, παρατηρήθηκε η ίδια τάση, που εντοπίστηκε και στον κατασκευαστικό κλάδο. Οι μεγαλύτερες, δηλαδή, εταιρίες του κλάδου να πραγματοποιούν το μεγαλύτερο κομμάτι των συνολικών εσόδων του κλάδου, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά την ευαισθησία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων να ανταπεξέλθουν στις διόλου ευνοϊκές συνθήκες που δημιουργήθηκαν λόγω της πανδημίας. Συγκεκριμένα, εκ των 2,1 δισεκατομμυρίων στα οποία αντιστοιχεί ο κύκλος εργασιών του κλάδο το πρώτο εξάμηνο του 2020, το 95% πραγματοποιήθηκε από τις 10 μεγαλύτερες εταιρίες του κλάδου, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η ΕΛΙΝΟΙΛ, η REVOIL και η JUMBO.

Στην παροχή υπηρεσιών, περιλαμβάνονται επιχειρήσεις από τον κλάδο της μεταφοράς, του τουρισμού και της υγείας. Οι εταιρίες αερομεταφοράς, με ηγέτιδα την AEGEAN παρουσίασαν μειωμένα έσοδα, περίπου 25%, κυρίως λόγω των μειωμένων πτήσεων προς τα ελληνικά νησιά. Ακόμα και η ΟΠΑΠ Α.Ε., παρουσίασε μειωμένο τζίρο κατά 34%, παρά το γεγονός ότι ήταν η εταιρία με τα μεγαλύτερα έσοδα στον κλάδο.

1.1.1 Πορεία Κερδών

Γενικότερα, το 2020 υπήρξε μια μεταβατική χρονιά που έφερε ασυνήθιστες για τα τότε δεδομένα αλλαγές, επομένως ήταν αναμενόμενο να παρατηρηθεί αύξηση της αποταμίευσης των νοικοκυριών και κατ' επέκταση μείωση των δαπανών για κατανάλωση. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω ραβδόγραμμα, ο βαθμός αποταμίευσης άγγιξε το 11% του ΑΕΠ το 2020, το οποίο με τη σειρά του παρουσίασε μείωση κατά 7,44% σε σχέση με το 2019, από 205,3 σε 189,4 δις ευρώ.

Διάγραμμα 1.1: Η πορεία του ρυθμού αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2022 (www.tradingeconomics.com)

Η μειωμένη κατανάλωση αποτυπώνεται και στα μειωμένα κέρδη των επιχειρήσεων που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας αλλά και στα κέρδη επιχειρήσεων που συνέχισαν κανονικά την επιχειρηματική τους δραστηριότητα, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Αντιθέτως, το 2021 η πανδημία αποτελούσε πλέον μέρος της καθημερινότητας των πολιτών και παρόλο που δεν είχε εξαλειφθεί πλήρως, αυτό δεν εμπόδισε την οικονομία να κάνει ένα σημαντικό βήμα ανάπτυξης και άνθισης της οικονομικής δραστηριότητας.

Το 2021 ο βαθμός αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ έπεσε στο 9,91%, το οποίο όμως ποσοστό δεν αντικατοπτρίζει επακριβώς την εικόνα της προόδου και της μικρής ανάπτυξης του 2021, διότι, παράλληλα το ΑΕΠ παρουσίασε αύξηση κατά περίπου 11%, από τα 205,3 στα 216,3 δις ευρώ. Τα παραπάνω δεδομένα αποτελούν αίτια για τη διαμόρφωση του κύκλου εργασιών των κλάδων των επιχειρήσεων που συμπεριλαμβάνονται στον πίνακα που ακολουθεί. Τα συνολικά έσοδα αυξήθηκαν σε σημαντικό βαθμό και σε αυτό συνέβαλε η παράλληλη αύξηση του αριθμού των δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων στους περισσότερους κλάδους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αύξηση των εσόδων στον κλάδο των καταλυμάτων και της εστίασης, η οποία άγγιξε το 60% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, σημαντικές ήταν οι αυξήσεις στους κλάδους της μεταποίησης (26,8%), στις υπηρεσίες logistics (28,55%) και στις διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (26,89%).

Κλάδος	Πλήθος Επιχειρήσεων			Κύκλος Εργασιών (σε χιλ. ευρώ)		
	Σύνολο	Μάρτιος 2020	Νοέμβριος 2020	2020	2021	Μεταβολή (%)
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	549.361			7.101.046	8.186.128	15,28%
Ορυχεία και λατομεία	601			798.229	844.426	5,79%
Μεταποίηση	56.972			56.516.685	71.662.787	26,80%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	7.446			18.140.590	-	
Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	1.940			1.911.405	2.167.009	13,37%
Κατασκευές	58.771			9.421.783	10.463.005	11,05%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	227.461	63.360	66.000	115.534.680	134.798.888	16,67%
Μεταφορά και αποθήκευση	60.059			12.745.552	16.384.587	28,55%
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	106.819	90.785	65.513	6.455.593	10.312.967	59,75%
Ενημέρωση και επικοινωνία	16.372	184	187	11.271.047	12.290.927	9,05%
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	16.856			10.112.039	-	
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	9.153			1.740.240	1.787.384	2,71%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	134.286	328	294	9.739.687	11.417.781	17,23%
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	20.284	2.211	2.729	4.725.389	5.995.849	26,89%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	1.033			442.476	447.271	1,08%
Εκπαίδευση	20.901	18.661	17.026	376.012	436.599	16,11%
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	58.066	1.356	1.933	2.095.544	2.556.307	21,99%
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	21.138	13.723	15.531	3.844.437	4.422.272	15,03%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	38.736	19.609	19.772	1.127.972	1.305.337	15,72%

Πίνακας 1.2: Η κερδοφορία ανά κλάδο για τα έτη 2020 και 2021 (www.elstat.gr)

1.2 Η αλληλεπίδραση με τους πελάτες

Η έλευση της πανδημίας και η εφαρμογή των περιοριστικών μέτρων έχει αλλάξει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι επιχειρήσεις με τους πελάτες. Για παράδειγμα, κατά την επιβολή των περιοριστικών μέτρων και την περίοδο της καραντίνας κατέστη αδύνατο οι καταναλωτές να παρευρεθούν σε χώρους επιχειρήσεων που ανήκουν στον κλάδο της εστίασης. Η αγορά προϊόντων από τέτοιου τύπου επιχειρήσεις γίνονταν σχεδόν αποκλειστικά μέσω διανομής στην κατοικία του καταναλωτή.

Αξίζει, λοιπόν, να εξεταστούν τα προβλήματα που προέκυψαν σχετικά με την αλληλεπίδραση επιχειρήσεων- πελατών, καθώς και οι διάφορες λύσεις που εφαρμόστηκαν από τις επιχειρήσεις προς αντιμετώπιση των προβλημάτων που προέκυψαν.

1.2.1 Εταιρίες διανομής φαγητού

E-food

Αύξηση κύκλου εργασιών κατά σχεδόν 50% το 2019, οπότε ξέσπασε η πανδημία, μεταβάλλοντας τις πωλήσεις από 28,78 σε 43,17 εκατομμύρια ευρώ. Επιπλέον, έχτισε ισχυρό δίκτυο συνεργατών, αποτελούμενο από τουλάχιστον 15.000 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο της εστίασης πανελλαδικά. Πέραν αυτού, ο φόβος των

πολιτών και η αποφυγή των μετακινήσεων, ακόμα και των απαραίτητων, “γέννησε” την ανάγκη για διανομή των αγορών του supermarket στο χώρο κατοικίας. Αυτός είναι και ο λόγος, για τον οποίο η e-food σύναψε σχέση συνεργασίας με την αλυσίδα supermarket Σκλαβενίτης, απασχολώντας συνολικά 1.500 διανομείς.

Wolt

Η νεοεισερχόμενη στον κλάδο των διανομών, Wolt, έφτασε στην Ελλάδα το 2018, και τον πρώτο χρόνο παρουσίασε τζίρο που έφτασε τις 930.000 ευρώ. Ένα χρόνο αργότερα, με την έλευση της πανδημίας και την κατακόρυφη αύξηση της ανάγκης των καταναλωτών για διανομές, ο κύκλος εργασιών εκτοξεύτηκε κατά σχεδόν 223%. Η εταιρία συνεργάζεται σχεδόν με 2.000 εστιατόρια σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και έχει αποκτήσει αρκετή δημοτικότητα κυρίως χάρη στον ιδιαίτερο τρόπο συνεργασίας της με τους διανομείς. Συγκεκριμένα, οι διανομείς δεν λογίζονται ως υπάλληλοι της εταιρίας αλλά ως ανεξάρτητοι συνεργάτες της και πληρώνονται με προμήθειες ανά διανομή. Επομένως, οι διανομείς επωμίζονται όλα τα κόστη, τα οποία συνεπάγονται για να εκτελεστεί μια παραγγελία, όπως καύσιμα και αποσβέσεις του μεταφορικού μέσου, ενώ παράλληλα καταβάλλουν και το απαιτούμενο ποσό για την ασφάλισή τους. Οι προμήθειες κυμαίνονται από 2,5 έως 3,8 ευρώ. Οι παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος της προμήθειας είναι κυρίως η απόσταση και οι καιρικές συνθήκες. Τέλος, η εταιρία ίδρυσε τη θυγατρική Wolt Market Greece, η οποία αναλαμβάνει τη διανομή ειδών supermarket, με σκοπό να αποκτήσει μερίδιο αγοράς από την ευκαιριακή κατάσταση που προκάλεσε η πανδημία και η καραντίνα.

1. 2.2 Ταχυδρομικές υπηρεσίες

Οι εταιρίες παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών δεν θα μπορούσαν να μην ανήκουν στον κύκλο των ευνοημένων από την πανδημία επιχειρήσεις, λόγω της φύσης των υπηρεσιών που προσφέρουν και των ομοιοτήτων που παρουσιάζει με τον προαναφερθέντα κλάδο.

Συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις του κλάδου με γενική άδεια, όπως για παράδειγμα η ACS, η Speedex, η Γενική Ταχυδρομική και η ΕΛΤΑ COURIER μεταξύ άλλων, εμφάνισαν σωρευτικά το 2020 αύξηση στα καθαρά κέρδη μετά φόρων ύψους 17% (από 324.000.000€ το 2019 στα 379.000.000€ το 2020).

Αν και κατά το ξέσπασμα της πανδημίας η απότομη αύξηση της ζήτησης στον συγκεκριμένο κλάδο βρήκε κατά ένα μεγάλο βαθμό απροετοίμαστες τις εταιρίες, ώστε να καταφέρουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ογκώδεις απαιτήσεις των καταναλωτών, μια νέα σειρά από επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό εγκαταστάσεις και εργατικό δυναμικό, στάθηκε ικανή να προσαρμόσει τις επιχειρήσεις στα νέα δεδομένα. Υπολογίζεται ότι τα τελευταία δύο χρόνια ο πάγιος εξοπλισμός των επιχειρήσεων του κλάδου έχει αυξηθεί κατά 11%.

Από την άλλη, η κυριότερη εκ των εταιριών με ειδική άδεια, τα ΕΛΤΑ, τα οποία θα διατελούν χρέη Φορέα Καθολικής Υπηρεσίας μέχρι το 2028, παρουσίασαν πτώση στον κύκλο εργασιών κατά 11,7%, φτάνοντας στα 18.400.000€. Η βασική αιτία της εν λόγω πτώσης πηγάζει από την αντικατάσταση της παραδοσιακής αλληλογραφίας με την ηλεκτρονική. Διευκρινιστικά, αναφέρεται ότι ως καθήκον του Φορέα Καθολικής Υπηρεσίας νοείται η εξασφάλιση ίσης και δίκαιης τιμής μεταξύ των χρηστών των ταχυδρομικών υπηρεσιών ανεξαρτήτως της περιοχής στην οποία βρίσκονται στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα πρέπει να διατηρεί και έναν επαρκή αριθμό υποκαταστημάτων, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο από την πλειονότητα των πολιτών.

1.2.3 Λιανικό Εμπόριο

Έως τώρα έχει εξεταστεί η αλληλεπίδραση των πελατών με επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες μεταφοράς, οι οποίες, όπως φάνηκε στάθηκαν τυχερές λόγω των υπηρεσιών που προσφέρουν και αύξησαν ικανοποιητικά την κερδοφορία τους. Δεν μπορεί όμως να ειπωθεί το ίδιο για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο λιανικό εμπόριο.

Μολονότι, και αυτές οι επιχειρήσεις δύναται να κάνουν χρήση μεταφορικών υπηρεσιών, μια τέτοια κίνηση αυξάνει σημαντικά το κόστος πωλήσεων, ιδίως αν η επιχείρηση αναλάβει να καλύψει τα μεταφορικά έξοδα ή να καταβάλλει ως προμήθεια ένα ποσοστό επί των πωλήσεων. Από την άλλη, υπάρχει η επιλογή να επωμιστεί ο καταναλωτής τα μεταφορικά έξοδα, μια πρακτική που εφαρμόστηκε από την πλειονότητα των επιχειρήσεων, και κατά συνέπεια να αυξηθεί το κόστος αγοράς για τους καταναλωτές.

Με εξαίρεση τις μεγάλες αλυσίδες λιανικού εμπορίου, όπως βιβλιοπωλεία, καταστήματα ηλεκτρονικών ειδών και άλλα, οι οποίες διαθέτουν τόσο τους πόρους όσο και το δίκτυο διανομής για να παρέχουν τα προϊόντα τους στην “πόρτα” του καταναλωτή, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις βασίζονται κυρίως στις πωλήσεις που πραγματοποιούνται στο χώρο εγκατάστασής τους.

Συγκεκριμένα, στην περιφέρεια της Αττικής, οι πωλήσεις που πραγματοποιήθηκαν στους χώρους των λιανικών καταστημάτων μειώθηκαν κατά σχεδόν 70% σε σχέση με την προ πανδημίας εποχή. Η μέθοδος πωλήσεων “click away” που εφαρμόστηκε το 2020, κατά νόμο, περιόρισε ως ένα βαθμό τις απώλειες των επιχειρήσεων, καθώς με την εν λόγω μέθοδο το έτος εφαρμογής της, πραγματοποιήθηκε, μεταξύ των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου, τζίρος που κυμαινόταν μεταξύ του 5%- 20% του τζίρου της προηγούμενης χρονιάς.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν σχετικά γρήγορα στην πραγματικότητα της πανδημίας και εντόπισαν τις αδυναμίες των μεγάλων ανταγωνιστών, των οποίων υπό κανονικές συνθήκες, είναι αδύνατο να καταπολεμήσουν. Ωστόσο τα κωλύματα που παρουσιάστηκαν λόγω της απότομης αύξησης της ζήτησης και οι υπερβολικά μεγάλες καθυστερήσεις στην παράδοση των

δεμάτων από τις μεταφορικές εταιρίες, έδωσαν στα μικρά καταστήματα λιανικής την ευκαιρία να καρπωθούν ένα μικρό μερίδιο αγοράς, εκμεταλλευόμενες την αμεσότητα και το μηδενικό χρόνο αναμονής που προσφέρουν οι αγορές εντός των καταστημάτων.

1.3 Η αλληλεπίδραση με τους προμηθευτές

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2021 στην Πορτογαλία, και τα ευρήματά της εμπεριέχονται στο άρθρο Disorders, Vulnerabilities and Resilience in the Supply Chain in Pandemic Times (Catarina Ferreira, Catarina Cardoso, Mariana Travassos, Mariana Paiva), η διαδικασία σύναψης σχέσεων και ανάλυσης της εφοδιαστικής αλυσίδας έχει αλλάξει ριζικά με την έλευση της πανδημίας.

Η έρευνα, μέσα από ερωτηματολόγια που μοιράστηκαν δειγματοληπτικά σε επιχειρήσεις πάσης μορφής και μεγέθους στην Πορτογαλία, συνοψίζει τις ευαισθησίες των εφοδιαστικών αλυσίδων και τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν ένα σύστημα εφοδιαστικής αλυσίδας ανθεκτικό. Αρχικά, είναι χρήσιμο να δοθούν οι ορισμοί των εννοιών “ευαισθησία” και “ανθεκτικότητα”. Ως ευαισθησία νοείται ο βαθμός στον οποίον είναι εκτεθειμένη η εφοδιαστική αλυσίδα σε εξωγενείς μεταβλητές και ως ανθεκτικότητα νοείται η ικανότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας να επανέρχεται στην αρχική της κατάσταση, έπειτα από μια ενδεχόμενη διατάραξη της ομαλής της λειτουργίας.

Ο κλάδος των τροφίμων είναι εκείνος που έχει δεχτεί το μεγαλύτερο πλήγμα στον τομέα της εφοδιαστικής αλυσίδας. Η ευαίσθητη φύση των προϊόντων και ο περιορισμένος χρόνος παράδοσης αποτελούν μερικά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις του κλάδου. Πέραν αυτών, η ύπαρξη του απαραίτητου εξοπλισμού για την ασφαλή μεταφορά των προϊόντων, όπως για παράδειγμα του καταψύκτη, είναι επίσης ζωτικής σημασίας. Επιπλέον, καθώς η διανομή είναι μια διαδικασία που στηρίζεται κατά βάση στην ανθρώπινη εργασία, τότε θεωρείται δεδομένο ότι θα πραγματοποιηθούν λάθη ανθρώπινης φύσης. Τέλος, τα διοικητικά και διαχειριστικά λάθη, ανεξαιρέτως κλάδου και φύσης του προϊόντος, δύναται να έχουν ζημιογόνες συνέπειες στη φήμη και την κερδοφορία της επιχείρησης.

Έχοντας αναφέρει τις ευαισθησίες, είναι χρήσιμο να αναφερθούν και οι στρατηγικές που ακολούθησαν οι επιχειρήσεις προς αντιμετώπιση των παραπάνω ευαισθησιών. Αρχικά, ο επανασχεδιασμός της διαδικασίας παράδοσης των προϊόντων, λαμβάνοντας υπόψη τα νέα δεδομένα, όπως αυτά προέκυψαν κατά την διάρκεια της πανδημίας, είναι το πρώτο βήμα που ακολούθησε η πλειονότητα των επιχειρήσεων σε όλους τους κλάδους. Με αυτό τον τρόπο καθίσταται δυνατό αν όχι να εξαλειφθούν τα ανθρώπινα λάθη, αλλά να περιοριστούν σε αμελητέο βαθμό. Επιπλέον, η μαζική παραγωγή ιδίων προϊόντων είναι μια στρατηγική μέσω της οποίας οι επιχειρήσεις αποσκοπούν να καλύψουν τη ζήτηση ενός μεγάλου τμήματος της αγοράς που δεν έχει ιδιαίτερες απαιτήσεις. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα για σημαντική μείωση του κόστους, παρέχοντας έτσι ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι άλλων επιχειρήσεων.

Η βελτίωση της επικοινωνίας με τις εταιρίες μεταφοράς και το χτίσιμο ενός νέου, πιο ευρύ δικτύου διανομής αποτελεί μια στρατηγική που εφάρμοσαν οι επιχειρήσεις. Σε περίπτωση, μάλιστα, που δεν κατέστη αυτό δυνατό, τότε οι ίδιες οι επιχειρήσεις προσέγγισαν τους πελάτες για μια B2C σχέση, παρακάμπτοντας με αυτό τον τρόπο τις μεταφορικές εταιρίες. Τέλος, η ύπαρξη αποθεμάτων παρέχει ένα “μαξιλάρι ασφαλείας” και βοηθάει τις επιχειρήσεις να ανταπεξέλθουν τόσο σε απότομες αυξήσεις της ζήτησης όσο και δυσμενείς καταστάσεις, όπως αυτή της πανδημίας.

Σε περίπτωση που μια εταιρία οδηγηθεί στη διαδικασία διακοπής συνεργασίας με ορισμένους προμηθευτές, τότε πρέπει να έχει πρωτίστως θέσει τα απαραίτητα κριτήρια, ώστε να λάβει τη βέλτιστη απόφαση. Για παράδειγμα, ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά μέσω των οποίων δύναται ένας προμηθευτής να υπερέχει έναντι ενός άλλου προμηθευτή είναι η σχέση ποιότητας- τιμής. Συνήθως, τα δύο αυτά χαρακτηριστικά είναι αρνητικά συσχετισμένα και επομένως επαφίεται στην κρίση των αρμόδιων της εκάστοτε επιχείρησης να επιλέξουν την αναλογία που ικανοποιεί περισσότερο τις ανάγκες της επιχείρησης. Επιπλέον, ζωτικής σημασίας χαρακτηριστικό αποτελεί και η συνέπεια των προμηθευτών ως προς τον χρόνο παράδοσης των εμπορευμάτων και ως προς την ικανότητά τους να φέρουν εις πέρας τις ζητούμενες ποσότητες. Ιδιαίτερα σε μια περίοδο, όπου η αβεβαιότητα επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τον προγραμματισμό κάθε επιχειρησιακής λειτουργίας, η ασφάλεια του να διατίθενται προμηθευτές που προσφέρουν ταχείς και ποιοτικές υπηρεσίες μεταφοράς, μπορεί να αποβεί σωτήρια για τις επιχειρήσεις.

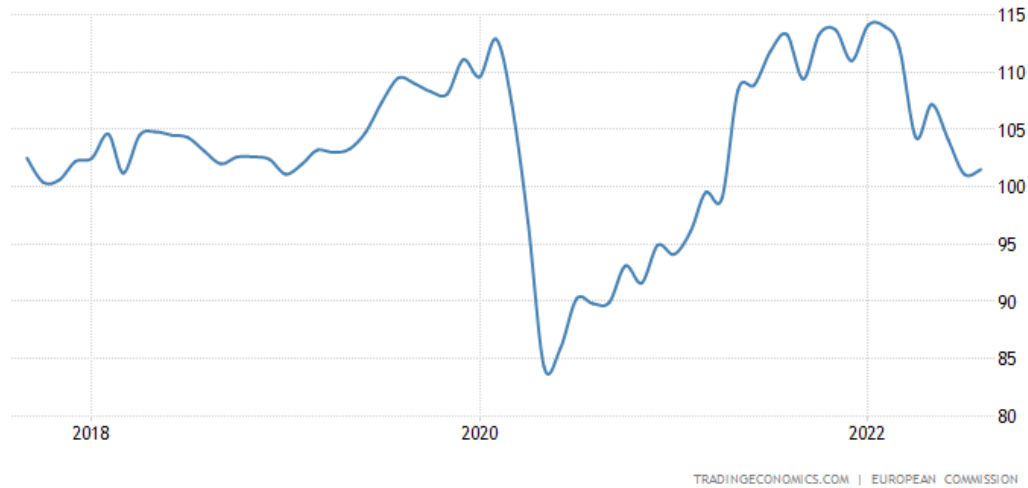
Πέραν αυτών, ένα ακόμη κριτήριο που πρέπει να ελέγχεται από τη διοίκηση είναι τα σημεία διανομής και η έδρα των προμηθευτών και η προσβασιμότητα. Θεωρητικά, όσο μικρότερη είναι η γεωγραφική απόσταση μεταξύ της επιχείρησης με τους προμηθευτές τόσο ταχύτερα διεκπεραιώνονται οι παραγγελίες. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις η έδρα των προμηθευτών βρίσκεται αρκετά μακριά από την έδρα της επιχείρησης και επομένως πρέπει να υπάρχουν ισχυρά κανάλια διανομής και έμπιστες συνεργασίες με εταιρίες μεταφοράς, ώστε τα εμπορεύματα και οι ύλες να παραδίδονται τη χρονική στιγμή που απαιτούνται.

1.4 Οι επενδύσεις κατά την περίοδο της πανδημίας

Οι επικρατούσες, κατά την πανδημία, συνθήκες λειτούργησαν ως αποτρεπτικός παράγοντας για επενδύσεις από τις επιχειρήσεις πάσης μορφής και μεγέθους. Χαρακτηριστικό στατιστικό της κατάστασης αποτελεί η μείωση των επενδύσεων σε Έρευνα και Ανάπτυξη κατά 2,2% πανευρωπαϊκά.

Ωστόσο, παρά τις αντικειμενικές αντιξοότητες, οι οποίες είχαν γίνει αισθητές με κάθε δυνατό τρόπο, πληγώθηκε και ένας ψυχολογικός παράγοντας των επιχειρηματιών, αυτός της αυτοπεποίθησης. Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζεται η απότομη πτώση της αυτοπεποίθησης των ελληνικών επιχειρήσεων, η οποία είναι συνυφασμένη με την αύξηση της αβεβαιότητας. Επομένως, δεδομένης της υψηλής αβεβαιότητας και της

χαμηλής αυτοπεποίθησης, είναι λογικό να παρατηρηθεί σημαντική μείωση του ρυθμού επενδύσεων

Διάγραμμα 1.2: Η αυτοπεποίθηση των ελληνικών επιχειρήσεων την τελευταία πενταετία (www.tradingeconomics.com)

Σύμφωνα με έρευνα της EIB (2020) οπότεν οι συνέπειες της πανδημίας άρχισαν να γίνονται αισθητές και τα περιοριστικά μέτρα αποτέλεσαν “μονόδρομο” σε κάθε χώρα της Ευρώπης, το 21% των επιχειρήσεων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, δήλωσε πως απέφυγε οποιαδήποτε επένδυση. Ωστόσο, αναφορικά με τις επιχειρήσεις που προέβησαν σε επενδύσεις μικρού ή μεγάλου βαθμού, ενδιαφέρον παρουσιάζει η τάση επένδυσης στον ψηφιακό και τεχνολογικό τομέα. Συγκεκριμένα, πριν την έλευση της πανδημίας μόνο το 3% των ελληνικών επιχειρήσεων πραγματοποιούσε επενδύσεις στον ψηφιακό τομέα ή έκανε χρήση καινοτόμων τεχνολογιών, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες το αντίστοιχο ποσοστό φτάνει το 40%. Ωστόσο, πλέον, η επένδυση στις τεχνολογικές εφευρέσεις και στις ψηφιακές υποδομές κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη, προκειμένου να προσαρμοστούν και να επιβιώσουν οι επιχειρήσεις στα νέα δεδομένα.

Αναφορικά με τις επενδύσεις σε πάγια περιουσιακά στοιχεία στην Ελλάδα, αξίζει να σημειωθεί ότι το 78% των επενδύσεων σε ενσώματες ακινητοποιήσεις πραγματοποιήθηκε από μόλις 10 εταιρίες, όπως αυτές παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα. Παρατηρείται ότι οι αποκρατικοποιημένοι όμιλοι ΟΤΕ και ΔΕΗ βρίσκονται στην κορυφή της λίστας αρκετά υψηλότερες επενδύσεις συγκριτικά με τις υπόλοιπες εταιρίες. Η φύση των υπηρεσιών που προσφέρουν οι εν λόγω όμιλοι δεν επηρεάζεται άμεσα από τις εξελίξεις της πανδημίας και επομένως έχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε επενδύσεις και επεκτάσεις. Παράλληλα, υπάρχει η ανάγκη από τους χρήστες των υπηρεσιών για συνεχή βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επένδυση τριών δισεκατομμυρίων ευρώ από τον ΟΤΕ, με στόχο να παρέχει υψηλές ταχύτητες ιντερνέτ, που θα φτάνουν το 1Gbps, σε τρία εκατομμύρια νοικοκυριά μέχρι το 2027.

Θέση	Όνομα Εταιρείας	Αγορές Παγίων (σε δις €)
1	Όμιλος ΟΤΕ	317,5
2	Όμιλος ΔΕΗ	197,7
3	Όμιλος Motor Oil	126,0
4	ΑΔΜΗΕ Συμμετοχών ΑΕ	98,6
5	Όμιλος Ελληνικά Πετρέλαια	78,6
6	Όμιλος ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ	76,7
7	ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή Α.Β.Ε.Τ.Ε.	69,6
8	ΕΛΒΑΛΧΑΛΚΟΡ	60,6
9	Όμιλος Μυτιληναίος	59,5
10	Αεροπορία Αιγαίου ΑΕ	59,5

Πίνακας 1.3: Οι δέκα ελληνικές εταιρίες με τις μεγαλύτερες επενδύσεις σε πάγια περιουσιακά στοιχεία

Μέτρα στήριξης

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων αναλογιζόμενη τις αντιξοότητες που βίωσαν οι επιχειρήσεις καθώς και τη ζωτική σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των εθνικών οικονομιών μεμονωμένα, αλλά και της ευρωπαϊκής οικονομίας συνολικά, προέβη στη διάθεση οκτώ δις ευρώ, με σκοπό την οικονομική ενίσχυση αυτών των επιχειρήσεων. Παράλληλα, το Δεκέμβριο του 2020 ενέκρινε την ίδρυση ενός ευρωπαϊκού ταμείου ενίσχυσης με απώτερο σκοπό τη συγκέντρωση κεφαλαίων και την διαμονή τους στις ευάλωτες και πληγείσες επιχειρήσεις. Συνολικά, το ταμείο έχει συγκεντρώσει και εκταμιεύσει περισσότερα από 200 δις μέχρι σήμερα.

1.5 Λήψη Αποφάσεων

1.5.1 Ατομική διαδικασία λήψεως αποφάσεων

Προτού εξεταστούν οι μέθοδοι που ακολουθούν οι επιχειρήσεις για τη λήψη καίριων αποφάσεων, αξίζει να γίνει λόγος για την ατομική διαδικασία λήψεως αποφάσεων, καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι καταναλωτές ενδιαφέρουν και επηρεάζουν τις επιχειρήσεις. Τις ενδιαφέρουν, διότι επιθυμούν να γνωρίζουν το συλλογισμό των καταναλωτών, προτού οδηγηθούν στην αγορά του Α προϊόντος έναντι του Β, ποια χαρακτηριστικά, δηλαδή, είναι εκείνα βάσει των οποίων πραγματοποιούν αγορά οι καταναλωτές. Επιπλέον, τις επηρεάζει, διότι η άγνοια και η αμέλεια για τη συμπεριφορά των καταναλωτών συνεπάγεται ζημιογόνες συνέπειες, ειδικά στην περίπτωση που οι ανταγωνιστές γνωρίζουν τις τρέχουσες τάσεις των καταναλωτών.

Μια εκ των πιο διαδεδομένων θεωριών της ατομικής διαδικασίας λήψεως αποφάσεων στον κλάδο της ψυχολογίας του ατόμου αποτελεί η θεωρία του Harren (1979), η οποία

αποτελεί μια βελτιωμένη έκδοση του μοντέλου που διατυπώθηκε από τους Tiedeman και O' Hara (1963),¹ σύμφωνα με την οποία το άτομο περνάει από τέσσερα στάδια προτού πραγματοποιήσει τη ληφθείσα απόφαση. Η απαρίθμηση των τεσσάρων σταδίων περιλαμβάνει την αυτογνωσία του ίδιου του ατόμου και του περιβάλλοντος από το οποίο αυτό περικλείεται, το σχεδιασμό της διαδικασίας μέσω της οποίας θα ληφθεί η τελική απόφαση, ο οποίος περιλαμβάνει συγκεκριμένα υποκειμενικά κριτήρια, τα οποία πρέπει να ικανοποιηθούν, τη δέσμευση του ατόμου για την τελική απόφαση και τέλος, την εφαρμογή της απόφασης.

Αν και δεν έχει υφίσταται έρευνα στην επιστημονική βιβλιογραφία σχετικά με την ατομική διαδικασία λήψης αποφάσεων εν καιρώ πανδημίας, μπορεί να υποθεθεί ότι οι πρωτόγνωρες συνθήκες, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί υπό τη σκιά της τρέχουσας υγειονομικής κρίσης, έχουν περιπλέξει την προαναφερθείσα διαδικασία λήψεως αποφάσεων. Συγκεκριμένα, η κύρια δυσκολία εμφανίζεται στο πρώτο στάδιο, όπου το άτομο συλλέγει πληροφορίες για το εξωτερικό περιβάλλον. Είναι σαφές ότι η αβεβαιότητα που πλέον επικρατεί στο εξωτερικό περιβάλλον, έχει επιβραδύνει και περιπλέξει την ατομική απόφαση, καθώς εισάγονται νέες μεταβλητές όπως το αίσθημα της αυτοπροστασίας, οι περιορισμοί και ο επιβαλλόμενος κοινωνικός αποκλεισμός.

Η έλευση της πανδημίας, πέραν των αλλαγών που έχουν αναφερθεί αλλά και αυτών που αναφέρονται στη συνέχεια, έχει αλλάξει και τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που ακολουθούν οι επιχειρήσεις αλλά και κάθε άτομο μεμονωμένα, ακόμα και στα μείζονος σημασίας ζητήματα. Στο άρθρο των Joslyn et al. (2021) εξετάζεται η υποκειμενική αντίληψη του ρίσκου που δύναται να κατέχει ένα άτομο και τον τρόπο με τον οποίο αυτή η αντίληψη αποτρέπει το άτομο να εμπλακεί ή όχι σε ορισμένες δραστηριότητες, που ενέχουν αλληλεπίδραση με τρίτους. Επιπλέον, ιδιαίτερη ανησυχία προκάλεσε το γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός ατόμων βρέθηκε υπέρ-προληπτικός και προστατευτικός αναφορικά με το ενδεχόμενο συμμετοχής σε ορισμένες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα είχε δημιουργηθεί λανθασμένα η πεποίθηση ότι μια ενδεχόμενη νόσηση θα επέφερε θάνατο. Σύμφωνα με το άρθρο, η πεποίθηση αυτή οφειλόταν στην παρερμηνεία των δημοσιευμένων δεδομένων αναφορικά με την εξέλιξη της πανδημίας παγκοσμίως.

Στη συνέχεια, έχοντας ως δεδομένο ότι η υποκειμενική αντίληψη του ρίσκου αποτελεί σημαντικό παρακινητικό ή αποτρεπτικό παράγοντα στη λήψη αποφάσεων, η έρευνα διατυπώνει ότι όσοι παρουσίασαν υψηλή αποτροπή προς το ρίσκο, συμμετείχαν λιγότερο συχνά σε αλληλεπιδράσεις με τρίτους. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι ηλικιωμένοι είναι περισσότερο πρόθυμοι να ακολουθήσουν τα προκαθορισμένα μέτρα ασφαλείας σε αντίθεση με τους νέους. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο πρόθυμες να συμμετάσχουν σε κοινωνικές δραστηριότητες, ανεξαρτήτως ηλικίας.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η πλειονότητα των ανθρώπων τείνει προς την επιφύλαξη και την αυτοπροστασία, όπως είναι αναμενόμενο να συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις. Αυτή, όμως, η εξέλιξη έχει καταστροφικές συνέπειες για ορισμένους

κλάδους επιχειρήσεων όπως είναι η εστίαση και η παροχή υπηρεσιών ενώ για άλλους κλάδους όπως για παράδειγμα το ηλεκτρονικό εμπόριο η συγκεκριμένη συμπεριφορά των ανθρώπων λειτουργεί ευεργετικά ως προς τις πωλήσεις, την κερδοφορία και την εδραίωση τους.

1.5.2 Μοντέλα αντιμετώπισης επιχειρηματικού κινδύνου

Υπό συνθήκες αβεβαιότητας και πάσης φύσεως κρίσεων (οικονομική, πολιτική, υγειονομική) οι επιχειρήσεις τείνουν να αποφεύγουν τις αισιόδοξες προβλέψεις και τις επενδύσεις, οι οποίες ενέχουν ένα σημαντικό βαθμό επικινδυνότητας, καθώς η υποκείμενη κρίση λειτουργεί σαν πολλαπλασιαστής επί του αναλαμβανόμενου ρίσκου. Οι εσωτερικοί πόροι σε κεφάλαιο και ανθρώπινο δυναμικό στρατολογούνται, ώστε να καταστεί η επιχείρηση έτοιμη για ενδεχόμενους κινδύνους, που δύναται να επιφέρει η κρίση. Οι διάφορες μορφές κρίσεων, και στην προκειμένη περίπτωση η υγειονομική κρίση, αποτελούν εξωγενείς παράγοντες, που βρίσκονται έξω από το πεδίο ελέγχου των επιχειρήσεων, αλλά συμπεριλαμβάνονται στην εκτίμηση των κινδύνων και τη χάραξη στρατηγικών.

Πρακτικά, είναι αδύνατο να προβλεφθούν όλοι οι ενδεχόμενοι τύποι κινδύνων και είναι ακόμα πιο δύσκολο να βγει μια επιχείρηση αλώβητη από τις συνέπειες που αυτοί συνεπάγονται. Υπάρχουν, όμως, τρόποι μέσω των οποίων, αν δεν αποφευχθεί και εξαλειφτεί ένας κίνδυνος ολοκληρωτικά, τότε τουλάχιστον δύναται να μετριαστεί.

Ανάλυση σεναρίων

Με τη χρήση της ανάλυσης σεναρίων, οι επιχειρήσεις αποκλίνουν από τις παραδοσιακές μεθόδους πρόβλεψης, οι οποίες στηρίζονται σε ιστορικά δεδομένα για να προϋπολογίσουν χρηματοοικονομικά μεγέθη, όπως κέρδη, πωλήσεις και κόστος πωλήσεων, της επόμενης χρήσης. Αντιθέτως, εξετάζονται διάφορα πιθανά σενάρια, καθώς και οι αρνητικές επιδράσεις που ενδέχεται να έχει κάθε σενάριο στην εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης. Για την αποτελεσματικότερη χρήση του μοντέλου κρίνεται απαραίτητη η συλλογή αξιόπιστων και έγκυρων πληροφοριών, δεδομένου ότι βάσει αυτών λαμβάνονται οι αποφάσεις και χαράσσονται οι στρατηγικές του μέλλοντος. Επιπλέον, σημαντικό κομμάτι της ανάλυσης σεναρίων αποτελεί και η ταξινόμησή τους με βάση τη βαρύτητα των συνεπειών που επιφέρουν, αλλά και με την πιθανότητα πραγματοποίησής τους. Επομένως, ένα σενάριο, του οποίου η πραγματοποίηση θα είχε σημαντικές επιπτώσεις στην εταιρία, δύναται να έχει ελάχιστες πιθανότητες πραγματοποίησης, με αποτέλεσμα να μην αναλωθούν αρκετοί πόροι, χρόνος και ενέργεια για την αντιμετώπισή του, και οι προσπάθειες να στραφούν σε πιο πιθανά σενάρια.

Στον πίνακα παρακάτω, απεικονίζεται, ενδεικτικά, ένας τρόπος χρησιμοποίησης του μοντέλου ανάλυσης σεναρίων. Στην κορυφή του πίνακα αναγράφεται η πιθανότητα πραγματοποίησης ενός σεναρίου. Η πιθανότητα μπορεί να κυμαίνεται από 0,01% έως

99,99%. Δεν θα ήταν λογικό να οριστεί η πιθανότητα πραγματοποίησης 100%, διότι τότε δεν θα γινόταν λόγος για πιθανότητες, αλλά για μια δεδομένη κατάσταση. Αναλόγως, η πιθανότητα δεν μπορεί να είναι ίση με το 0, διότι τότε δεν θα γινόταν λόγος για αναλαμβανόμενο κίνδυνο εκ μέρους της επιχείρησης. Συγκεντρωτικά, οι πιθανότητες ταξινομούνται σε ισόποσες βαθμίδες low, medium και high. Στον κάθετο άξονα τοποθετείται ο βαθμός επίδρασης του σεναρίου στην επιχείρηση. Όπως και πριν, ο βαθμός επίδρασης ταξινομείται σε βαθμίδες low, medium και high.

Συναρτήσει των δύο μεταβλητών, τα στελέχη της διοίκησης έχουν την δυνατότητα να ταξινομήσουν τα σενάρια στα αντίστοιχα κελιά του πίνακα και να λάβουν αποφάσεις αναφορικά με την κατανομή των πόρων και το χρόνο και την ενέργεια που θα αφιερωθεί για κάθε ένα από τα πιθανά σενάρια.

		Probability of occurrence		
		Low	Medium	High
Impact on company	High	0	2	1
	Medium	3	1	1
	Low	4	2	2

Πίνακας 1.4: Σχέση πιθανότητας και σημαντικότητας ενός κινδύνου

<https://sites.google.com/site/frameworksmkt622/home/6-analyze-contraints/risk-management/tool-1>.

Benchmarking

Ο όρος benchmarking χρησιμοποιείται σε πολλά πεδία των οικονομικών. Σχετικά με τη διαχείριση κινδύνων, αναφέρεται στη σύγκριση προϊόντων, υπηρεσιών, διαδικασιών και καινοτομιών της εκάστοτε εταιρίας με μια ανταγωνίστρια εταιρία. Πιο συγκεκριμένα ως benchmarking ορίζεται “η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης με σκοπό τον προσδιορισμό τάσεων αναφορικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα, οι οποίες συγκρινόμενες με τις αντίστοιχες τάσεις άλλων επιχειρήσεων, θα καθορίσουν ορισμένα προβλήματα που πρέπει να διορθωθούν” (Youngberg, 2011). Η μέθοδος benchmarking μπορεί να εφαρμοστεί τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης.

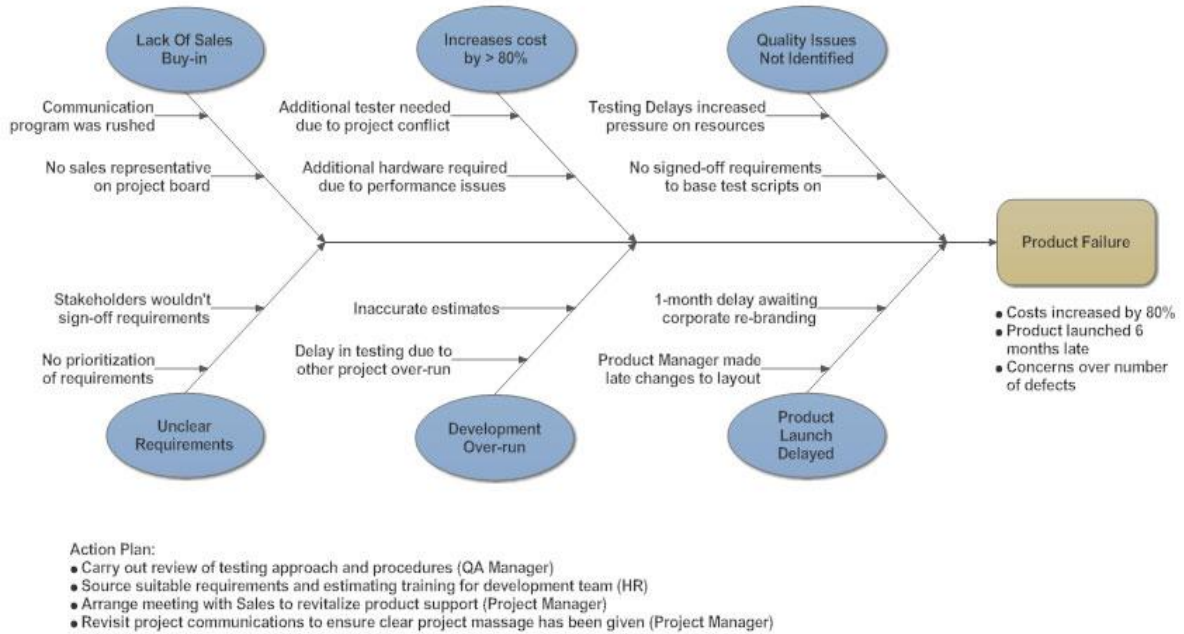
Το συγκεκριμένο διοικητικό εργαλείο μπορεί να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμο, κατά την τρέχουσα περίοδο της υγειονομικής κρίσης, καθώς η πλειονότητα των επιχειρήσεων προσπαθώντας να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα εφευρίσκει χρησιμοποιεί νέες μεθόδους, διαφοροποιεί τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες της, συνάπτει συνεργασίες, μέσω των οποίων ευελπιστεί να υπερκεράσει τα εμπόδια που έχουν παρουσιαστεί και επενδύει σε τομείς, όπου δεν θα επένδυε υπό κανονικές συνθήκες στο κοντινό μέλλον. Επομένως, είναι απαραίτητο οι επιχειρήσεις να μη μένουν αδρανείς και στάσιμες αυτή

τη μεταβατική περίοδο, διαφορετικά θα εξαλειφθούν από τον έντονο ανταγωνισμό που επικρατεί.

Διαγράμματα αιτίας και αποτελέσματος

Τα διαγράμματα αιτίας και αποτελέσματος (Cause and effect chart) ή αλλιώς διαγράμματα Ishikawa χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση των αιτιών ενός υφιστάμενου προβλήματος που ενδέχεται να ταλανίζει μια επιχείρηση. Είναι ιδιαίτερος αναλυτικό και περιγραφικό, καθώς διαιρεί το κύριο πρόβλημα σε επιμέρους προβλήματα, τα οποία απαρτίζουν το κυρίως πρόβλημα. Στη συνέχεια, καταγράφονται ορισμένοι προσδιοριστικοί παράγοντες των επιμέρους προβλημάτων και εξετάζονται όλοι ενδελεχώς, έως ότου να αποσαφηνιστούν τα ακριβή αίτια του προβλήματος και στη συνέχεια η επιχείρηση να προβεί σε διορθώσεις ή επανασχεδιασμό ορισμένων διαδικασιών.

Στο παρακάτω διάγραμμα αιτίας και αποτελέσματος απεικονίζεται ένα παράδειγμα, μέσω του οποίου γίνεται περισσότερο κατανοητή η χρήση και η σημασία του μοντέλου. Ως κύρια προβλήματα παρουσιάζονται το αυξημένο κόστος παραγωγής του προϊόντος και η καθυστερημένη, κατά έξι μήνες, εισαγωγή του στην αγορά. Στη συνέχεια, προς τα αριστερά του διαγράμματος, απεικονίζονται τα επιμέρους προβλήματα που οδήγησαν στην αύξηση του κόστους και το καθυστερημένο λανσάρισμα του προϊόντος. Μεταξύ άλλων αναφέρονται οι μη καθορισμένες προδιαγραφές ποιότητάς, οι αδιευκρίνιστες απαιτήσεις και η έλλειψη πλάνου πωλήσεων. Επομένως, ακολουθώντας τα προβλήματα με τη σειρά, τα στελέχη της διοίκησης έχουν μια ξεκάθαρη εικόνα του προβλήματος και μπορούν με σχετική ευκολία να λάβουν αποφάσεις για την επίλυση και αντιμετώπισή τους.

Διάγραμμα1. 3: Υπόδειγμα μοντέλου αιτίας και αποτελέσματος

<https://www.smartdraw.com/cause-and-effect/how-to-make-a-cause-and-effect-diagram.htm>

Λίστες Ελέγχου (Checklists)

Η λίστα ελέγχου αποτελεί ένα διοικητικό εργαλείο διαχείρισης κινδύνων και χρησιμοποιείται κατά τα πρώιμα στάδια της εμφάνισης ενός κινδύνου, κυρίως προς εξακρίβωση και επιβεβαίωση. Μια λίστα ελέγχου περιλαμβάνει κατά βάση ιστορικά δεδομένα κινδύνων που έχουν αντιμετωπιστεί και στο παρελθόν, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός κινδύνου. Ένα από τα βασικότερα πλεονεκτήματα διατήρησης της εν λόγω λίστας έγκειται στο γεγονός ότι συσσωρεύεται η εταιρική γνώση και με σωστή χρήση, οι επιχειρήσεις μπορούν να αποφύγουν κινδύνους, παρεμφερείς με αυτούς που έχουν παρουσιαστεί στο παρελθόν, ακόμα και να προβλέψουν τους πιο συχνά εμφανιζόμενους κινδύνους.

Η λίστα ελέγχου της California DOT (Department of Transportation) αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα λιστών, λόγω του εύρους και της πληρότητάς της. Ενδεικτικά, μεταξύ των κινδύνων που συμπεριλαμβάνονται στη λίστα, συναντώνται οι τεχνικοί κίνδυνοι όπως ο ατελής σχεδιασμός και οι εσφαλμένες υποθέσεις κατά τον τεχνικό σχεδιασμό, ο κίνδυνος εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος όπως η αρνητική στάση της κοινωνίας στα σχέδια της επιχείρησης και η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, ο οργανωσιακός κίνδυνος όπως η ανεπάρκεια του χρόνου για τον σχεδιασμό επιχειρηματικών πλάνων και ο νομικός κίνδυνος όπως μια ενδεχόμενη αλλαγή στους κανονισμούς για τον έλεγχο ποιότητας του νερού.

Κεφάλαιο 2^ο

Ο αντίκτυπος της πανδημίας στο χρηματιστήριο

Όπως παρατηρήθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η πλειονότητα των κλάδων επηρεάστηκε είτε σε μικρό είτε σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ειπωθεί ότι έστω και ένας κλάδος έμεινε ανεπηρέαστος από την υγειονομική κρίση, όπως αυτή εκτυλίχθηκε. Ένας ακόμη κλάδος, για τον οποίο πραγματοποιείται ειδική αναφορά σε αυτό το κεφάλαιο, αποτελεί ο χρηματιστηριακός. Τα χρηματιστήρια τείνουν να αποτελούν τα “γρανάζια” των οικονομιών, διότι μέσω αυτών διακινούνται υπέρογκες ποσότητες χρήματος καθημερινά και συνεχώς. Οι συναλλαγές μπορεί να είναι είτε εγχώριες είτε διασυνοριακές με παγκόσμια προέκταση και να αφορούν, πέρα από μετοχές και ομόλογα, εμπορεύματα, όπως σιτάρι και κακάο, πολύτιμα μέταλλα όπως και χρυσό και ασήμι και πληθώρα άλλων χρηματοοικονομικών προϊόντων, όπως συνάλλαγμα, χρεόγραφα και παράγωγα.

Αναφορικά με τον συγκεκριμένο κλάδο, θα ήταν άτοπο να εξεταστούν μόνο οι εξελίξεις που παρατηρήθηκαν στο ελληνικό χρηματιστήριο, καθώς λόγω της παγκοσμιοποίησης των σχέσεων και των συναλλαγών, για την κατανόηση των χρηματιστηριακών εξελίξεων μιας οποιασδήποτε χώρας, πρέπει να ληφθούν υπόψη παγκόσμια χρηματιστηριακά δεδομένα.

2.1 Οι τάσεις των δεικτών αγοράς

2.1.1. Τάσεις και επίπεδα αντίστασης- υποστήριξης

Προτού παρουσιαστούν και αναλυθούν μερικοί από τους σημαντικότερους χρηματιστηριακούς δείκτες της αγοράς, είναι χρήσιμο να δοθούν κάποιοι ορισμοί, ώστε να καταστεί ευκολότερη η κατανόηση των εννοιών που ακολουθούν.

Ένας από τις βασικότερες έννοιες που χρησιμοποιούνται στην χρηματιστηριακή ανάλυση είναι αυτή της τάσης. Η τάση υποδεικνύει την πορεία που ακολουθεί το υπό εξέταση χρηματοοικονομικό προϊόν. Η πορεία της τάσης δύναται να είναι ανοδική, καθοδική και οριζόντια ή πλάγια.

Η ανοδική τάση αναγνωρίζεται όταν κάθε νέα υψηλή τιμή βρίσκεται υψηλότερα από την προηγούμενη υψηλή τιμή ή όταν κάθε νέα χαμηλή τιμή υψηλότερα από την προηγούμενη χαμηλή. Η καθοδική τάση αναγνωρίζεται όταν κάθε νέα χαμηλή τιμή βρίσκεται χαμηλότερα από την προηγούμενη χαμηλή τιμή ή όταν κάθε νέα υψηλή τιμή βρίσκεται χαμηλότερα από την προηγούμενη. Και τέλος, η οριζόντια ή πλάγια τάση αναγνωρίζεται όταν παρατηρείται αδυναμία προσδιορισμού ανοδικής ή καθοδικής τάσης με βάση τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν. Ωστόσο, μετά την οριζόντια

τάση ακολουθεί ανοδική ή καθοδική τάση ανάλογα με την τροπή που θα πάρει η τιμή του προϊόντος.

Επιπλέον, σημαντικά για την κατανόηση της πορείας ενός χρηματοοικονομικού προϊόντος αποτελούν τα επίπεδα υποστήριξης και αντίστασης. Ως επίπεδο υποστήριξης ορίζεται η αδυναμία της τιμής του χρηματοοικονομικού προϊόντος να πέσει κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ενώ ως επίπεδο αντίστασης ορίζεται η αδυναμία της τιμής του χρηματοοικονομικού προϊόντος να ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο επίπεδο μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

2.1.2. Χρηματοοικονομικοί δείκτες αγοράς

Σε διεθνές χρηματιστηριακό επίπεδο κυκλοφορούν ορισμένοι χρηματοοικονομικοί δείκτες, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν την εικόνα σημαντικών μερών της αγοράς. Κατά κανόνα, οι δείκτες αποτελούν πακέτα, στα οποία περιλαμβάνονται οι μετοχές των μεγαλύτερων σε δυναμική εταιρειών ανά χώρα ή ήπειρο. Παρακάτω αναφέρονται μερικοί από τους σημαντικότερους, και πιο ευρέως χρησιμοποιούμενους από τους επενδυτές, δείκτες της παγκόσμιας αγοράς:

- Δείκτης Nasdaq 100: Αποτελείται από τις 102 εταιρίες, οι οποίες επιλέγονται με βάση την κεφαλαιοποίηση της αγοράς (market capitalization). Οι εταιρίες που συναντώνται προέρχονται κυρίως από τον κλάδο της τεχνολογίας, αλλά περιλαμβάνει και εταιρίες από τον κλάδο των λιανικών πωλήσεων, του πετρελαίου, της μεταφοράς και συγκοινωνίας και των τραπεζών. Η τιμή του ορίζεται ως ο σταθμισμένος μέσος όρος των τιμών των μετοχών των εταιριών, οι οποίες απαρτίζουν το δείκτη. Οι συντελεστές βαρύτητας δίνονται σε κάθε εταιρία ανάλογα με την κεφαλαιοποίηση της αγοράς που διαθέτουν. Επομένως, εταιρίες όπως η Apple (13,667%), η Amazon(6,639%), η Alphabet (3,352%) και η Tesla (4,109%) έχουν συγκριτικά υψηλότερους συντελεστές βαρύτητας έναντι των υπολοίπων.

Στο παρακάτω γράφημα απεικονίζεται η πενταετής πορεία του Nasdaq 100.

Παρατηρείται ότι πριν την εμφάνιση της πανδημίας η τιμή του δείκτη ακολουθούσε μια σταθερή ανοδική πορεία, δεδομένης της ελάχιστης οικονομικής αβεβαιότητας που επικρατούσε. Ωστόσο, με την έλευση της πανδημίας και η τιμή του δείκτη σημείωσε σε διάστημα λίγων μηνών πτώση ίση με σχεδόν 29%. Τα αίτια της παραπάνω πτώσης πηγάζουν κυρίως από τα γενικότερο αίσθημα της οικονομικής ανασφάλειας που επικρατούσε στις αγορές. Σαν αποτέλεσμα παρατηρούνται, μέσα από τις ράβδους που απεικονίζουν τους όγκους συναλλαγής, μαζικές πωλήσεις εκ μέρους των επενδυτών, οδηγώντας την τιμή από τα περίπου 9.547\$ στα μόλις 6.796\$.

Διάγραμμα 2.1: Η πενταετής πορεία του Nasdaq 100 (www.tradingview.com)

- Δείκτης S&P 500:** Αποτελείται από τις 500 μεγαλύτερες εταιρίες των ΗΠΑ βάσει κεφαλαιοποίησης και τείνει να θεωρείται δείκτης μέτρησης της αμερικανικής οικονομίας. Η κεφαλαιοποίηση στον εν λόγω δείκτη υπολογίζεται ως η τιμή της μετοχής της εκάστοτε εταιρίας πολλαπλασιαζόμενη με τον αριθμό των μετοχών που είναι διαθέσιμες προς πώληση στην αγορά (float-weighted index). Η τελική τιμή του δείκτη υπολογίζεται ως ο σταθμισμένος μέσος όρος των τιμών των μετοχών των εταιριών, οι οποίες απαρτίζουν το δείκτη. Όπως και στο δείκτη Nasdaq, οι ίδιες εταιρίες κατέχουν τους μεγαλύτερους συντελεστές βαρύτητας αλλά σε μικρότερη κλίμακα λόγω του πλήθους των εταιριών. Συγκεκριμένα, η Apple έχει συντελεστή ίσο με το 6,83%, η Amazon 3.07%, η Tesla 1.87% και η Alphabet 1,72%.

Ομοίως, όπως και με το δείκτη Nasdaq, έτσι και τον S&P 500, παρατηρείται η ίδια πτώση κατά την ίδια χρονική περίοδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα συστατικά μέρη με τους μεγαλύτερους συντελεστές βαρύτητας είναι κοινά και για τους δύο δείκτες αλλά και γιατί ο αντίκτυπος της πανδημίας είχε τις ίδιες συνέπειες σε όλες τις χρηματιστηριακές αγορές ανεξαιρέτως.

Διάγραμμα 2.2: Η πενταετής πορεία του δείκτη S&P 500. (www.tradingview.com)

- Δείκτης Russell 3000: Περιλαμβάνει το 97% των εισηγμένων αμερικάνικων εταιριών και χρησιμοποιείται για να δείξει τις μεταβολές σε κεφαλαιοποίηση αγοράς σχεδόν στο σύνολο των ΗΠΑ.

Παρατηρώντας το αντίστοιχο διάγραμμα του δείκτη Russel 3000 εντοπίζεται το μοτίβο που αναφέρθηκε και στο σχολιασμό των δύο παραπάνω δεικτών. Μάλιστα, λαμβάνοντας υπόψη το εύρος του εν λόγω δείκτη, δύναται να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα που αφορούν την αμερικανική αγορά στο σύνολό της.

Διάγραμμα 2.3: Η πενταετής πορεία του Russell 3000 (www.tradingview.com)

- **Δείκτης VIX:** Δεδομένου ότι για την επεξήγηση πολλών σημαντικών μεταβολών στις τιμές των χρηματοοικονομικών δεικτών αγοράς γίνεται επίκληση στο κλίμα αβεβαιότητας που επικρατούσε την περίοδο της πανδημίας, αξίζει να συμπεριληφθεί στην ανάλυση ο δείκτης VIX, ο οποίος μετράει τις πεποιθήσεις των επενδυτών ως προς την πορεία του S&P 500. Σε αντίθεση, δηλαδή, με τους υπόλοιπους δείκτες, ο VIX είναι ένας ψυχολογικός δείκτης της αγοράς. Σε περιόδους αβεβαιότητας η τιμή του δείκτη αυξάνεται, ενώ σε περιόδους ευημερίας η τιμή του δείκτη μειώνεται.

Στο παρακάτω διάγραμμα, παρατηρώντας την πορεία του δείκτη την πενταετία 2018-2022, γίνεται αντιληπτό ότι τα συναισθήματα των επενδυτών μεταβάλλονται συνεχώς τόσο θετικά όσο και αρνητικά, ανάλογα με τα δρώμενα στην αγορά, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται οι παρακάτω κυματισμοί. Αυτό, όμως, που προκαλεί τη μεγαλύτερη εντύπωση είναι η απότομη αύξηση της τιμής του δείκτη στις αρχές του 2020, οπότεν δηλαδή ξεκίνησε η περίοδος της πανδημίας. Επιπλέον, μολονότι μετά το πρώτο τρίμηνο ο δείκτης φαίνεται να επανέρχεται σε μια σχετικά ομαλή πορεία, αξίζει να σημειωθεί ότι η τιμή του κινήθηκε γενικά σε υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με την προ πανδημίας περίοδο. Τα συναισθήματα αβεβαιότητας ήταν τόσο υψηλά που οδήγησαν την παγκόσμια επενδυτική κοινότητα στις κινήσεις που αναλύονται παρακάτω.

Διάγραμμα 2.4: Η πενταετής πορεία του VIX (www.tradingview.com)

Αναφορικά με το ελληνικό χρηματιστήριο και τις ελληνικές εταιρίες, δεν υφίσταται μεγάλος αριθμός δεικτών κυρίως λόγω του συγκριτικά μικρού μεγέθους και της μικρής βαρύτητας της ελληνικής οικονομίας έναντι της αμερικάνικης. Αντίστοιχος δείκτης

σχετικά με τους προαναφερθέντες είναι ο ASE General Index (Athens Stock Exchange), ο οποίος μετρά την απόδοση των 30 μεγαλύτερων εισηγμένων εταιριών στο Χρηματιστήριο της Αθήνας. Πρόκειται για έναν σταθμισμένο δείκτη και μεταξύ των εταιριών που τον απαρτίζουν περιλαμβάνονται οι εταιρίες η Coca Cola, η ΟΠΑΠ, η Εθνική Τράπεζα, η Μυτιληναίος και η JUMBO.

2.2. Σύγκριση και ανάλυση των δεικτών αγοράς

Στη συνέχεια, κρίνεται απαραίτητη η εξέταση της πορείας των προαναφερθέντων δεικτών κατά την περίοδο της πανδημίας, προκειμένου να εξαχθούν πληροφορίες και συμπεράσματα αναφορικά με την απόδοση των εταιριών τόσο διεθνώς όσο και εγχώρια.

Στο παρακάτω διάγραμμα συγκρίνεται η πορεία των Nasdaq 100, S&P 500 και Russell 3000. Η μπλε γραμμή αντιπροσωπεύει το Nasdaq, η πορτοκαλί τον S&P 500 και η μαύρη τον Russell 3000. Επιπλέον, διαφαίνεται στο διάγραμμα και μια πράσινη γραμμή, μικρότερου πάχους, η οποία απεικονίζει το επίπεδο υποστήριξης, δηλαδή την αδυναμία της τιμής του δείκτη να πέσει κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο. Η περίοδος που εξετάζεται είναι η πενταετία 2018-2022.

Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα, η πορεία των δεικτών πριν το ξέσπασμα της πανδημίας ακολούθησε οριζόντια τάση χωρίς σημαντικές μεταβολές, ανοδικές η καθοδικές. Ωστόσο, είναι φανερό ότι το Μάρτιο του 2020, οπότε και οι επιπτώσεις της πανδημίας είχαν γίνει πλέον αισθητές με την ραγδαία αύξηση των κρουσμάτων παγκοσμίως, η τάση των εξεταζόμενων δεικτών σημείωσε απότομη πτώση, η οποία διήρκησε ένα μήνα. Μάλιστα, η κάθοδος ήταν τόσο απότομη, που είχε ως αποτέλεσμα ο δείκτης Dow Jones να σημειώσει ιστορική πτώση ίση με 20,3% σε μια μέρα, συγκεκριμένα στις 11 Μαρτίου. Η εν λόγω πτωτική τάση αποτυπώνει την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα που άρχισε να υφίστατο μεταξύ των επενδυτών εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, η οποία αναμενόταν να λάβει διαστάσεις οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κρίσης. Μερικές προβλέψεις της επενδυτικής κοινότητας, οι οποίες αφορούσαν τις οικονομικές εξελίξεις, αφορούσαν τις μαζικές απολύσεις εργαζομένων λόγω των περιοριστικών μέτρων, την αύξηση της ανεργίας και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών.

Διάγραμμα 2.5: Σύγκριση δεικτών NASDAQ, S&P 500 και Russell (www.tradingview.com)

Με την πάροδο ενός μηνός, οι τιμές των δεικτών άρχισαν να σημειώνουν ανοδική τάση, η οποία διήρκεσε μέχρι τα τέλη του 2021. Η παραπάνω άνοδος δεν οφείλεται, φυσικά, στη λήξη της πανδημίας αλλά σε διάφορες αισιόδοξες ενδείξεις που αποκατέστησαν την εμπιστοσύνη των επενδυτών προς τις εταιρίες και τη διαχείριση της πανδημίας από τους αρμόδιους φορείς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και οι κυβερνήσεις των κρατών. Συγκεκριμένα, στις ΗΠΑ και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξαν προγράμματα χρηματοδότησης προς επιχειρήσεις που δέχτηκαν σημαντικά πλήγματα από την πανδημία, ενώ παράλληλα δόθηκαν και επιδόματα στους καταναλωτές, προκειμένου να μετριαστούν οι επιπτώσεις της υφιστάμενης ανεργίας και των πληθωριστικών πιέσεων. Επιπλέον, η εμφάνιση των εμβολίων και η προοπτική της ανοσίας της “αγέλης” είχαν ως αποτέλεσμα τη μερική αποκατάσταση της ψυχολογίας των επενδυτών και την παροχή κινήτρων, ώστε να αγοράσουν ξανά χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία.

Ωστόσο, οι τάσεις στα χρηματιστηριακά προϊόντα τείνουν να επηρεάζονται από ποικίλους παράγοντες και επομένως θα ήταν άτοπο να εξεταζόταν μόνο οι συνέπειες της πανδημίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτέλεσε η κερδοφορία που παρουσίασαν οι εταιρίες κατά την περίοδο της πανδημίας. Αναφορικά με το δείκτη Nasdaq, οι 20 μεγαλύτερες εταιρίες που τον απαρτίζουν, στις οποίες μάλιστα αναλογεί και το 64,77% της συνολικής βαρύτητας, παρουσίασαν αύξουσα κερδοφόρα πορεία τη διετία 2020-2021. Ορισμένες εταιρίες, μάλιστα, εμφάνισαν άκρως αισιόδοξες και αλματώδεις αυξήσεις, όπως για παράδειγμα η Tesla με 105,22%, η NVIDIA με 53,27% και η GOOGLE με 50,12%. Κατά μέσο όρο οι εταιρίες παρουσίασαν αύξηση στα κέρδη τους κατά 30,13%, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα.

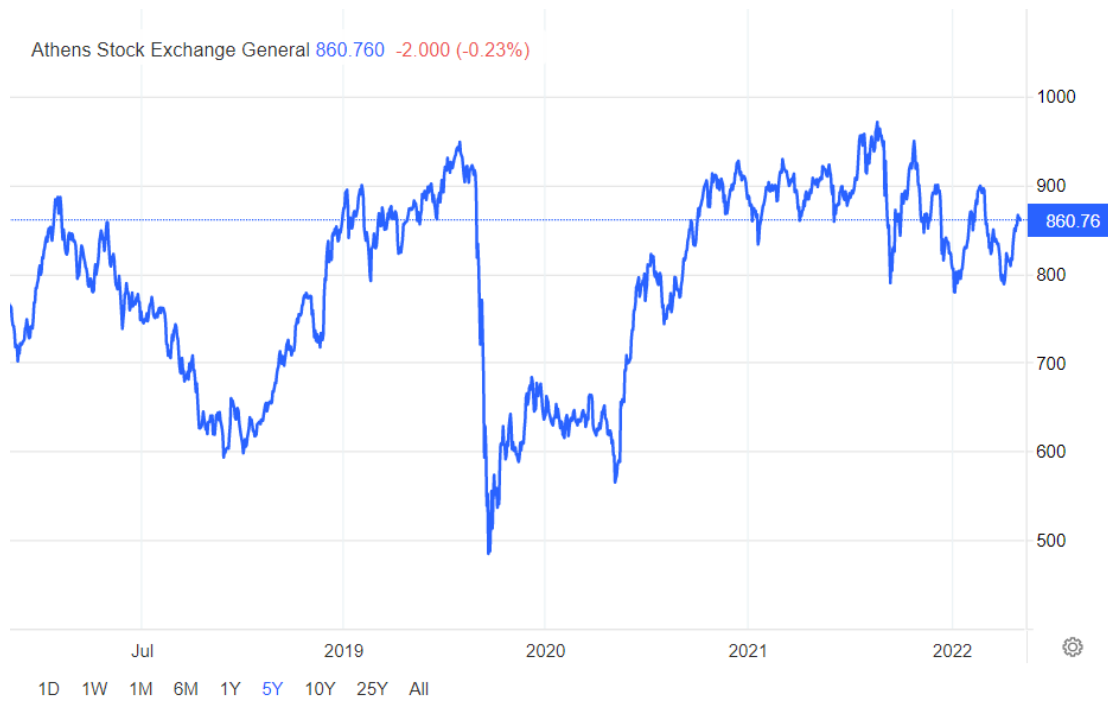
(σε δις αμερικάνικα δολάρια)	Εταιρία	2020	2021	Μεταβολή(%)	Συντελεστής βαρύτητας
1	AAPL	104.007	152.836	46,95%	14,2
2	Microsoft Corp	96.937	115.856	19,52%	9,975
3	Amazon.com Inc	152.757	197.478	29,28%	6,013
4	Tesla Inc	6.630	13.606	105,22%	4,075
5	Alphabet Inc	97.618	146.549	50,12%	3,362
6	Alphabet Inc	97.618	146.549	50,12%	3,265
7	NVIDIA Corp	6.783	10.396	53,27%	2,725
8	PepsiCo Inc	38.612	42.536	10,16%	2,395
9	Costco Wholesale Corp	21.930	25.245	15,12%	2,124
10	Meta Platforms Inc	69.273	95.280	37,54%	1,833
11	Broadcom Inc	11.150	14.885	33,50%	1,820
12	T-Mobile US Inc	26.632	29.163	9,50%	1,817
13	Cisco Systems Inc	31.542	31.679	0,43%	1,798
14	Adobe Inc	10.981	13.764	25,34%	1,425
15	Texas Instruments Inc	9.071	12.234	34,87%	1,403
16	Amgen Inc	19.087	19.533	2,34%	1,383
17	Comcast Corp	57.343	64.141	11,85%	1,336
18	Honeywell International Inc	12.154	12.773	5,09%	1,314
19	QUALCOMM Inc	14.276	19.304	35,22%	1,263
20	Netflix Inc	9.720	12.365	27,21%	1,241
				30,13%	64,77

Πίνακας 2.1: Ποσοστιαία μεταβολή κερδών των μεγαλύτερων εταιριών του NASDAQ για τα έτη 2020- 2021

2.3 Το Χρηματιστήριο στην Ελλάδα

Αναφορικά με τη χρηματιστηριακή πραγματικότητα της Ελλάδας, δεν υπάρχει η πληθώρα δεικτών όπως στις ΗΠΑ. Ένας δείκτης, ο οποίος αποδίδει καλύτερα την πορεία της ελληνικής οικονομίας μέσω την μεγαλύτερων εταιριών που δραστηριοποιούνται στη χώρα, είναι ο Athens Stock Exchange (ASE) General Index. Παρατηρώντας το διάγραμμα του δείκτη την τελευταία πενταετία, διαπιστώνεται ότι πραγματοποιείται απότομη πτώση της τιμής την ίδια ακριβώς χρονική περίοδο, όπως και στους δείκτες Nasdaq, S&P 500 και Russell 3000, δηλαδή το Μάρτιο του 2020. Ωστόσο, παρατηρούνται δύο αξιοσημείωτες διαφορές. Η πρώτη διαφορά έγκειται στην ποσοστιαία μεταβολή των δεικτών για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η τιμή του δείκτη Nasdaq κινήθηκε πτωτικά κατά 25,96%, ενώ η τιμή του δείκτη ASE κινήθηκε πτωτικά κατά 47,43%. Η εν λόγω απόκλιση στα ποσοστά μεταβολής των τιμών των δεικτών φανερώνει την συγκριτικά μεγαλύτερη ευαισθησία των ελληνικών επιχειρήσεων να προσαρμοστούν και να ανταπεξέλθουν στα δεδομένα της πανδημίας, ενώ παράλληλα υποδεικνύεται και η έλλειψη εμπιστοσύνης των επενδυτών προς τις ελληνικές επιχειρήσεις συγκριτικά με τις επιχειρήσεις των ΗΠΑ και των μεγάλων

επιχειρήσεων εκτός ΗΠΑ, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στο δείκτη Russell 3000. Μια δεύτερη σημαντική διαφορά αποτελεί η πορεία των δεικτών μετά την απότομη πτώση που παρατηρήθηκε το Μάρτιο του 2020. Οι δείκτες του αμερικανικού χρηματιστηρίου σημείωσαν άνοδο, η οποία διήρκησε μέχρι και το Νοέμβριο του 2020, ενώ, αντιθέτως, η ανοδική πορεία του ASE διήρκησε μόλις μέχρι τον Ιούνιο του 2020 και έκτοτε ακολούθησε πλάγια πορεία, αδυνατώντας να χαράξει ανοδική η πτωτική τάση.

Διάγραμμα 2.6: Η πενταετής πορεία του ASE (www.tradingeconomics.com)

Στη συνέχεια, προκειμένου να αναλυθεί εκτενέστερα η πορεία του δείκτη, εξετάζονται μονομερώς τα συστατικά του μέρη. Συγκεκριμένα, λαμβάνονται υπόψη οι 18 μεγαλύτερες εταιρίες του δείκτη και εξετάζονται ως προς την κερδοφορία τους κατά τη διετία 2020-2021 και αναζητούνται τα αίτια που οδήγησαν στις εκάστοτε μεταβολές.

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα, γίνεται αντιληπτό ότι οι μεγαλύτερες ελληνικές επιχειρήσεις προέρχονται κυρίως από τον τραπεζικό κλάδο και τον κλάδο του πετρελαίου και της ενέργειας. Εντοπίζονται, επίσης, μεμονωμένα επιχειρήσεις από το λιανικό εμπόριο, όπως η JUMBO, ενώ από το βιομηχανικό τομέα συναντάται η Coca Cola. Η μόνη αεροπορική εταιρία της λίστας είναι η AEGEAN Airlines.

Αναφορικά με τον τραπεζικό κλάδο, η διετία 2020- 2021 υπήρξε καταστροφική για την κερδοφορία των τραπεζών και η ζημιογόνα πορεία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα σε κάποιες περιπτώσεις. Σε αυτό όμως δεν ευθύνεται αποκλειστικά η υγειονομική κρίση, καθώς την ίδια χρονική περίοδο οι τράπεζες είχαν ήδη ξεκινήσει διαδικασίες τιτλοποίησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, και επομένως “θυσίασαν” ένα σημαντικό κομμάτι των εσόδων τους, που θα προερχόταν από τους χρεωστικούς τόκους των εν λόγω δανείων.

Η περίπτωση της Εθνικής Τράπεζας είναι από τις πλέον αισιόδοξες, καθώς όχι μόνο κατάφερε να παραμείνει αλώβητη από άποψη ζημιογόνων αποτελεσμάτων, αλλά αύξησε τα κέρδη της το 2021 κατά 2.527,27%. Οι παράγοντες που οδήγησαν σε αυτή την πρωτόγνωρη αύξηση των κερδών, σύμφωνα με το Διευθύνων Σύμβουλο της εταιρίας είναι η αύξηση των λειτουργικών εσόδων με παράλληλη μείωση των λειτουργικών εξόδων, η σταδιακή και ομαλή μείωση του αριθμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η βελτίωση του δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας.

	Εταιρία	2020	2021	Μεταβολή (%)
1	Coca Cola	412.061.000 €	559.303.000 €	35,73%
2	ΟΤΕ	359.900.000 €	557.600.000 €	54,93%
3	ΟΠΑΠ	205.166.000 €	259.427.000 €	26,45%
4	EuroBank	-1.215.000.000 €	328.000.000 €	73,00%
5	Εθνική Τράπεζα Ελλάδος	33.000.000 €	867.000.000 €	2527,27%
6	Μυτιληναίος	128.830.000 €	162.170.000 €	25,88%
7	Alpha Bank	103.800.000 €	-2.906.000.000 €	-2899,61%
8	Jumbo	138.665.000 €	216.586.000 €	56,19%
9	Ελληνικά Πετρέλαια	-395.827.000 €	337.444.000 €	185,25%
10	MotorOil	-116.500.000 €	201.832.000 €	273,25%
11	Τράπεζα Πειραιώς	-664.000.000 €	-3.013.000.000 €	-353,77%
12	TERNA ENERGY	71.841.000 €	-22.201.000 €	-130,90%
13	LAMDA DEVELOPMENT	-51.664.000 €	191.242.000 €	470,16%
14	BIOΧΑΛΚΟ	21.377.000 €	194.994.000 €	812,17%
15	ΕΥΔΑΠ	-66.100.000 €	30.648.000 €	146,37%
16	Σαράντης	38.698.000 €	40.292.000 €	4,12%
17	Cenergy Holdings	24.923.000 €	22.078.000 €	-11,42%
18	AEGEAN Airlines	-227.907.000 €	4.905.000 €	102,15%

Πίνακας 2.2: Τα συστατικά μέρη του ASE

Από την άλλη, η Eurobank προέβη στην τιτλοποίηση προβληματικών δανείων ύψους 7,5 δις ευρώ με αποτέλεσμα να εμφανίσει ζημίες το 2020 ύψους 1,215 δις ευρώ, ωστόσο το 2021 κατάφερε να ανακάμψει και να επιστρέψει στα κερδοφόρα αποτελέσματα. Τέλος, άκρως ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η Alpha Bank, η οποία εμφάνισε το 2021 αποτελέσματα μειωμένα κατά 2.899,61%. Κύρια αιτία του παραπάνω γεγονότος αποτελεί η συναλλαγή Galaxy, όπως ονομάστηκε, της Alpha Bank, η οποία αποτελεί δεσμευτική συμφωνία με την Davidson Kempner και κόστισε συνολικά 10,8 δις ευρώ.

Ο κλάδος της ενέργειας είχε αρχίσει να αναπτύσσεται εκθετικά, κυρίως μέσω επενδύσεων σε υποδομές και μεταρρυθμίσεις που επέτρεψαν την αύξηση του ανταγωνισμού με σκοπού την επίτευξη χαμηλότερου κόστους της παρεχόμενης ενέργειας προς τους καταναλωτές, έως ότου η έλευση της πανδημίας να αποτελέσει αποτρεπτικό παράγοντα της επικείμενης ανάπτυξης. Μεταξύ των επιπτώσεων της πανδημίας στον συγκεκριμένο κλάδο περιλαμβάνεται και η διακοπή των έργων υποδομών λόγω των περιοριστικών μέτρων που εφαρμόστηκαν. Αν και έχουν δεσμευτεί ικανοποιητικοί ευρωπαϊκοί πόροι για την εξασφάλιση της συνέχειας των παραπάνω έργων, το προσωρινό πλήγμα που δέχτηκε ο κλάδος έχει ως αποτέλεσμα την επιβράδυνση της ανάπτυξης του και την αύξηση της αβεβαιότητας για το μέλλον. Επομένως, οι επιχειρήσεις του κλάδου διέθεσαν τους πόρους τους, κεφαλαιακούς και ανθρώπινους στην πρόληψη και αντιμετώπιση των πιθανών επερχόμενων κινδύνων και όχι σε δραστηριότητες που θα εξασφάλιζαν την ανάπτυξη και εδραίωση τους στην αγορά.

Τέλος, αξίζει να παρατηρηθεί η πορεία της Aegean Airlines, της μεγαλύτερης αεροπορικής εταιρίας στην Ελλάδα. Το 2020 αποτέλεσε μια άκρως ζημιογόνα χρήση, αποφέροντας απώλειες ίσες με 227.907.000€, απόρροια των περιοριστικών μέτρων, της απαγόρευσης των διαπεριφερειακών μετακινήσεων εντός της χώρας αλλά και την απαγόρευση διασυνοριακών μετακινήσεων που επιβλήθηκε παγκοσμίως. Ωστόσο, το 2021 με την άρση των περιοριστικών μέτρων και των απαγορεύσεων παρατηρήθηκε ογκώδη αύξηση των μετακινήσεων και κατ' επέκταση της κερδοφορίας της εταιρίας.

2.4 Ομόλογα

Στη συνέχεια εξετάζονται οι αποδόσεις των ομολόγων του ελληνικού δημοσίου. Ωστόσο, προτού πραγματοποιηθεί η ανάλυση των ομολόγων, είναι χρήσιμο να αναφερθούν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, μέσω των οποίων διαφοροποιούνται από τους δείκτες των αγορών και τις μετοχές των εταιριών.

Αρχικά, μια βασική διαφορά έγκειται στον χρονικό περιορισμό. Μολονότι ένα ομόλογο δύναται να έχει διάρκεια πολλών ετών (π.χ. 20, 30,50), αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι κατά την έκδοσή του τίθεται χρονικό περιορισμός, ή διαφορετικά μια ημερομηνία λήξης, σε αντίθεση με την περίπτωση των μετοχών, στις οποίες δεν τίθεται περιορισμός στην χρονική διάρκεια. Επιπλέον, στην περίπτωση των μετοχών οι επενδυτές λαμβάνουν χρήματα με τη μορφή μερισμάτων, το ύψος των οποίων εξαρτάται από το ύψος της κερδοφορίας της επιχείρησης την εκάστοτε χρήση. Αντιθέτως, η πληρωμή στην περίπτωση των ομολόγων, είτε δημόσια είτε εταιρικά, πραγματοποιείται με τη μορφή κουπονιών, δηλαδή με σταθερή πληρωμή, ανά τακτά και ίσα χρονικά διαστήματα, συνήθως ανά έτος, το ύψος της οποίας καθορίζεται από το εκδοτικό επιτόκιο και την ονομαστική αξία του ομολόγου. Αναφέρεται, ότι το επιτόκιο δύναται να παραμείνει σταθερό καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του ομολόγου, αλλά υπάρχει και η δυνατότητα να εφαρμοστεί ένα κυμαινόμενο επιτόκιο, το οποίο θα προσαρμόζεται στις

υφιστάμενες συνθήκες της αγοράς και θα κινείται με βάση τον χρηματοοικονομικό κίνδυνο που ελλοχεύει στην αγορά. Τέλος, υπάρχει και η δυνατότητα εφαρμογής σταθερού με κυμαινόμενου επιτοκίου, η οποία εφαρμόζεται όταν υπάρχει η πεποίθηση ότι στο μέλλον οι συνθήκες στην αγορά θα είναι ομαλότερες.

Ελληνικά Ομόλογα Δημοσίου

Ξεκινώντας την ανάλυση των ελληνικών ομολόγων, αξίζει να γίνει αναφορά στους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας. Ρόλος αυτών των οργανισμών είναι η δημιουργία μιας κλίμακας, στην οποία κατατάσσονται οι εκδότες ομολόγων βάσει της πιστοληπτικής διαβάθμισής τους. Οι τρεις μεγαλύτεροι οργανισμοί, οι οποίοι μάλιστα απαρτίζουν και το “Big Three”, όπως χαρακτηρίζονται, είναι οι Moody’s, Standard and Poor και Fitch. Οι παραπάνω οργανισμοί διαθέτουν έκαστος διαφορετικές κλίμακες με διαφορετικές βαθμίδες και προϋποθέσεις για να καταταχθεί ένας εκδότης σε μια βαθμίδα, ωστόσο οι αποκλίσεις μεταξύ τους δεν είναι σημαντικές.

Παρατηρείται στον παρακάτω πίνακα, ότι οι βαθμίδες αξιολόγησης των εκδοτών χωρίζονται σε επενδυτικές και μη επενδυτικές. Είναι σαφές, ότι οι εκδότες της επενδυτικής βαθμίδας διαθέτουν ικανότητα αποπληρωμής και παρέχουν ασφάλεια στους επενδυτές αναφορικά με την κατάσταση των κεφαλαίων τους. Για παράδειγμα, η πρώτη κατηγορία της επενδυτικής βαθμίδας σε όλους τους οργανισμούς αξιολόγησης παρέχει τη μεγαλύτερη ασφάλεια, καθώς θεωρείται ότι ο εκδότης έχει την ικανότητα να αποπληρώσει τις υποχρεώσεις του το καθορισμένο χρονικό διάστημα. Αντιθέτως, η τελευταία κατηγορία της επενδυτικής βαθμίδας θεωρείται ότι διαθέτει σχετικά επαρκή ικανότητα αποπληρωμής των υποχρεώσεών της, ωστόσο δυσμενείς εξελίξεις στο οικονομικό περιβάλλον ενδέχεται να προκαλέσει συνθήκες αστάθειας στον εκδότη ως προς την αποπληρωμή των τόκων.

Στη μη επενδυτική βαθμίδα κατατάσσονται εκδότες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας και ανταπόκρισης στην αποπληρωμή των υποχρεώσεών τους. Για παράδειγμα, η πρώτη κατηγορία της μη επενδυτικής βαθμίδας είναι ευαίσθητη στις οικονομικές μεταβολές και ελαφρώς ασταθής ως προς την ικανότητα αποπληρωμής, ωστόσο υπό σταθερές οικονομικές συνθήκες δύναται να αναπτυχθούν και αν προαχθούν στην τελευταία κατηγορία της επενδυτικής βαθμίδας. Αντιθέτως, η τελευταία κατηγορία της μη επενδυτικής βαθμίδας έχει ιστορικά αποδειχτεί αναξιόπιστος οφειλέτης, παραμελώντας τις οικονομικές του υποχρεώσεις, και κατά πάσα πιθανότητα οδηγείται προς πτώχευση.

	Moody's	Standard & Poor	Fitch
Επενδυτική Βαθμίδα	Aaa	AAA	AAA
	Aa	AA	AA
	A	A	A

	Baa	BBB	BBB
Μη Επενδυτική Βαθμίδα	Ba	BB	BB
	B	B	B
	Caa	CCC	CCC
	Ca	CC	CC
	C	C	C
		D	RD
			D

Πίνακας 2.3: Βαθμίδες αξιολόγησης ανά οίκο

Έχοντας παρουσιάσει τους οίκους αξιολόγησης, τις επενδυτικές βαθμίδες και τι αντιπροσωπεύει κάθε μια εξ αυτών, είναι απαραίτητο να εντοπιστεί η θέση των ελληνικών ομολόγων στον παραπάνω πίνακα. Και οι τρεις οργανισμοί που έχουν αναφερθεί κατατάσσουν τα ελληνικά ομόλογα στη μη επενδυτική βαθμίδα, και συγκεκριμένα στην κατηγορία Β. Η εν λόγω κατηγορία περιλαμβάνει εκδότες, οι οποίοι ιστορικά έχουν παρουσιάσει μια αξιόπιστη εικόνα και ανταποκρίνονται στις οικονομικές τους υποχρεώσεις. Ωστόσο, αντίξοες χρηματοοικονομικές συνθήκες είναι πιθανό να μειώσουν σημαντικά την πιστοληπτική ικανότητα του εκδότη. Επομένως, δεν διαφέρει σημαντικά από την πρώτη κατηγορία της μη επενδυτικής βαθμίδα. Η βασικότερη διαφορά έγκειται στον βαθμό ευαισθησίας των οικονομικών μεταβολών.

Τα ελληνικά δημόσια ομόλογα που προσφέρονται στην αγορά ποικίλουν σε διάρκεια, η οποία μπορεί να κυμαίνεται από ομόλογα τρίμηνης ωρίμανσης έως 30-ετή ομόλογα. Για λόγους συντομίας, θα αναλυθεί μόνο ένα εξ αυτών και συγκεκριμένα το πενταετές ελληνικό ομόλογο, το οποίο έχει χαρακτηριστεί από την Financial Times ως το πέμπτο σε εμπορευσιμότητα ευρωπαϊκό ομόλογο.

Συγκρίνοντας τα διαγράμματα της τιμής και της απόδοσης του πενταετούς ελληνικού ομολόγου μπορούν να εξαχθούν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Αρχικά, παρατηρείται μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ τιμής και απόδοσης, η οποία είναι γνωστή από τη χρηματοοικονομική θεωρία των ομολόγων. Η τιμή του ομολόγου κατά την έναρξη της πανδημίας, δηλαδή Ιανουάριο του 2020, σημείωσε πτωτική πορεία από τα 112,72€ στα 106,46€ μέχρι τις αρχές Απριλίου. Στη συνέχεια, σημειώθηκε μια ανοδική πορεία ανάλογη της πτωτικής που προηγήθηκε, με αποτέλεσμα η τιμή του ομολόγου να επανέλθει στην τιμή που κατείχε κατά την έλευση της πανδημίας. Έκτοτε, σημείωσε καθοδική τάση που είχε ως αποτέλεσμα η τιμή να καταστεί μικρότερη της ονομαστικής αξίας. Σαφώς, ζωτικής σημασίας παράγοντες για την πορεία που σημειώθηκε, αποτελούν, πέραν της πανδημίας, οι πληθωριστικές πιέσεις, που μειώνουν την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών καθώς και τις αποταμιεύσεις, που υπό συνθήκες ευημερίας θα αποτελούσαν επενδύσεις, αλλά και οι εξελίξεις του Ρώσο-Ουκρανικού πολέμου, που έχει προκαλέσει ελλείψεις αγαθών στην παγκόσμια αγορά και άνοδο των τιμών λόγω περιορισμένης προσφοράς.

Διαγράμματα 2.7 και 2.8: Η πορεία του ελληνικού πενταετούς ομολόγου και της απόδοσής του

2.5 Παράγωγα

Τα παράγωγα αποτελούν συμφωνίες μεταξύ δύο μερών για την εξασφάλιση μιας μελλοντικής τιμής του αντικειμένου, για το οποίο συνάπτεται η συμφωνία. Τέτοιου είδους συμφωνίες δύναται να συναφθούν για προϊόντα του πρωτογενούς τομέα όπως σιτάρι, βαμβάκι ή κακάο, πολύτιμα μέταλλα όπως χρυσός ή ασήμι, συναλλαγματικές ισοτιμίες, μετοχές, ομόλογα και άλλα. Τρία βασικά είδη παραγώγων αποτελούν τα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης (futures), τα δικαιώματα προαίρεσης (options) και οι συμβάσεις ανταλλαγής (swaps).

Τα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης αποτελούν συμφωνίες μεταξύ δύο μερών, αγοραστή και πωλητή, και δεσμεύουν την πραγματοποίηση μιας συναλλαγής σε προκαθορισμένο χρονικό διάστημα και προκαθορισμένη τιμή και προκαθορισμένη ποσότητα. Με την παραπάνω συμφωνία ο αγοραστής επιδιώκει να εξασφαλίσει εμπορεύματα ή χρηματοοικονομικά προϊόντα σε ευνοϊκότερη τιμή από αυτήν που προβλέπει ότι θα υφίσταται στο μέλλον βάσει των εξελίξεων που υφίστανται. Στον αντίποδα, ο πωλητής εξασφαλίζει ότι θα πουλήσει τα προϊόντα του και θα αποφύγει τη διαδικασία αναζήτησης αγοραστή. Φυσικά, κατά την πραγματοποίηση της συναλλαγής, δεδομένης της τιμής που επικρατεί, ένας εκ των δύο απολαμβάνει κέρδος ενώ ο δεύτερος αντισυμβαλλόμενος υφίσταται ζημία. Για παράδειγμα, ένας πωλητής χρυσού και ένας αγοραστής συμφωνούν σε μια τιμή 1000\$ ανά ουγκιά στις 31/12. Αν κατά την ημερομηνία άσκησης η τιμή ανά ουγκιά που επικρατεί στην αγορά ανέρχεται σε 1100\$ επωφελείται ο αγοραστής, καθώς αγοράζει χαμηλότερα από την επικρατούσα στην

αγορά τιμή, ενώ αν η τιμή ανέρχεται σε 900\$ επωφελείται ο πωλητής, καθώς πουλάει ακριβότερα από την επικρατούσα στην αγορά τιμή.

Τα δικαιώματα προαίρεσης παρουσιάζουν ομοιότητες με τα μελλοντικά συμβόλαια εκπλήρωσης, καθώς αποτελούν συμφωνίες αγοραπωλησίας σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή και σε προκαθορισμένη τιμή. Ωστόσο, για την αγορά ενός δικαιώματος προαίρεσης απαιτείται η καταβολή ενός χρηματικού ποσού. Επομένως, τα δικαιώματα προαίρεσης αποτελούν τίτλους ιδιοκτησίας, των οποίων η ιδιότητα είναι να παρέχει στον κάτοχο τους το δικαίωμα, αλλά όχι την υποχρέωση, να προβεί στην ολοκλήρωση της συμφωνίας. Δηλαδή, αν ο αγοραστής κρίνει ότι δεν επωφελείται από τη συμφωνία, δεδομένων των τιμών, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί, έχει τη δυνατότητα να μην ασκήσει το δικαίωμα αγοράς. Ωστόσο, το αρχικά καταβεβλημένο ποσό για την αγορά του δικαιώματος θεωρείται, σε αυτή την περίπτωση, απώλεια.

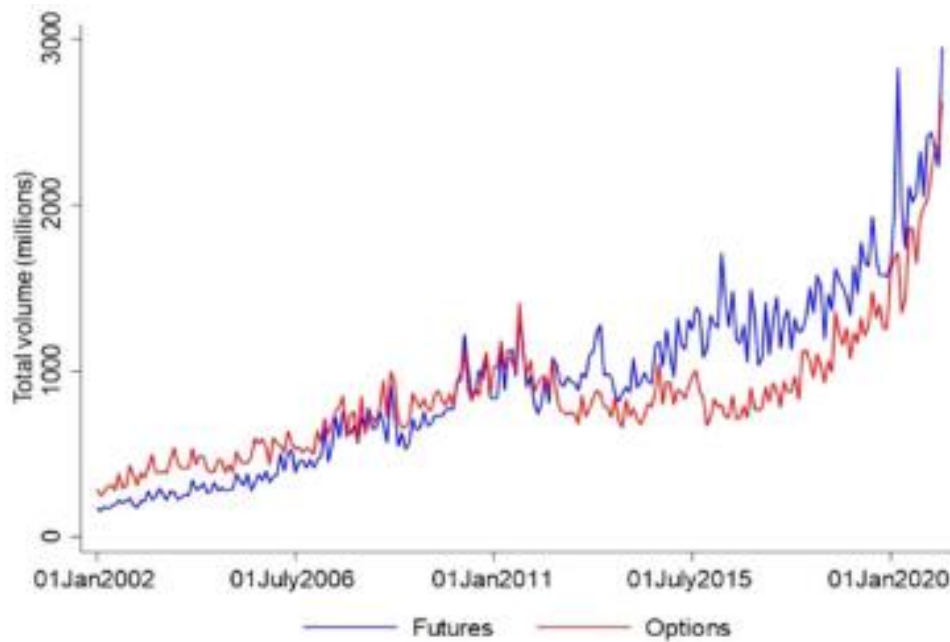
Τέλος, οι συμβάσεις ανταλλαγής αποτελούν συμφωνίες ανταλλαγής μεταξύ των δυο αντισυμβαλλόμενων μερών. Ως αντικείμενα ανταλλαγής μπορούν να καθοριστούν εμπορεύματα του πρωτογενούς τομέα, πολύτιμα μέταλλα, μετοχές, ομόλογα, επιτόκια και συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Δεδομένου ότι δεν υφίσταται στη διεθνή βιβλιογραφία έρευνα σχετικά με τις αντιξοότητες που ταλάνισαν την ελληνική αγορά παραγώγων εν καιρώ πανδημίας, λαμβάνονται υπόψη στοιχεία ερευνών που εστιάζουν στην παγκόσμια αγορά παραγώγων.

Σύμφωνα με έρευνα από τους Ekaterina E. Emm. et al. (2021), η αγορά των παραγώγων υπήρξε, κατά την περίοδο της πανδημίας, παραμελημένη, με τη μεγαλύτερη βαρύτητα και σημασία να δίδεται στην πορεία των γενικών δεικτών, των μεγάλων μετοχών και των εταιρικών και κρατικών ομολόγων. Κύρια αίτια για το παραπάνω αποτελεί το γεγονός ότι τα παράγωγα δεν αποτελούν μέρος του χαρτοφυλακίου αγοράς.

Πέραν αυτού, τα ευρήματα της έρευνας εστιάζουν στους όγκους συναλλαγής αναφορικά με τα παράγωγα, καθώς και στα αίτια των μεταβολών του όγκου συναλλαγής. Αναλυτικότερα, διαπιστώθηκε σημαντική αύξηση του όγκου συναλλαγής για αγορές συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης και δικαιωμάτων προαίρεσης. Συγκεκριμένα, σημειώθηκε ποσοστιαία μεταβολή ίση με 60,7% κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020 και 65,4% για το έτος συνολικά. Αυτή η επενδυτική συμπεριφορά αποτελεί αντανάκλαση του ύψους της αβεβαιότητας και του κινδύνου που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στην αγορά, ώστε οι επενδυτές να σπεύσουν να εξασφαλίσουν ευνοϊκές τιμές για τις μελλοντικές τους συναλλαγές μέσω των παραγώγων.

Παρακάτω απεικονίζονται διαγραμματικά οι μεταβολές στον όγκο συναλλαγής των συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης και των δικαιωμάτων προαίρεσης, ώστε να καταστεί εμφανής η ραγδαία αύξηση αγορών κατά τις αρχές του 2020.

Διάγραμμα 2.9: Όγκος συναλλαγών σε παράγωγα

2.6 Πιστοποιητικά Καταθέσεων (CD)

Τα πιστοποιητικά καταθέσεων αποτελούν προθεσμιακές καταθέσεις μετρητών σε τραπεζικούς οργανισμούς με σκοπό την είσπραξη τόκων. Αποτελούν αντικείμενο συναλλαγής στη δευτερογενή χρηματιστηριακή αγορά και γι' αυτό το λόγο περιλαμβάνεται στην ανάλυση του τρέχοντος κεφαλαίου. Συνήθως, τα επιτόκια σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αρκετά χαμηλά -αυτή τη στιγμή δεν ξεπερνάνε το 0,5%- ενώ, μάλιστα, κατά τις αρχές του 2022 για πρώτη φορά στην τραπεζική ιστορία της Ελλάδας, τα επιτόκια είχαν αρνητικό πρόσημο, ακολουθώντας τις περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ολλανδίας.

Αυτό που παρατηρείται κατά την περίοδο της πανδημίας, αλλά και γενικότερα σε κάθε κρίση, είτε οικονομική είτε γεωπολιτική είτε υγειονομική, είναι η μαζική αύξηση των καταθέσεων στις τράπεζες. Όπως είναι λογικό, οι πολίτες επιθυμώντας να αποταμιεύσουν μετρητά, δεδομένων των αβέβαιων συνθηκών που επικρατούν, καταφεύγουν στις καταθέσεις και κατ' επέκταση μειώνουν τόσο τις καταναλωτικές δαπάνες όσο και τη λήψη πάσης φύσεως τραπεζικών δανείων. Ως αποτέλεσμα, η μαζική εισροή μετρητών στα ταμεία των τραπεζών σε συνδυασμό με την αδυναμία χορήγησης δανείων δημιουργεί ένα μη διαχειρίσιμο πλεόνασμα ρευστότητας, οδηγώντας έτσι τα επιτόκια καταθέσεων σε αρνητικά επίπεδα. Επομένως, το αρνητικό επιτόκιο χρησιμοποιείται ως αποτρεπτικός παράγοντας καταθέσεων.

Στο παρακάτω διάγραμμα διαγράφεται η πορεία των τραπεζικών καταθέσεων κατά την δεκαετία 2012-2022. Παρατηρείται ότι την διετία πριν την έλευση της πανδημίας οι τραπεζικές καταθέσεις στην Ελλάδα βρίσκονταν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα με αυτά που έμελλε να ακολουθήσουν. Το ξέσπασμα της πανδημίας προκάλεσε μια απότομη

άνοδο, της οποίας τα αίτια επεξηγήθηκαν προηγουμένως και έκτοτε παρατηρείται μια ελαφρώς πτωτική πορεία, γεγονός που προδίδει την αβεβαιότητα και την επιφυλακτικότητα των πολιτών ως προς το μέλλον και την τελική έκβαση αυτής της υγειονομικής κρίσης.

Διάγραμμα 2.10: Η δεκαετής πορεία των προθεσμιακών καταθέσεων στην Ελλάδα (www.tradingeconomics.com)

2.7 Ο χρυσός ως πολύτιμο μέταλλο

Στην τελευταία υποενότητα αυτού του κεφαλαίου εξετάζεται ο χρυσός ως αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο χρηματιστήριο και ως πηγή πλούτου και ανεξαρτησίας για τα κράτη που τον κατέχουν.

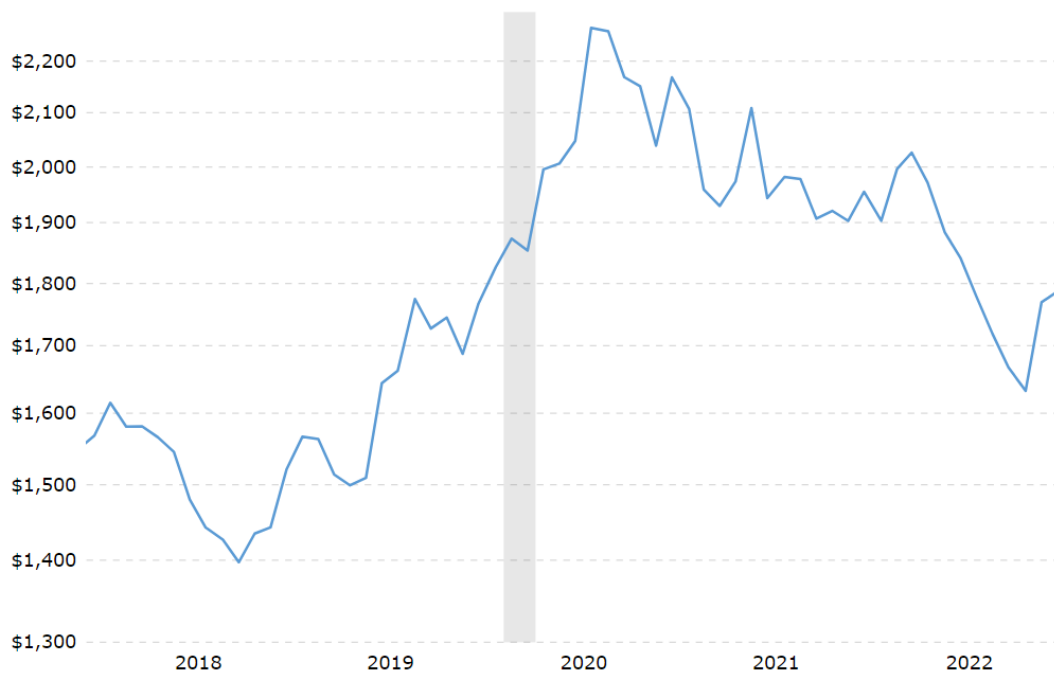
Η αγορά του χρυσού είναι μια ενέργεια άρρηκτα συνδεδεμένη με περιόδους οικονομικής κρίσης και πολιτικής αστάθειας, μέσω της οποίας οι κάτοχοί του επιδιώκουν την εξασφάλισή τους σε περίπτωση σημαντικής υποβάθμισης της αξίας του χρηματικού συναλλάγματος που διαθέτουν. Η αγορά και αποθήκευση χρυσού είναι ευρέως διαδεδομένη εδώ και περίπου 2.500 χρόνια και παρέχει στους κατόχους του πολυάριθμα πλεονεκτήματα και προνόμια.

Αρχικά, ο χρυσός αποτελεί ένα απτό και χειροπιαστό μέσο αποθήκευσης αξίας, η οποία μάλιστα είναι αρκετά δύσκολο να υποβαθμιστεί λόγω της σπανιότητας του εν λόγω μετάλλου. Τα διαθέσιμα σε χρυσό είναι αρκετά περιορισμένα, ενώ παράλληλα καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο να προσφερθούν νέες ποσότητες στην αγορά. Επιπλέον, ο χρυσός γίνεται αποδεκτός στην πλειονότητα των συναλλαγών παρακάμπτοντας με αυτό τον τρόπο τις όποιες προμήθειες που απαιτούνται για την μετατροπή ενός συναλλάγματος σε ένα άλλο, ενώ παράλληλα παρακάμπτονται και οι διαφορές των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ακόμα, το γεγονός ότι η αξία του χρυσού κινείται ανεξάρτητα από τις πληθωριστικές διακυμάνσεις αποτελεί έναν επιπλέον λόγο για την αγορά του. Τέλος, πέραν των μεμονωμένων επενδυτών, η πλειονότητα των τραπεζών

και των κρατών διατηρεί σημαντικά αποθέματα σε χρυσό αποσκοπώντας την εξάλειψη του πιστωτικού κινδύνου, την προφύλαξη ενάντια στις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών αλλά και τη δημιουργία μιας αξιόπιστης και ισχυρής φήμης έναντι των ανταγωνιστών τους.

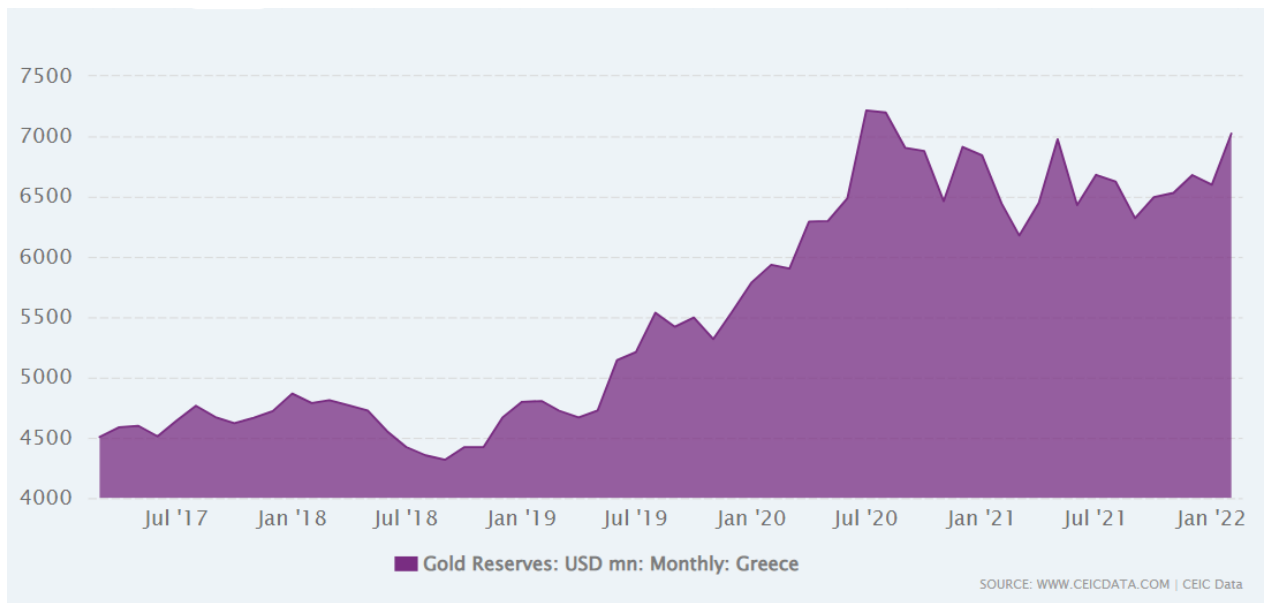
Στη συνέχεια εξετάζεται η πορεία της αξίας του χρυσού ανά ουγκιά κατά την περίοδο της πανδημίας. Λαμβάνοντας υπόψη το διάγραμμα της τελευταίας πενταετίας παρατηρείται ότι ο χρυσός δεν έμεινε ανεπηρέαστος από τα δρώμενα και τις συνέπειες που επέφερε η εξεταζόμενη υγειονομική κρίση. Εξετάζοντας το παρακάτω διάγραμμα από την αρχή γίνεται αντιληπτό ότι η αξία του χρυσού ανά ουγκιά βρίσκεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα στην προ πανδημίας περίοδο, αγγίζοντας τα 1.400\$ ανά ουγκιά. Από το 2019 και έπειτα η αξία του χρυσού οδηγήθηκε σε μια μακροχρόνια ανοδική τροχιά, η οποία διήρκησε έως και τις αρχές του 2020, με αποκορύφωμα τη διαμόρφωση της αξίας στα 2.030\$ ανά ουγκιά, τιμή που αποτέλεσε ιστορικό υψηλό για τα δεδομένα του χρυσού. Ο σημαντικότερος παράγοντας που συνέβαλε στην παραπάνω άνοδο είναι η υπερβάλλουσα ζήτηση σε χρυσό, καθώς οι επενδυτές επεδίωξαν την εξασφάλιση των κεφαλαίων τους έναντι της αβεβαιότητας και του πληθωρισμού μετατρέποντας μέρος της περιουσίας τους σε απόθεμα χρυσού. Το γεγονός ότι την τελευταία φορά που η τιμή του χρυσού ξεπέρασε τα 2.000\$ ήταν πριν το 2000, υποδηλώνει την αυξημένη και απότομη ένταση της ζήτησης που σημειώθηκε.

Στη συνέχεια, η πορεία που ακολούθησε η αξία του χρυσού μετά το αποκορύφωμα των 2.000\$ ανά ουγκιά ήταν εντελώς αντίθετη. Ως αίτια για την εν λόγω πτώση λογίζεται, αρχικά, η απόφαση της Federal Reserve να αυξήσει τα επιτόκια νωρίτερα από την προβλεπόμενη ημερομηνία, με σκοπό να θέσει υπό έλεγχο τις πληθωριστικές πιέσεις που είχαν αρχίσει να εμφανίζονται. Δεδομένου, λοιπόν, ότι ο χρυσός ευδοκιμεί σε περιόδους αυξημένου πληθωρισμού, τα μέτρα για την αντιμετώπισή του είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην τιμή του χρυσού, καθώς παρατηρήθηκαν μαζικές πωλήσεις εκ μέρους των επενδυτών. Επιπλέον, σε αντίθεση με παλαιότερα χρόνια, η πληθώρα νέων χρηματοοικονομικών προϊόντων που έχει ενταχθεί στην αγορά διαδραματίζει ανταγωνιστικό ρόλο ενάντια στο χρυσό. Για παράδειγμα, αρκετοί επενδυτές στρέφουν τα κεφάλαιά τους προς χρηματοοικονομικά στοιχεία όπως τα κρυπτονομίσματα ή τα ETFs, τα οποία μάλιστα αποφέρουν αποδόσεις, και μάλιστα αρκετά ελκυστικές σε ορισμένες περιπτώσεις. Αντίθετα, ο ρόλος του χρυσού είναι κυρίως αποθηκευτικός και δεν προσφέρει απόδοση επί του κεφαλαίου.

Διάγραμμα 2.11: Η πενταετής πορεία της αξίας του χρυσού ανά ουγκιά (www.tradingeconomics.com)

Αναφορικά με την περίπτωση της Ελλάδας, όσον αφορά τα αποθέματα της σε χρυσό, παρουσιάζεται το παρακάτω διάγραμμα, στο οποίο απεικονίζεται η αξία των ελληνικών αποθεμάτων χρυσού σε δισεκατομμύρια δολάρια κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι κατά τη διετία 2017-2019, πριν την έξαρση της πανδημίας τόσο τα αποθέματα σε ποσότητα όσο και η τιμή του χρυσού, βάσει της οποίας καθορίζεται η συνολική αξία των αποθεμάτων, δεν παρουσίασαν ιδιαίτερες μεταβολές. Ωστόσο, η έλευση της πανδημίας επηρέασε τους δύο αυτούς προσδιοριστικούς παράγοντες, με αποτέλεσμα η συνολική αξία των αποθεμάτων χρυσού να εκτοξεύεται από τα περίπου 4,5 δις δολάρια στα, κατά προσέγγιση, 7,2 δις δολάρια. Συγκεκριμένα, αναφορικά με την ποσότητα χρυσού δεν προκλήθηκαν σημαντικές μεταβολές. Από 150,3 τόνους που διέθετε η Κεντρική Τράπεζα έφτασε να έχει στην κατοχή της 151 τόνους, Τα 700 επιπλέον κιλά χρυσού αφορούν κυρίως αγορές λιρών Αγγλίας και χρυσών νομισμάτων. Η σημαντικότερη μεταβολή προκλήθηκε στην τιμή, η οποία, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ξεπέρασε τα 2.000 δολάρια ανά ουγκιά. Αξίζει να αναφερθεί ότι η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής του χρυσού ξεπερνά το 30% από την περίοδο πριν την έναρξη της πανδημίας έως τα μέσα του 2020.

Διάγραμμα 2.12: Τα αποθέματα χρυσού της Ελλάδας την τελευταία πενταετία (www.ceicdata.com)

Κεφάλαιο 3^ο

Ο αντίκτυπος της πανδημίας στην ελληνική οικονομία

Έχοντας αναλύσει τις μεταβολές που προκλήθηκαν σε επίπεδο επιχειρήσεων και χρηματιστηρίου, το επόμενο κομμάτι της ανάλυσης αφορά τις μεταβολές που προκλήθηκαν σε επίπεδο μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας. Μακροοικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ, ο πληθωρισμός, η ανεργία, η κατανάλωση των νοικοκυριών, οι αποταμιεύσεις, οι δημόσιες δαπάνες και οι εισαγωγές και εξαγωγές του κράτους, δεν έμειναν ανεπηρέαστες. Μάλιστα, ορισμένα μεγέθη όπως το ΑΕΠ και η ανεργία αποτελούν απόρροια της προηγηθείσας ανάλυσης του πρώτου και του δεύτερου κεφαλαίου, όπου έχει ήδη γίνει λόγος για την πτωτική πορεία των κερδών των επιχειρήσεων ανεξαιρέτως μεγέθους και κλάδου και τη μείωση του αριθμού του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού λόγω των περιοριστικών μέτρων που εφαρμόστηκαν σε συγκεκριμένους κλάδους επιχειρήσεων. Η κατανάλωση και οι αποταμιεύσεις εμπίπτουν στο πεδίο του καταναλωτή, η πλευρά του οποίου δεν έχει εξεταστεί επαρκώς έως τώρα. Από την άλλη οι εισαγωγές και εξαγωγές αποτελούν αντικείμενο των επιχειρήσεων και θα εξεταστεί πως η πανδημία επηρέασε τις ενδοκοινοτικές αποκτήσεις και παραδόσεις αλλά και το εμπόριο με κράτη εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, εξετάζονται οι δημόσιες δαπάνες που αφορούν όλες εκείνες τις δαπάνες που πραγματοποιεί το κράτος με σκοπό την ευημερία του συνόλου των πολιτών.

3.1 Η μεταβολή του ΑΕΠ

Ως Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ορίζεται το σύνολο των εισοδημάτων που αποκτώνται εντός των εγχώριων συνόρων, συμπεριλαμβανομένων και των ειδικών περιπτώσεων, στις οποίες εμπλέκονται εισοδήματα από φυσικά ή νομικά πρόσωπα που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται σε τρίτες χώρες. Το ΑΕΠ και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ως μεγέθη αποτελούν δύο ζωτικής σημασίας δείκτες της οικονομικής ευημερίας που απολαμβάνουν οι πολίτες ενός κράτους, ωστόσο δεν αντανakλά πάντα την πραγματική κατάσταση της οικονομίας.

Παρακάτω παρατίθεται το διάγραμμα 3.1, στο οποίο διαγράφεται η πορεία του ελληνικού ΑΕΠ την τελευταία εικοσαετία. Γίνεται εύκολα αντιληπτό, ότι η ελληνική οικονομία προερχόταν από μια πολυετή οικονομική κρίση, η οποία ξεκίνησε το 2008, οπότεν ξεκίνησε και η αντίστοιχη παγκόσμια οικονομική κρίση, ή η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, όπως ονομάστηκε. Η αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να ανακάμψει την οδήγησε σε αυξημένες δανειοδοτήσεις από τα κράτη- μέλη της ΕΕ, καθώς και σε συμφωνίες που περιλάμβαναν την επίτευξη ορισμένων ετήσιων ποσοστών οικονομικής ανάπτυξης. Τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης και ανάπτυξης άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους περί τις αρχές του 2016 και διήρκεσε μέχρι τα τέλη του

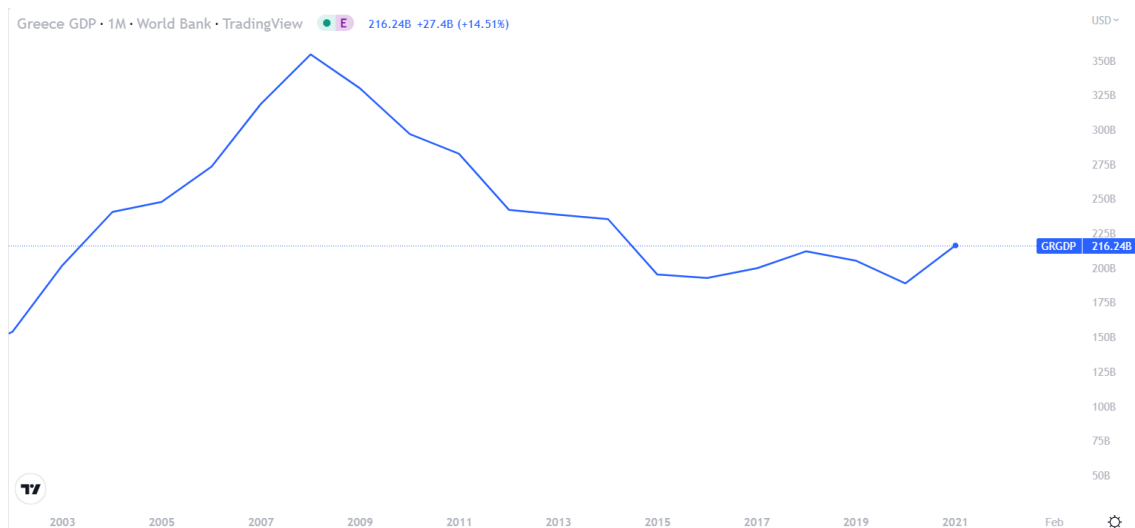
2018. Το 2019 σημείωσε μια πτώση της τάξεως 2,17%, η οποία όμως δεν προκάλεσε ιδιαίτερη ανησυχία. Ωστόσο, στις αρχές του 2020 η έλευση της πανδημίας άλλαξε εντελώς τα δεδομένα. Η επιβολή περιοριστικών μέτρων για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης και η πολύμηνη διακοπή λειτουργίας πολυάριθμων επιχειρήσεων, ειδικότερα στους κλάδους της εστίασης και του τουρισμού, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του ΑΕΠ κατά 7,8%. Επιπλέον, η παραπάνω μείωση δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι ορισμένες επιχειρήσεις διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα, διότι ακόμα και οι επιχειρήσεις που συνέχισαν την λειτουργία τους υπέστησαν σημαντικά πλήγματα, εκ των οποίων το κυριότερο είναι η συρρίκνωση του ετήσιου κύκλου εργασιών και η μείωση της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας, η οποία οφείλεται εν μέρει στην εξ αποστάσεως εργασία και στην επιφυλακτική συμπεριφορά των εργαζομένων στο χώρο εργασίας.

Η επίδραση της πανδημίας στο ΑΕΠ γίνεται ακόμη περισσότερο κατανοητή, αν παρατηρηθεί η πορεία του, αφότου η ελληνική οικονομία και κοινωνία άρχισε σταδιακά να επανέρχεται σε μια κανονικότητα. Η επαναλειτουργία των επιχειρήσεων και η άρση των περιοριστικών μέτρων οδήγησε σε μια “έκρηξη” οικονομικής κινητικότητας και εμπορικότητας μεταβάλλοντας ανοδικά το ΑΕΠ κατά 8,3%. Για την ακριβέστερη κατανόηση των αιτιών που οδήγησαν στην παραπάνω σημαντική αύξηση, πρέπει να αναφερθούν και να αναλυθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην άνοδο του ΑΕΠ.

Κατά την πλειονότητα του το ΑΕΠ προέρχεται από το μέγεθος της ιδιωτικής κατανάλωσης, δηλαδή το μέρος του εισοδήματος που διατίθεται στην αγορά από τα νοικοκυριά στις επιχειρήσεις για την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών. Υπολογίζεται ότι, κατά μέσο όρο, η ιδιωτική κατανάλωση αποτελεί περίπου το 65% του ετήσιου ΑΕΠ της χώρας. Γίνεται έτσι αντιληπτή η σημασία του να υπάρχει ρευστότητα στα νοικοκυριά και να μην οδηγούνται σε διαδικασία αποταμίευσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

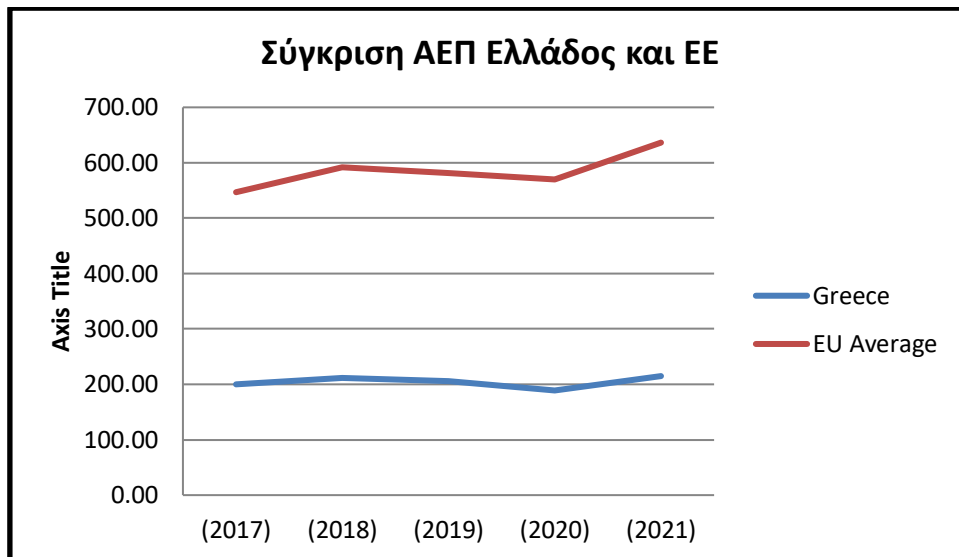
Επιπλέον, οι δημόσιες δαπάνες, δηλαδή τα χρηματικά διαθέσιμα που δαπανά το κράτος με σκοπό την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας και τη μείωση της ανισότητας, αποτελούν ακόμη έναν ζωτικής σημασίας παράγοντα που συμβάλει στην αύξηση ή μείωση του ΑΕΠ. Ακόμα, το μέγεθος των εξαγωγών δεν πρέπει να παραβλέπεται, ειδικότερα αν υπερτερεί κατά πολύ των εξαγωγών, οδηγώντας έτσι σε θετικό εμπορικό ισοζύγιο.

Τέλος, σημαντικό μακροοικονομικό δείκτη αποτελεί και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο υπολογίζεται ως ο λόγος του ετήσιου ΑΕΠ προς το σύνολο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΕΛΣΤΑΤ, κατά το 2020 ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσίασε μείωση της τάξης του 10,6%, αισθητά μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μείωση του ΑΕΠ (7,8%). Στη συνέχεια, το 2021 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αυξήθηκε κατά 11,59%, δηλαδή από 12.946€ σε 14.446€, και επομένως η ποσοστιαία αύξηση είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του ΑΕΠ για την ίδια περίοδο (8,3%).

Διάγραμμα 3.1: Η πορεία του ελληνικού ΑΕΠ την τελευταία εικοσαετία (www.tradingeconomics.com)

Έχοντας εξετάσει εκτενώς την πορεία του ΑΕΠ της Ελλάδας για ένα εύλογο χρονικό διάστημα και έχοντας απαριθμήσει τους παράγοντες που συμβάλλουν στις μεταβολές του, θα παρουσίαζε αρκετό ενδιαφέρον μια συγκριτική αξιολόγηση του ελληνικού ΑΕΠ με αυτό των κρατών της ΕΕ. Συγκεκριμένα, στον παρακάτω διάγραμμα συγκρίνονται το ελληνικό ΑΕΠ με το μέσο ΑΕΠ των ευρωπαϊκών κρατών. Ως μέσο ΑΕΠ των χωρών της ΕΕ υπολογίζεται ο μέσος όρος των ΑΕΠ των 27 κρατών- μελών της ΕΕ. Παρατηρώντας το διάγραμμα γίνεται εμφανές το γεγονός ότι το ελληνικό ΑΕΠ υστερεί κατά πολύ του μέσου ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Η απόκλιση αυτή πηγάζει κυρίως από την ύπαρξη αρκετά υψηλών ΑΕΠ όπως της Γερμανίας (σχεδόν 20 φορές υψηλότερο), της Γαλλίας (σχεδόν 11 φορές υψηλότερο), της Ιταλίας (σχεδόν 10 φορές υψηλότερο), της Ισπανίας αλλά και των σκανδιναβικών κρατών. Η απόκλιση αυτή δείχνει επίσης τα περιθώρια ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας προκειμένου να θεωρηθεί υπολογίσιμη οικονομική δύναμη. Οι επενδύσεις σε πράσινες και ψηφιακές υποδομές, η ενθάρρυνση της καινοτομίας και η σύσταση νέων και ελπιδοφόρων επιχειρήσεων αποτελούν μερικές μόνο από τις επιλογές που καλείται να εφαρμόσει το ελληνικό κράτος προκειμένου να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά του.

Διάγραμμα 3.2: Σύγκριση ΑΕΠ Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (www.worldbank.com)

3.2 Ιδιωτική κατανάλωση και αποταμίευση

3.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Στη συνέχεια, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο οι Έλληνες πολίτες χρησιμοποίησαν και διαχειρίστηκαν το διαθέσιμο εισόδημά τους, όντας αντιμέτωποι με τις επιπτώσεις και τους περιορισμούς που επέφερε η πανδημία.

Παρακάτω παρατίθεται το δεκαετές διάγραμμα ιδιωτικής κατανάλωσης, όπου απεικονίζονται οι διακυμάνσεις της κατανάλωσης, όπως αυτές σημειώθηκαν. Παρατηρείται ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος της τελευταίας δεκαετίας οι διακυμάνσεις που σημειώνονται ακολουθούν ένα σταθερό μοτίβο, ενώ από το 2017 περίπου άρχισε να σημειώνεται μια ελαφρά ανοδική τάση που διήρκεσε μέχρι την περίοδο που ξεκίνησε η πανδημία. Συγκρίνοντας την κατανάλωση των ελληνικών νοικοκυριών με την αντίστοιχη που παρατηρείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ελλάδα κινούταν μονίμως κάτω από το μέσο όρο, και μόνο κατά τις αρχές του 2020, πριν την εμφάνιση της πανδημίας, η ελληνική ιδιωτική κατανάλωση πλησίασε τα επίπεδα του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Με την έλευση της πανδημίας και μέσα σε διάστημα λίγων μηνών η ιδιωτική κατανάλωση σημείωσε πτώση ίση με σχεδόν 15%, γεγονός που οφείλεται στην αίσθηση αβεβαιότητας που προκάλεσαν τα νέα και πρωτοφανή δεδομένα της υγειονομικής κρίσης.

Σαφώς, η επιβαλλόμενη αναστολή δραστηριοτήτων σε πολλές επιχειρήσεις σε συνδυασμό με τον κοινωνικό αποκλεισμό, αποτελούν από μόνα τους σημαντικούς παράγοντες μείωσης της ιδιωτικής κατανάλωσης. Ωστόσο, ακόμα και η ίδια η συμπεριφορά των καταναλωτών κατέστη τέτοια, ώστε να οδηγήσει τον όγκο της συνολικής κατανάλωσης στην παραπάνω πτώση.

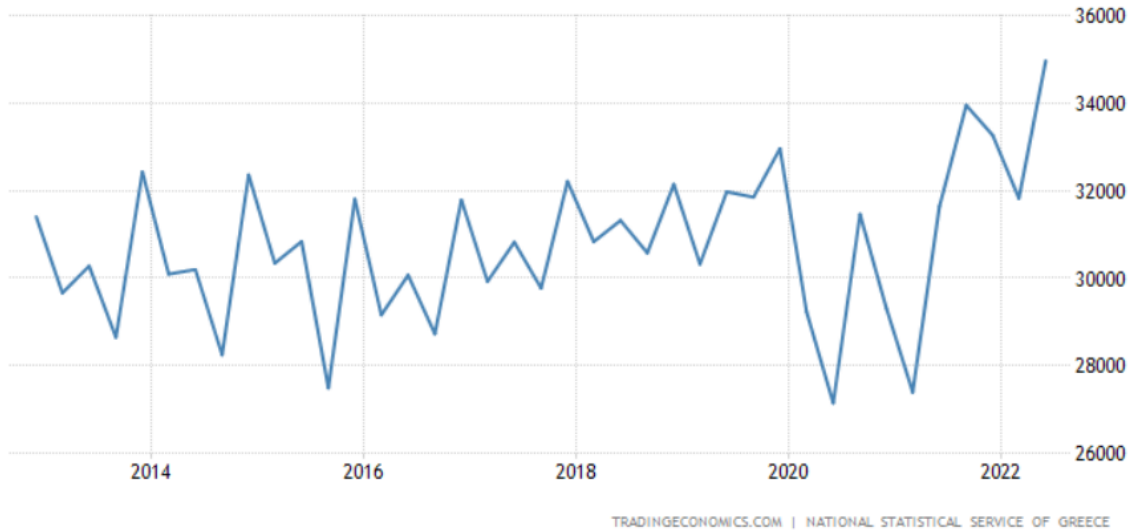
Σύμφωνα με μια πρόσφατη έρευνα της NielsenIQ αναφορικά με τη συμπεριφορά των καταναλωτών κατά την περίοδο της πανδημίας, οι καταναλωτές διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες με βάση τις αγοραστικές συνήθειες που υιοθέτησαν την εξεταζόμενη περίοδο.

Η πρώτη κατηγορία ονομάστηκε Existing Constrained και περιλαμβάνει εκείνους τους καταναλωτές, που έθεταν αυστηρούς όρους ως προς τα έξοδα τους, πριν από την έλευση την πανδημίας και όσων αυτή συνεπάγεται και επομένως συνεχίζουν με την ίδια τακτική. Η δεύτερη κατηγορία ονομάστηκε Newly Constrained και περιλαμβάνει εκείνους τους καταναλωτές που πριν την έλευση της πανδημίας δεν έθεταν ιδιαίτερους όρους ως προς τα έξοδα τους, αλλά αντιθέτως αυτή η συμπεριφορά υιοθετήθηκε κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει εκείνη την ομάδα καταναλωτών που πριν την πανδημική περίοδο δεν έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στον μηνιαίο προϋπολογισμό των αγορών της, αλλά πλέον τείνει να είναι περισσότερο επιφυλακτική. Τέλος, η τέταρτη κατηγορία, που ονομάστηκε Unrestricted Insulted, περιλαμβάνει καταναλωτές οι οποίοι, τόσο πριν την έλευση της πανδημίας όσο και κατά τη διάρκεια αυτής, δεν έδιναν βαρύτητα στο μηνιαίο προϋπολογισμό των αγορών τους, πιθανώς λόγω της οικονομικής τους ευχέρειας.

Οι Έλληνες καταναλωτές κατατάσσονται στις παραπάνω κατηγορίες ως εξής:

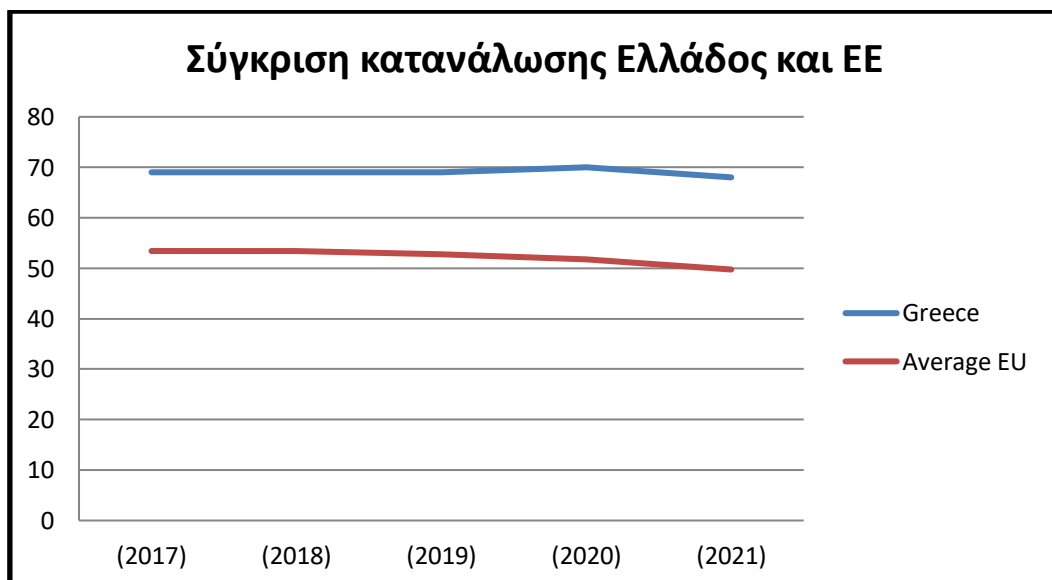
Το 74% των καταναλωτών κατανέμεται στις κατηγορίες Newly Constrained και Cautious Insulted, σχεδόν το 26% ταξινομείται στην κατηγορία Existing Constrained και λιγότερο του 1% των καταναλωτών ταξινομείται στην κατηγορία Unrestricted Insulted. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η συντριπτική πλειονότητα των καταναλωτών αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες ως προς την πραγματοποίηση των βασικών αγορών τους και ειδικότερα κατά την περίοδο της πανδημίας οι καταναλωτές, σχεδόν στο σύνολό τους, περιόρισαν σχεδόν εξ ολοκλήρου τις περιττές δαπάνες καθοδηγούμενοι από την αβεβαιότητα που επέφερε η υγειονομική κρίση, καθώς και από τις πληθωριστικές πιέσεις που έτειναν να οδηγούν τις τιμές προς τα πάνω και κατ' επέκταση να μειώνουν την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

Με την πάροδο του πρώτου τριμήνου του 2020, οπότε τα περιοριστικά μέτρα άρχισαν να υποχωρούν, παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση στο ρυθμό καταναλωτικών δαπανών, ενώ στη συνέχεια το επίπεδο των δαπανών επανήλθε στα προηγούμενα επίπεδα λόγω του αποκαλούμενου “δεύτερου κύματος” της πανδημίας, το οποίο αναθέρμανε τις ανησυχίες και την αβεβαιότητα, τα οποία με τη σειρά τους οδήγησαν στην επαναφορά των περιοριστικών μέτρων και την προσωρινή άρση λειτουργίας επιχειρήσεων των κλάδων της εστίασης, του τουρισμού και του λιανεμπορίου.

Διάγραμμα 3.3: Η ιδιωτική κατανάλωση της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία (www.tradingeconomics.com)

Στη συνέχεια, παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον η σύγκριση των ελληνικών δεδομένων κατανάλωσης με τη μέση ευρωπαϊκή κατανάλωση. Συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που διατέθηκε προς κατανάλωση διαρκών και καταναλωτών αγαθών, επιχειρείται μια συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ Ελλάδας και Ευρώπης. Επομένως, παρατηρώντας το παρακάτω διάγραμμα διαπιστώνεται ότι οι Έλληνες καταναλωτές διαθέτουν συγκριτικά μεγαλύτερο μέρος του συνολικού εισοδήματος τους για κατανάλωση διαρκών και καταναλωτών αγαθών (σχεδόν το 70% ετησίως), εν αντιθέσει με το μέσο ευρωπαϊκό πολίτη (περίπου 53% ετησίως). Αυτή η διαπίστωση υπογραμμίζει, ενδεχομένως, την ανεπάρκεια του εισοδήματος της πλειονότητας των Ελλήνων πολιτών.

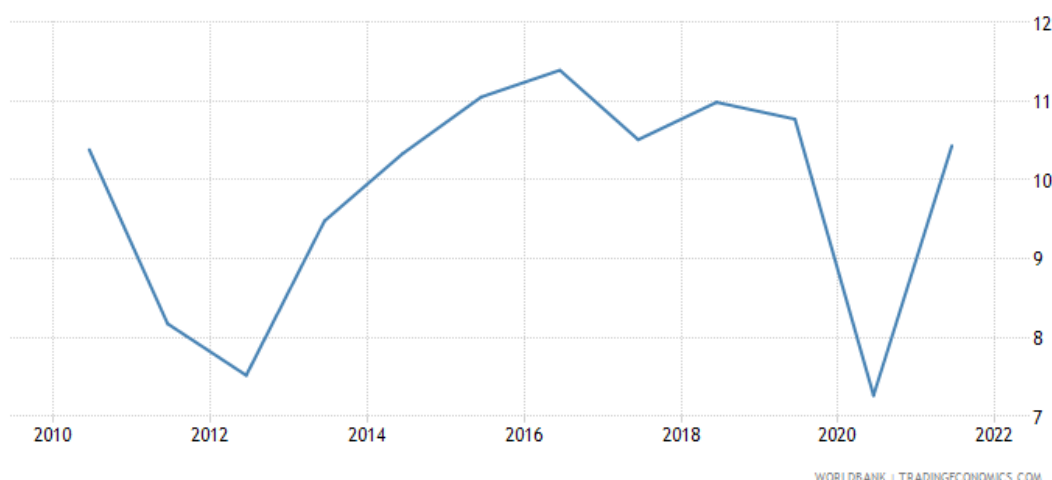
Διάγραμμα 3.4: Σύγκριση κατανάλωσης Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (www.worldbank.com)

3.2.2. Αποταμίευση

Έχοντας αναφερθεί στο κομμάτι της ιδιωτικής κατανάλωσης, για την οποία γίνεται χρήση ενός σημαντικού μέρους του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, στη συνέχεια γίνεται λόγος για την αποταμίευση, η οποία αποτελεί το μη χρησιμοποιούμενο διαθέσιμο εισόδημα, αφού, φυσικά, αφαιρεθεί το μέρος εκείνο που δαπανήθηκε για κατανάλωση.

Δεδομένου ότι ο ρυθμός κατανάλωσης παρουσίασε σημαντικές πτώσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας, είναι επόμενο ότι ο ρυθμός αποταμίευσης θα ακολουθήσει αντίθετη τροχιά, λόγω της αρνητικής συσχέτισης που υφίσταται μεταξύ αυτών των δυο μακροοικονομικών μεγεθών, εφόσον, φυσικά, το εισόδημα επαρκεί για την κάλυψη των καταναλωτικών δαπανών.

Το παρακάτω διάγραμμα απεικονίζει τη πορεία του βαθμού αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας κατά την τελευταία δεκαετία. Παρατηρείται ότι ο βαθμός αποταμίευσης έχει υπάρξει αρκετά μεγάλος και μάλιστα σε ποσοστά της τάξεως άνω του 10% του ετήσιου ΑΕΠ. Το πρώτο σχετικά χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης εντοπίζεται κατά το πρώτο τρίμηνο του 2012, περίπου 7,5%, γεγονός που οφείλεται στη βαρύτερη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, μια πτώση που ανέρχεται σε 9,9% του διαθέσιμου εισοδήματος της προηγούμενης χρονιάς, καθώς και των κοινωνικών παροχών που απολάμβαναν τα νοικοκυριά. Παράλληλα, παρατηρήθηκε μείωση στις καταναλωτικές δαπάνες ύψους 10,2%. Κατά τα επόμενα χρόνια, ο “κανόνας” της αποταμίευσης καθιερώθηκε ριζικά στη διαχείριση των οικονομικών από τα νοικοκυριά, με αποτέλεσμα το δεύτερο σχετικά χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης ως προς το ΑΕΠ να εμφανίζεται στις αρχές του 2020, δηλαδή κατά την εμφάνιση του κορωνοϊού, χωρίς ωστόσο να έχουν επέλθει οι επιπτώσεις του μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή. Ο λόγος της εμφάνισης χαμηλού ποσοστού αποταμίευσης εκείνη την περίοδο οφείλεται στο αίσθημα αισιοδοξίας που επικρατούσε καθώς και στη διαφαινόμενη οικονομική ανάπτυξη, η οποία είχε αρχίσει να σημειώνεται.

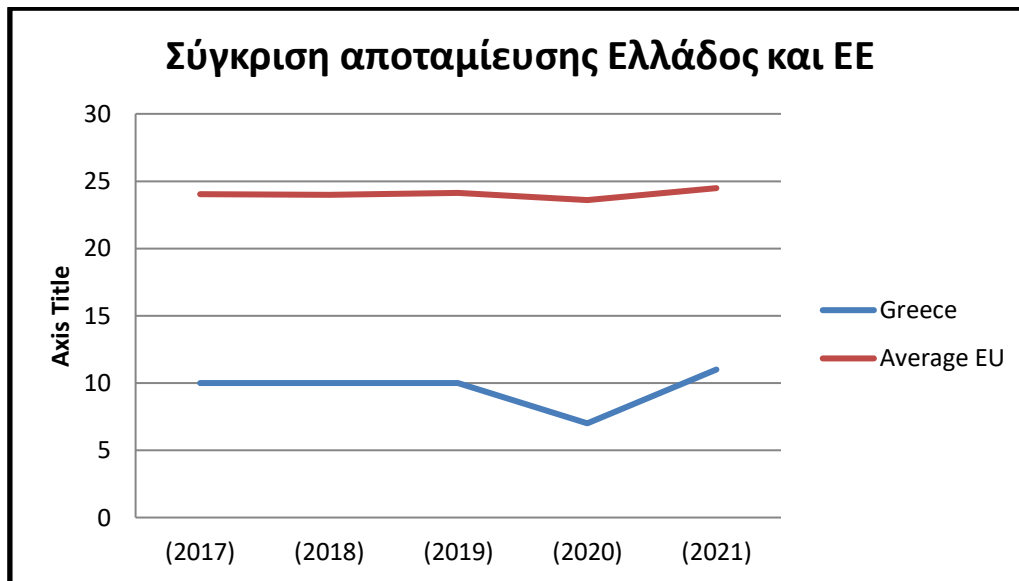

Διάγραμμα 3.5: Η πορεία της ελληνικής αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ την τελευταία δεκαετία. (www.tradingeconomics.com)

Τα άνευ προηγουμένου δεδομένα που επέφερε η πανδημία συντέλεσαν θετικά, κατά κάποιο τρόπο, στον οικονομικό προϋπολογισμό των ελληνικών νοικοκυριών, καθώς συντέλεσαν στην αναγκαστική αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος. Με τον όρο “αναγκαστική” εννοείται η αδυναμία των καταναλωτών να προβούν σε δαπάνες λόγω των περιοριστικών μέτρων που εφαρμόστηκαν και τα οποία προέβλεπαν την άρση λειτουργίας ενός σημαντικού ποσοστού μικρομεσαίων επιχειρήσεων στους κλάδους της εστίασης και του λιανεμπορίου. Επομένως, οι δαπάνες του καταναλωτών περιορίστηκαν στις απολύτως απαραίτητες, όπως για παράδειγμα τα ψώνια από supermarket, καύσιμα και αποπληρωμή λογαριασμών ηλεκτρισμού, κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου. Επιπλέον, αρκετές υπήρξαν οι περιπτώσεις νοικοκυριών που περιόρισαν εσκεμμένα τις καταναλωτικές τους δαπάνες αποσκοπώντας στην εξοικονόμηση χρημάτων υπό το φόβο της μελλοντικής απώλειας εισοδήματος. Σύμφωνα με υπολογισμούς της Eurobank, κατά το πρώτο 9μηνο του 2020 τα αποταμιευμένα διαθέσιμα έφτασαν τα 2,9 δις ευρώ έναντι των 2,2 δις της ίδιας περιόδου για το 2019, δηλαδή μια ποσοστιαία αύξηση της τάξεως του 31,8%.

Επιπλέον, σημαντικό ρόλο στη συσσώρευση αποταμιεύσεων από πλευράς καταναλωτών ενείχε και η κρατική στήριξη μέσω κοινωνικών παροχών και επιδομάτων. Συγκεκριμένα, το κράτος ενήργησε με τέτοιο τρόπο, ώστε να στηρίξει τις κοινωνικές ομάδες εκείνες, οι οποίες δέχτηκαν τα μεγαλύτερα πλήγματα εν μέσω περιόδου της πανδημίας. Αρχικά, οι εργαζόμενοι, οι οποίοι τέθηκαν σε αναστολή έλαβαν τα προβλεπόμενα δώρα Χριστουγέννων και Πάσχα, ενώ παράλληλα καλύφθηκαν και οι ασφαλιστικές εισφορές τους. Παράλληλα, εκδόθηκαν έκτακτες επιχορηγήσεις σε μακροχρόνια άνεργους και αυξήθηκε εκτάκτως το επιδοτούμενο μηνιαίο ποσό που καταβάλλεται μέσω του προγράμματος Κοινωνικής Πρόνοιας.

Ωστόσο, μολονότι τα δεδομένα της αποταμίευσης των ελληνικών νοικοκυριών φαίνονται ενθαρρυντικά, όταν εξετάζονται μεμονωμένα, δεν πρέπει να παραλείπεται και η συγκριτική αξιολόγηση με άλλα κράτη ή με την ΕΕ. Όπως και με το ΑΕΠ και την κατανάλωση, έτσι και με το μέγεθος της αποταμίευσης, λαμβάνονται υπόψη τα ελληνικά δεδομένα και συγκρίνονται με το μέσο όρο της αποταμίευσης των κρατών της ΕΕ. Συγκεκριμένα, λαμβάνεται υπόψη το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που τέθηκε προς αποταμίευση. Διακρίνεται, λοιπόν, ότι το ποσοστό αποταμίευσης του συνολικού εισοδήματος στην Ελλάδα (περίπου 10%) είναι περίπου 15% μικρότερο από το μέσο όρο της ΕΕ (περίπου 25%). Σαφώς, το γεγονός ότι το σχεδόν 70% του συνολικού εισοδήματος προορίζεται για κατανάλωση ενέχει σημαντικό ρόλο στο συγκριτικά μικρότερο ποσοστό αποταμίευσης έναντι της ΕΕ.

Διάγραμμα 3.6: Σύγκριση αποταμίευσης Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (www.worldbank.com)

3.3 Κρατικές Δαπάνες

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το ελληνικό κράτος προέβη σε μια πληθώρα δαπανών για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών αντιξοοτήτων, όπως αυτές προέκυψαν κατά την περίοδο της πανδημίας. Συγκεκριμένα, κατά το 2020, οπότεν εμφανίστηκε η νόσος Covid-19, οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν, πέραν των τακτικών δαπανών, που πραγματοποιεί το κράτος κάθε χρόνο και αφορούν τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, τις συντάξεις, τα επιδόματα και τα δημόσια έργα μεταξύ άλλων, αφορούσαν κυρίως τη στήριξη των πληγέντων από την πανδημία και την οικονομική ενίσχυση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Αρχικά, δόθηκαν αποζημιώσεις ειδικού σκοπού σε πολίτες, οι οποίοι τέθηκαν σε αναστολή εργασίας λόγω του εφαρμοζόμενου lockdown, ενώ παράλληλα αναστάλθηκαν τόσο οι φορολογικές όσο και ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις. Μάλιστα, αναφορικά με τις ασφαλιστικές υποχρεώσεις καταβλήθηκαν συνολικά από Μάρτιο του 2020 έως το Φεβρουάριο του 2021 2,4 δις σε περίπου 1,13 εκατομμύρια δικαιούχους. Σημαντική υπήρξε και η στήριξη στους ήδη υφιστάμενους ανέργους καθώς και στο εποχικά απασχολούμενο εργατικό δυναμικό, μέσω έκτακτων επιδομάτων και φοροελαφρύνσεων. Αναφορικά με τους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης, των οποίων η εργασία δεν τέθηκε σε αναστολή ψηφίστηκαν μειωμένες ασφαλιστικές εισφορές, ενώ όσον αφορά τις επιχειρήσεις που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας, ζωτικής σημασίας υπήρξε η παροχή ρευστότητας, προκειμένου να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στα πάγια έξοδά τους. Ακόμη, μειώθηκε ο συντελεστής φορολογίας νομικών προσώπων από 28% σε 24%. Τέλος, αναφορικά με τα μέτρα δημογραφικής ενίσχυσης της χώρας, πέραν των επιδοτούμενων 2.000€ για κάθε γέννηση, αποφασίστηκε και μείωση του ΦΠΑ σε βρεφικά είδη.

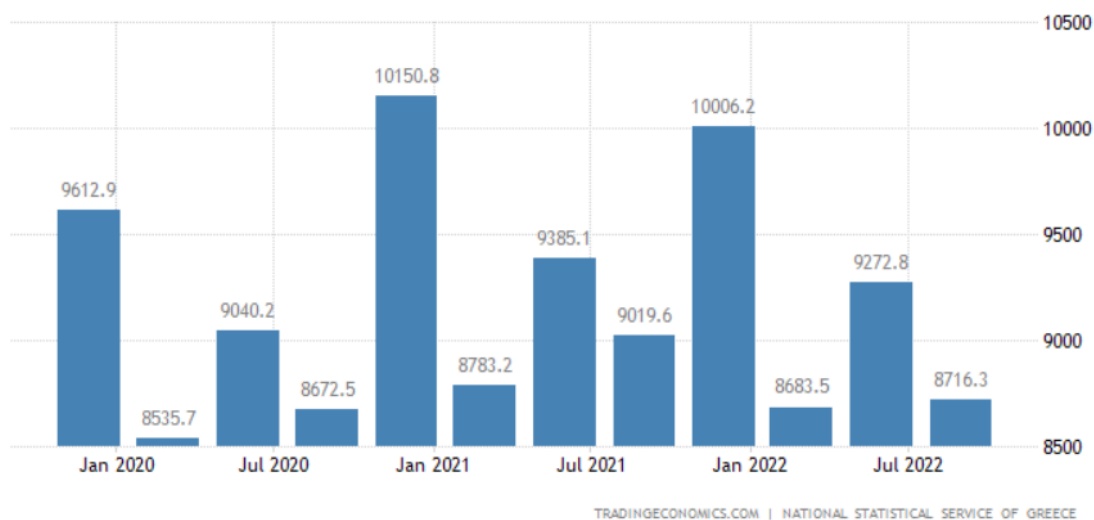
Επιπλέον, κατά τη σύσταση του κρατικού προϋπολογισμού για το 2021 ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις, μέσω των οποίων θα παρεχόταν στήριξη στο εργατικό δυναμικό της χώρας, τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και τους πληγέντες από την έξαρση της πανδημίας. Συγκεκριμένα, προϋπολογίστηκαν δαπάνες 13.410 εκατομμύρια ευρώ για παροχές σε εργαζομένους, οι οποίες είναι αυξημένες κατά 20 εκατομμύρια ευρώ λόγω ενίσχυσης σε εργαζομένους από τον κλάδο της υγείας και της Πολιτικής Προστασίας. Η παραπάνω αύξηση επιμερίζεται στα μέτρα στήριξης των εργαζομένων που τέθηκαν σε αναστολή εργασίας και κατοχυρώθηκαν 534 εκατομμύρια ευρώ συν την κάλυψη του δώρου για το Πάσχα, για το οποίο υπολογίζεται ότι καταβλήθηκαν περί τα 105 εκατομμύρια ευρώ. Ακόμη, για ορισμένους επιστημονικούς κλάδους οι κρατικές δαπάνες προϋπολογίστηκαν σε 600 εκατομμύρια ευρώ. Σημαντικό μερίδιο της παραπάνω αύξησης ενέχουν και οι επιδοτήσεις στον πρωτογενή τομέα μέσω του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Τέλος, δεν πρέπει να παραλείπεται το πρόγραμμα «Γέφυρα» μέσω του οποίου επιδοτήθηκαν δάνεια που αφορούσαν την πρώτη κατοικία.

Στη συνέχεια, αξίζει να αναφερθεί ότι εκτός από τις δαπάνες που αναφέρονται παραπάνω, το κράτος προέβη και στη διαδικασία μείωσης δυνητικών εσόδων, προκειμένου να παράσχει την απαραίτητη οικονομική στήριξη στους πληγέντες πολίτες. Συνολικά θυσιάστηκε το 8,3% των προβλεπόμενων εσόδων. Οι απώλειες εσόδων επιμερίζονται σε διάφορους τομείς, όπως για παράδειγμα ο ΦΠΑ, ο ΕΦΚ και οι φόροι με μορφή χαρτοσήμου, από τους οποίους το κράτος εισέπραξε 16,2% λιγότερα έσοδα από τα προβλεπόμενα. Επιπλέον, μειώθηκαν σημαντικά τα έσοδα από δασμούς σε εισαγόμενα προϊόντα, με σκοπό τη μείωση των τιμών τους, ώστε να καταστούν περισσότερο προσιτά στο καταναλωτικό κοινό. Αναλυτικότερα, τα έσοδα από δασμούς ανήλθαν σε 242 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή μειωμένα κατά 80 εκατομμύρια από τα προϋπολογιζόμενα έσοδα. Επίσης, για την περαιτέρω φορολογική ελάφρυνση των πολιτών τα έσοδα από τον φόρο ακίνητης περιουσίας ανήλθαν σε 2,69 δις, δηλαδή μειωμένα κατά 138 εκατομμύρια από τα προϋπολογιζόμενα έσοδα. Τέλος, από το φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων εισπράχθησαν έσοδα μειωμένα κατά 16,3% από τα αναμενόμενα.

Στη συνέχεια, παρατίθεται το παρακάτω διάγραμμα, στο οποίο απεικονίζονται οι κρατικές δαπάνες ανά τρίμηνο για την τελευταία τριετία. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, βασική επιδίωξη του κράτους υπήρξε η αύξηση των δημοσίων δαπανών για την παροχής στήριξης σε κοινωνικές ομάδες που επηρεάστηκαν αρνητικά από τα περιοριστικά μέτρα. Η εν λόγω αύξηση διαφαίνεται στο διάγραμμα από τη διαφορά του όγκου δαπανών ανά τρίμηνο μεταξύ του 2020 και του 2021. Συγκεκριμένα, το πρώτο τρίμηνο οι κρατικές δαπάνες ανήλθαν σε 10,150 δις έναντι των 9,316 δις του αντίστοιχου τριμήνου του 2020, δηλαδή αυξημένες κατά 5,59%, το δεύτερο τρίμηνο παρατηρήθηκε αύξηση της τάξεως του 2,9%, το τρίτο τρίμηνο η αύξηση ανήλθε σε

3,81% και το τέταρτο τρίμηνο οι κρατικές δαπάνες εμφανίστηκαν αυξημένες έναντι των αντίστοιχων του 2020 κατά 4%.

Αντίστοιχα, το 2022 οι δημόσιες δαπάνες υπήρξαν αυξημένες έναντι των αντίστοιχων του 2020, συγκεκριμένα αυξημένες κατά 2,22% κατά μέσο όρο, ωστόσο εμφανίστηκαν μειωμένες έναντι των αντίστοιχων του 2021. Συγκεκριμένα, το πρώτο τρίμηνο του 2022 οι δημόσιες δαπάνες ήταν μειωμένες κατά 1,42%, το δεύτερο τρίμηνο 1,14%, το τρίτο τρίμηνο 1,2 και το τέταρτο τρίμηνο η ποσοστιαία μείωση ανήλθε σε 3,36%.

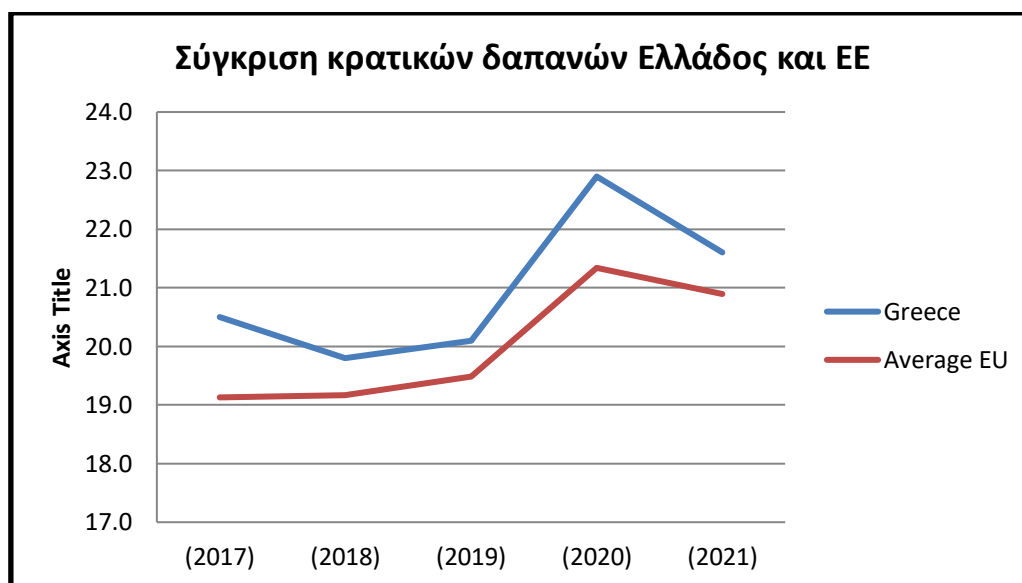

Διάγραμμα 3.7: Οι κρατικές δαπάνες ανά τρίμηνο κατά την περίοδο της πανδημίας

Η παραπάνω ποσοστιαία μείωση των δημοσίων δαπανών οφείλεται κυρίως στο γεγονός, ότι, κατά τη διάρκεια του 2022, η έκταση της πανδημίας περιορίστηκε σημαντικά. Οι μαζικοί εμβολιασμοί σε συνδυασμό με τις πολυάριθμες νοσήσεις που καταγράφονταν καθημερινά, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αυτού που ονομάζεται “ανοσία της αγέλης. Παράλληλα, ειδικότερα όταν το Μάιο του 2022 και έπειτα, ο αριθμός των ημερησίων κρουσμάτων άρχισε να σχηματίζει καθοδική τάση, γεγονός που οδήγησε σε μερική άρση των περιοριστικών μέτρων, στην άδεια επαναλειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων εστίασης και στην προαιρετική χρήση μάσκας. Επομένως, καθώς το εργατικό δυναμικό στους κλάδους του τουρισμού και της εστίασης, για παράδειγμα, επανήλθε στη θέση εργασίας του, ήταν επόμενη και η άρση ορισμένων μέτρων στήριξης, όπως ειδικών επιδομάτων και κάλυψης των ασφαλιστικών εισφορών για τους εν λόγω εργαζομένους.

Τέλος, όπως και στα προηγούμενα οικονομικά μεγέθη, ομοίως και με τις κρατικές δαπάνες, επιχειρείται συγκριτική αξιολόγηση των ελληνικών δεδομένων με το μέσο όρο των κρατικών δαπανών από τις χώρες της ΕΕ. Συγκεκριμένα, λαμβάνονται υπόψη οι κρατικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ. Διακρίνεται, λοιπόν, ότι οι κρατικές δαπάνες τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ ακολούθησαν παραπλήσια πορεία την πενταετία 2017-2021. Ιδιαίτερα περί τα τέλη του 2019, οπότε και εμφανίστηκε η

πανδημία, οι κρατικές δαπάνες στην Ευρώπη αυξήθηκαν κατά μέσο όρο 9,5%. Ωστόσο, οι κρατικές δαπάνες της Ελλάδας κατανάλωσαν μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ έναντι του μέσου ευρωπαϊκού όρου. Το παραπάνω γεγονός αποτελεί αρνητική ένδειξη για την ελληνική οικονομία, καθώς υποδηλώνει μια συγκριτικά μεγαλύτερη κρατική εξάρτηση εκ μέρους επιχειρήσεων και νοικοκυριών, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κράτη της ΕΕ.

Διάγραμμα 3.8: Σύγκριση κρατικών δαπανών Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (www.worldbank.com)

3.4 Εισαγωγές και Εξαγωγές

Ένα σημαντικό μέγεθος, που λαμβάνεται υπόψη σε κάθε μακροοικονομική ανάλυση των κρατών, είναι το εμπορικό ισοζύγιο. Το εμπορικό ισοζύγιο προκύπτει ως η διαφορά μεταξύ των εισαγωγών και των εξαγωγών. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να γίνει μια διασαφήνιση των όρων «εισαγωγές» και «εξαγωγές». Ως εξαγωγή ορίζεται η πώληση αγαθών και υπηρεσιών σε τρίτες χώρες, δηλαδή χώρες που δεν συγκαταλέγονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ως εισαγωγή ορίζεται η λήψη αγαθών και υπηρεσιών από τρίτες χώρες αντίστοιχα. Για τις συναλλαγές με κράτη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιούνται οι όροι «ενδοκοινοτικές παραδόσεις» για την πώληση αγαθών και υπηρεσιών και «ενδοκοινοτικές αποκτήσεις» για τη λήψη αγαθών και υπηρεσιών. Ωστόσο, στην τρέχουσα ανάλυση με τους όρους «εισαγωγές» και «εξαγωγές» νοούνται τόσο οι συναλλαγές με κράτη εντός ΕΕ όσο και εκτός αυτής συνολικά.

Σύμφωνα με στοιχεία από το δελτίο τύπου της ΕΛΣΤΑΤ, συγκροτείται ο παρακάτω πίνακας, ο οποίος δείχνει τους όγκους εισαγωγών και εξαγωγών κατά το μήνα Ιανουάριο για τα έτη 2020, 2021 και 2022. Παρατηρείται ότι τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές σημείωσαν πτώση κατά τον πρώτο μήνα του εκάστοτε έτους. Εξετάζοντας τη μεταβολή των μεγεθών από το 2020 στο 2021 γίνονται εμφανείς οι πτώσεις που σημειώθηκαν τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές. Μάλιστα, μολονότι η ποσοστιαία μείωση των εισαγωγών είναι 4% μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των

εξαγωγών, το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παραμένει αρνητικό, οδηγώντας, κατ' επέκταση, σε ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο.

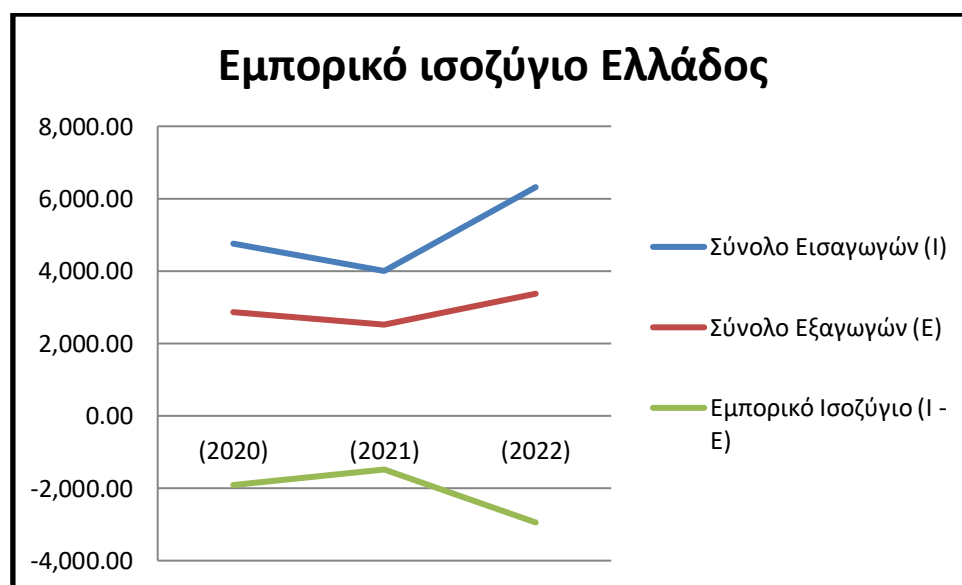
Αντιθέτως, η ποσοστιαία μεταβολή των εισαγωγών και εξαγωγών παρουσίασαν αύξηση κατά το 2022. Συγκεκριμένα, οι εισαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα σημείωσαν άνοδο της τάξεως του 57,9% και οι εξαγωγές 33,9%. Ως αποτέλεσμα, το εμπορικό ισοζύγιο για το έτος 2022 κατέστη επίσης αρνητικό, και μάλιστα η μείωση ανήλθε στο 98,7% σε σύγκριση με την αντίστοιχη του 2021.

Σε εκατομμύρια
ευρώ

	Ιανουάριος		
	2020	2021	2022
Σύνολο Εισαγωγών (I)	4.759,20	4.002,60	6.318,40
Σύνολο Εξαγωγών (E)	2.856,80	2.520,80	3.374,10
Εμπορικό Ισοζύγιο (I - E)	-1.902,40	1.481,80	-2.944,30

Πίνακας 3.1: Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας κατά την περίοδο 2020 – 2022

Εξετάζοντας το εμπορικό ισοζύγιο διαγραμματικά παρέχεται η δυνατότητα άντλησης περισσότερων πληροφοριών, κυρίως αναφορικά με το ρυθμό μεταβολής των μεγεθών των εξαγωγών και των εισαγωγών. Επομένως, διαπιστώνεται ότι τόσο οι εξαγωγές όσο και οι εισαγωγές παρουσιάζουν διαδοχικές αυξήσεις την τελευταία τριετία. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι ο ρυθμός αύξησης των εισαγωγών είναι σαφώς μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των εξαγωγών, όπως φαίνεται και από την κλίση των δύο γραμμών του διαγράμματος. Ως αποτέλεσμα σχηματίζεται το αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο, το οποίο μάλιστα κινείται σε πτωτική τροχιά.

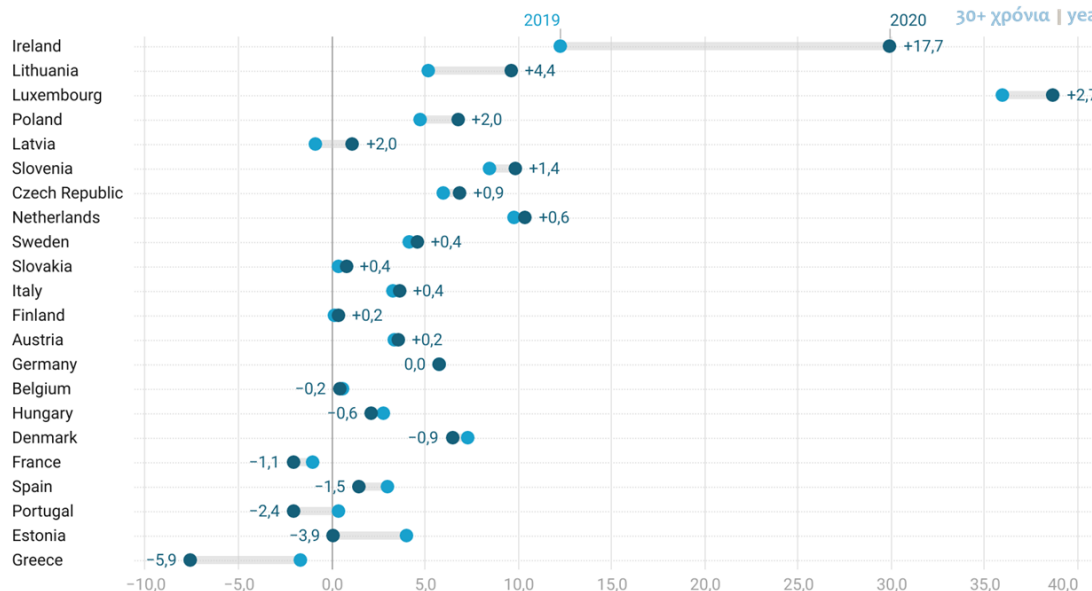

Διάγραμμα 3.9: Η πορεία του ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου (www.elstat.gr)

Το φαινόμενο της μείωσης των εισαγωγών και εξαγωγών παρατηρήθηκε στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών κατά την περίοδο 2019- 2020, οπότε και ξεκίνησε η περίοδος της υγειονομικής κρίσης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα περιοριστικά μέτρα, η αναστολή εργασίας και η υποαπασχόληση επέδρασαν αρνητικά στην παραγωγικότητα κάθε οικονομίας και οι εξαγωγές δεν αποτελούν εξαίρεση. Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, το οποίο καταρτίστηκε από το ΕΛΙΑΜΕΠ, οι εξαγωγές ως ποσοστό επί του ΑΕΠ των εθνικών οικονομιών σημείωσε πτώση στις περισσότερες περιπτώσεις, με χαρακτηριστική εξαίρεση αυτής της Ιρλανδίας, η οποία παρουσίασε εξαγωγές αυξημένες κατά 17,7% ως ποσοστό επί του ΑΕΠ της. Από την άλλη, η Ελλάδα φαίνεται να έχει την χειρότερη επίδοση μεταξύ των παρουσιαζόμενων κρατών με μείωση στις εξαγωγές κατά 5,9% επί του ΑΕΠ. Σημαντικό μερίδιο αυτής της πτώσης ενέχει η μείωση των εσόδων, κατά 3,526 δις ευρώ, από τον κλάδο του τουρισμού.

Καθαρές εξαγωγές χωρών της ΕΕ (% ΑΕΠ)

2019-2020

Γράφημα: ΕΛΙΑΜΕΠ • Πηγή: OECD: Trade in goods and services • Δημιουργήθηκε με το Datawrapper

Διάγραμμα 3.10: Οι μεταβολές των εξαγωγών ως ποσοστό επί του ΑΕΠ ανά κράτος της ΕΕ. (www.eliamep.gr)

Η παραπάνω εικόνα άρχισε να αντιστρέφεται κατά το δεύτερο μισό του 2021, οπότε και τα περιοριστικά μέτρα είχαν μερικώς ή ολικώς αρθεί και οι επιχειρήσεις μπόρεσαν να «αγγίξουν», έστω και κατά προσέγγιση, τις παραγωγικές τους δυνατότητες, όπως αυτές ήταν διαμορφωμένες στην προ πανδημίας εποχή. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, μέχρι το Σεπτέμβριο του 2021, οι εξαγωγές είχαν αυξηθεί 43,2% συγκριτικά με τον όγκο των εξαγωγών της ίδιας χρονικής περιόδου για το 2020. Στην παραπάνω ζωτικής σημασίας αύξησης συντέλεσε η πλειονότητα των κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Συγκεκριμένα, ο κλάδος του πετρελαίου και των καυσίμων σημείωσε

αλματώδη αύξηση της τάξεως του 127,9%, ο γενικός βιομηχανικός κλάδος 36,2%, ο κλάδος των τροφίμων 13,4% και ο κλάδος της καπνοβιομηχανίας και των αλκοολούχων ποτών 7%.

3.5 Ανεργία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παρούσα έρευνα, το μέγεθος της ανεργίας δέχτηκε βαρύτατο πλήγμα κατά την περίοδο της πανδημίας. Γενικότερα, η Ελλάδα αποτελεί ένα κράτος, το οποίο τα τελευταία σχεδόν δέκα έτη, πλήγεται από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, ειδικότερα των νέων ηλικίας 19-30, και διαθέτει τόσο κεφαλαιακούς όσο και ογκώδεις χρηματικούς πόρους για την αποκατάσταση αυτού του μακροοικονομικού μεγέθους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, καθώς από το 2013, οπότε και ο βαθμός ανεργίας έφτασε στο αποκορύφωμα του 27,8%, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται συνεχώς, ακολουθώντας μια ολοφάνερα πτωτική τάση. Ωστόσο, αυτή η πτωτική τάση διακόπτεται μερικώς από δύο ανοδικά «ξεσπάσματα», όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, που παρατηρούνται κατά τα έτη 2020 και 2021. Η «περίοδος εμφάνισης των παραπάνω «ξεσπασμάτων» αντιστοιχούν στην πρώτη και δεύτερη φάση της πανδημίας, με το πρώτο ανοδικό «ξέσπασμα» να είναι μεγαλύτερης εντάσεως και διάρκειας από το δεύτερο. Το ενδιάμεσο διάστημα, όπου το ποσοστό ανεργίας υποχωρεί, αντιστοιχεί στην καλοκαιρινή περίοδο του 2020, οπότεν σημειώθηκε άρση των περιοριστικών μέτρων και των αναστολών σε επιχειρήσεις εστίασης και τουρισμού και επετράπη κανονικά η λειτουργία τους. Με τη σειρά τους οι επιχειρήσεις προσέλαβαν το απαιτούμενο εποχιακό εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα την εμφανή πτώση του βαθμού ανεργίας εκείνη την περίοδο.

Στη συνέχεια, με την πάροδο της καλοκαιρινής περιόδου του 2021 και την επιδείνωση των καιρικών συνθηκών που είναι ευνοϊκότερες για τη μετάδοση του ιού, η κατάσταση της πανδημίας άρχισε να παρουσιάζει τάσεις υποτροπής. Τα ημερήσια καταγεγραμμένα κρούσματα από αρχές Νοεμβρίου αυξάνονταν με γρήγορο ρυθμό, γεγονός που οδήγησε στην εκ νέου εφαρμογή των περιοριστικών μέτρων, όπως αυτά εφαρμόστηκαν και κατά το προηγούμενο έτος.

Διάγραμμα 3.11: Η πορεία του ποσοστού ανεργίας κατά την τελευταία δεκαετία (www.tradingeconomics.com)

Ωστόσο, όσον αφορά το ποσοστό αύξησης της ανεργίας, δεν παρατηρήθηκε ίδιας έντασης ποσοστιαία μεταβολή, όπως συνέβη κατά την πρώτη φάση της πανδημίας το 2020. Αυτό οφείλεται, αρχικά, τόσο στους μαζικούς εμβολιασμούς των πολιτών όσο και στις περιπτώσεις των πολυάριθμων καταγεγραμμένων νοσήσεων, τα οποία συνδυαστικά είχαν ως αποτέλεσμα το χτίσιμο της «ανοσίας της αγέλης», όπως ονομάζεται από τους επιστήμονες της υγείας. Η «ανοσία της αγέλης» επιτυγχάνεται όταν μια συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού, δηλαδή άτομα με καθημερινές κοινωνικές επαφές, εμβολιαστεί ή αναρρώσει από μια συγκεκριμένη ασθένεια. Δεδομένων αυτών, η μετάδοση του ιού περιορίζεται σημαντικά, προστατεύοντας με αυτό τον τρόπο τις εύάλωτες και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως παιδιά, ηλικιωμένους και άτομα με ειδικές ανάγκες ή χρόνιες παθήσεις.

Επομένως, η «ανοσία της αγέλης» σε συνδυασμό με την καλύτερη ενημέρωση των πολιτών και την εμπειρία του προηγούμενου έτους, επέτρεψαν μια πιο χαλαρή μορφή των περιοριστικών μέτρων. Για παράδειγμα, εν αντιθέσει της εξ ολοκλήρου αναστολής λειτουργίας επιχειρήσεων του κλάδου της εστίασης και του λιανικού εμπορίου, εφαρμόστηκε ένα μέτρο που επέτρεψε τη λειτουργία τους υπό συγκεκριμένους όρους. Δόθηκε η δυνατότητα στις παραπάνω επιχειρήσεις να υποδέχονται πελάτες στο χώρο λειτουργίας τους με την προϋπόθεση ότι οι πελάτες επιδεικνύουν έγκυρο πιστοποιητικό εμβολιασμού ή νόσησης. Παράλληλα, όσον αφορά τις επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου, ίσχυαν οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις, ενώ υπήρχε η δυνατότητα εξυπηρέτησης πελατών που δεν κατείχαν κάποιο από τα προβλεπόμενα πιστοποιητικά, μέσω της μεθόδου click away. Σύμφωνα με την παραπάνω μέθοδο, οι πελάτες επέλεγαν τα προϊόντα για τα οποία ενδιαφέρονταν, μέσω της αντίστοιχης ιστοσελίδας της επιχείρησης και στη συνέχεια όριζαν συγκεκριμένη ημερομηνία και ώρα, ώστε να παραλάβουν τα προϊόντα στην είσοδο της επιχείρησης. Με αυτόν τον τρόπο επιτεύχθηκε η μερική αποφυγή κοινωνικής επαφής και κατ' επέκταση η μείωση πιθανοτήτων διασποράς της νόσου. Επομένως, δεδομένων των παραπάνω αλλαγών, το

ποσοστό της ανεργίας δεν ήταν τόσο αυξημένο όσο κατά την πρώτη φάση της πανδημίας, αλλά παρατηρήθηκε μικρότερου ρυθμού αύξηση, καθώς τα περιοριστικά μέτρα, αν και ηπιότερα, είχαν ακόμα αντίκτυπο στις επιχειρήσεις και τον αριθμό εργαζομένων που μπορεί να απασχολεί.

Στον παρακάτω πίνακα, περιλαμβάνονται ενδεικτικά οι μεταβολές που προκλήθηκαν στο απασχολούμενο εργατικό δυναμικό σε ορισμένους κλάδους. Συγκεκριμένα, συμπεριλήφθηκαν οι κλάδοι στους οποίους σημειώθηκαν οι σημαντικότερες μεταβολές και αποκλείστηκαν οι κλάδοι στους οποίους παρατηρήθηκαν ελάχιστες ή καθόλου μεταβολές στο απασχολούμενο εργατικό δυναμικό τους. Εξετάζοντας, λοιπόν, τον παρακάτω πίνακα επιβεβαιώνονται όσα παρουσιάστηκαν προηγουμένως. Κατά το 2020 με την έλευση της πανδημίας οι απασχολούμενοι στους κλάδους της εστίασης, του τουρισμού και του λιανικού εμπορίου ανέρχονταν σε 495.303, 16.558 και 39.318 αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι οι ποσοστιαίες μεταβολές στους εν λόγω κλάδους σε σύγκριση με το 2019, δηλαδή πριν την εμφάνιση της πανδημίας, ανέρχεται σε -9,79%, -15,11% και -12,33% αντίστοιχα. Ακόμα ενδιαφέρον παρουσιάζει η ποσοστιαία μεταβολή του εργατικού δυναμικού του κλάδου των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς αποτελεί έναν εκ των ελάχιστων κλάδων που σημείωσαν αύξηση στο απασχολούμενο ανθρώπινο δυναμικό και μάλιστα σε ποσοστό της τάξεως του 12,81% σε σύγκριση με το 2019.

Κλάδοι	Απασχολούμενοι			Ποσοστά Μεταβολής	
	2019	2020	2021	2019-2020	2020-2021
Ορυχεία-Λατομεία	8,611	8,849	9,466	2,76%	6,97%
Τρόφιμα, ποτά, καπνός	118,972	115,193	117,086	-3,18%	1,64%
Φαρμακευτικά προϊόντα	9,704	10,947	11,468	12,81%	4,76%
Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	7,451	7,294	8,184	-2,11%	12,20%
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	11,710	11,931	13,392	1,89%	12,25%
Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	8,573	8,782	7,461	2,44%	-15,04%
Κατασκευές	113,095	106,892	111,683	-5,48%	4,48%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	44,848	39,318	44,483	-12,33%	13,14%
Καταλύματα	549,077	495,303	553,078	-9,79%	11,66%

και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης					
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	12,152	10,693	12,533	-12,01%	17,21%
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλων υπηρεσιών κρατήσεων	19,506	16,558	17,424	-15,11%	5,23%

Πίνακας 3.2: Η μεταβολή του αριθμού εργαζομένων ανά κλάδο κατά την περίοδο της πανδημίας

Η παραπάνω μεταβολή υπογραμμίζει την αυξημένη ανάγκη που σημειώθηκε στην παραγωγή και διάθεση φαρμακευτικών προϊόντων για την κάλυψη της αυξημένης ζήτησης εν περίοδο υγειονομικής κρίσης. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι το εργατικό δυναμικό στον συγκεκριμένο κλάδο αυξήθηκε και κατά τη διάρκεια του 2021 κατά 4,76%. Τέλος, σημαντικές υπήρξαν και οι αυξήσεις σε εργατικό δυναμικό στους κλάδους των ορυχείων, της κατασκευής ηλεκτρολογικού εξοπλισμού και επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού με 6,97%, 12% και 12,2% αντίστοιχα.

Στη συνέχεια, συγκρίνοντας την πορεία της ανεργίας που διαγράφεται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα με την αντίστοιχη της ΕΕ, δίνεται η ευκαιρία να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα και να προσδιορισθεί με περισσότερη ακρίβεια η σοβαρότητα της κατάστασης αναφορικά με το μέγεθος της ανεργίας. Εξετάζοντας το παρακάτω διάγραμμα γίνεται εμφανές ότι μολονότι το ποσοστό ανεργίας μειώνεται σημαντικά χρόνο με το χρόνο, η απόκλιση της Ελλάδας από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο παραμένει αρκετά σημαντική.

Διάγραμμα 3.12: Σύγκριση ποσοστού ανεργίας της Ελλάδος με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (www.worldbank.com)

3.6 Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός αποτελεί ένα μακροοικονομικό φαινόμενο, κατά το οποίο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα παρατηρείται συνεχής αύξηση του επιπέδου των τιμών των αγαθών και των συντελεστών παραγωγής. Το φαινόμενο του πληθωρισμού δύναται να επιφέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιδράσεις σε μια οικονομία. Για την ελληνική οικονομία ο ιδανικός ρυθμός πληθωρισμού, όπως αυτός ορίζεται από την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος, πρέπει να κυμαίνεται σταθερά στο 2%. Τα πλεονεκτήματα που επωμίζεται η ελληνική οικονομία διατηρώντας έναν ρυθμό πληθωρισμού ίσο με 2% αφορούν κυρίως τη δημιουργία ενός κλίματος ασφάλειας και τη μείωση της αβεβαιότητας για το μέλλον.

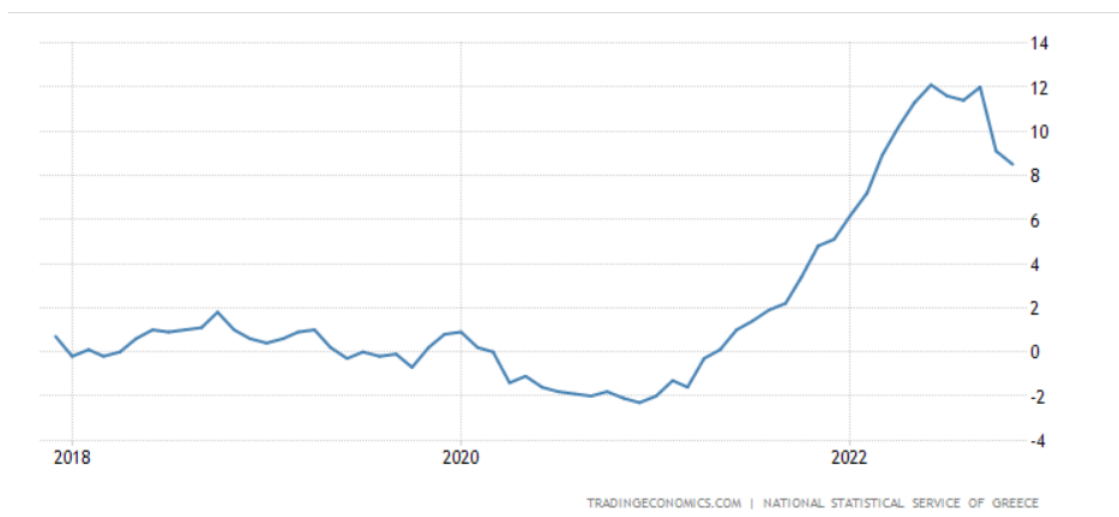
Σε περίπτωση που ο ρυθμός πληθωρισμού ξεπεράσει το 2%, ή τον εκάστοτε στοχευόμενο ρυθμό για μια οικονομία, τότε οι συνέπειες επιβαρύνουν τόσο τους καταναλωτές όσο και τις επιχειρήσεις. Ο υπεραυξημένος πληθωρισμός έχει ως συνέπεια τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών, γεγονός που μπορεί να αποβεί ακόμα πιο επιζήμιο, σε περίπτωση που δεν σημειωθεί αντίστοιχη αύξηση στους μισθούς και τα ωρομίσθια. Από την άλλη, σε περίπτωση αποπληθωρισμού, δηλαδή σε ρυθμούς πληθωρισμού μικρότερους του 2% συνήθως παρατηρείται μια αδράνεια στις οικονομίες. Οι μειωμένες τιμές δημιουργούν προσδοκίες για περαιτέρω μείωση και επομένως οι καταναλωτές τείνουν να αναμένουν αυτές τις μειώσεις, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μείωση στον όγκο των συναλλαγών της οικονομίας.

Επιπλέον, σε περιόδους αποπληθωρισμού οι επενδύσεις καθίστανται λιγότερο ελκυστικές λόγω της χαμηλής απόδοσης που προσφέρουν. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτή η σημαντικότητα της σταθερότητας του ρυθμού πληθωρισμού για την εύρυθμη λειτουργία της εκάστοτε οικονομίας.

Στη συνέχεια, δεδομένων των παραπάνω πληροφοριών, εξετάζεται και αναλύεται η πορεία του ρυθμού πληθωρισμού στην Ελλάδα κατά την περίοδο της πανδημίας, δηλαδή από τα τέλη του 2019 και έπειτα. Λαμβάνοντας υπόψη το διάγραμμα που παρατίθεται παρακάτω, το οποίο απεικονίζει την πορεία του ρυθμού πληθωρισμού στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία, γίνεται εύκολα αντιληπτό, ότι κατά την περίοδο της πανδημίας η ελληνική οικονομία βίωσε τόσο το φαινόμενο του αποπληθωρισμού όσο και αυτό του αυξημένου πληθωρισμού.

Με την έλευση της πανδημίας και των πρωτόγνωρων αλλαγών με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωπες οι οικονομίες των κρατών, παρατηρήθηκαν σχεδόν αμέσως τάσεις αποπληθωρισμού τόσο στην Ελλάδα όσο και στην πλειονότητα των άλλων κρατών. Ωστόσο, συγκριτικά με το μέγεθος και τη διάρκεια του πληθωρισμού που ακολούθησε στη συνέχεια, ο εν λόγω αποπληθωρισμός τείνει να αποτελεί ελάχιστο σημασίας ζήτημα.

Μια έρευνα της Τράπεζας Αποθεμάτων του Σαν Φρανσίσκο (Federal Reserve Bank of San Francisco), που δημοσιεύτηκε το Μάιο του 2020, με τίτλο «Coronavirus and the risk of deflation» εξετάζει το παραπάνω φαινόμενο του αποπληθωρισμού που παρατηρήθηκε παγκοσμίως με την έναρξη της πανδημίας. Λαμβάνοντας υπόψη ιστορικά δεδομένα του δείκτη τιμών καταναλωτή (CPI) για τέσσερα κράτη (Καναδάς, Γαλλία, Ιαπωνία, ΗΠΑ) καθώς και στατιστικά μοντέλα υπολογισμού πιθανοτήτων, η έρευνα οδηγείται στο συμπέρασμα ότι ο αποπληθωρισμός που σημειώθηκε οφείλεται κυρίως στο αρχικό σοκ που βίωσαν οι οικονομίες. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος του μειωμένου ρυθμού και όγκου εμπορικών συναλλαγών αλλά και του μειωμένου ρυθμού επενδύσεων. Η έρευνα υπογραμμίζει επίσης τη σχετικά μικρή πιθανότητα συνέχισης του φαινομένου του αποπληθωρισμού, το οποίο χαρακτηρίζεται ως περιστασιακό.

Διάγραμμα 3.13: Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία (www.tradingeconomics.com)

Παρατηρώντας την εξέλιξη του πληθωρισμού μέσα από το παραπάνω διάγραμμα, επιβεβαιώνεται η πρόβλεψη της έρευνας για την ζωτικότητα του αποπληθωρισμού. Ωστόσο, αυτό που δεν αναφέρεται στην έρευνα είναι η τροπή που επρόκειτο να πάρει ο ρυθμός πληθωρισμού με το πέρας της μικρής αυτής περιόδου αποπληθωρισμού. Ήδη από τα μέσα του 2021 ο ρυθμός πληθωρισμού άρχισε να εντάσσεται σε μια ολοφάνερα ανοδική τροχιά, με αποτέλεσμα το ποσοστό του πληθωρισμού να κορυφωθεί στο 12%.

Τα αίτια της απότομης αύξησης του ρυθμού πληθωρισμού αρκετά και αμφιλεγόμενα, δεδομένων των πρωτόγνωρων καταστάσεων που προκάλεσε η πανδημία, ωστόσο δύναται με ασφάλεια να ειπωθούν ορισμένοι παράγοντες που αναμφισβήτητα φέρουν σημαντικό μερίδιο της παραπάνω εξέλιξης. Μια εκ των βασικότερων αιτιών αποτελεί η αναστολή λειτουργίας πληθώρας επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων και εργοστασίων, με αποτέλεσμα να σημειωθεί έλλειψη σε αρκετά αγαθά. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ζήτηση των καταναλωτών για αγαθά πρώτης ανάγκης οδήγησε σε σημαντική αύξηση των τιμών. Επιπλέον, η πολεμική συμπλοκή μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας φέρει επίσης μερίδιο στην αναφερόμενη αύξηση των τιμών, κυρίως λόγω της αύξησης της τιμής του πετρελαίου και των καυσίμων, τα οποία με τη σειρά τους αυξάνουν τόσο το κόστος παραγωγής των επιχειρήσεων όσο και το κόστος μεταφορών.

3.6.1 Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (CPI)

Ο πληθωρισμός και ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή αποτελούν δύο μεγέθη αλληλένδετα και η ανάλυση του ενός συνεπάγεται και την ανάλυση του άλλου. Έχοντας εξετάσει την πορεία του πληθωρισμού και αίτια εμφάνισής του, στη συνέχεια εξετάζονται οι επιπτώσεις του στην αγοραστική δύναμη των καταναλωτών μέσω του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ).

Ο ΔΤΚ ορίζεται ως ο δείκτης που υπολογίζει το κόστος διαβίωσης των νοικοκυριών. Για τον υπολογισμό του λαμβάνονται υπόψη όλα τα προϊόντα που καταναλώνει ένα νοικοκυριό, κατηγοριοποιημένα σε ομάδες (πχ τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά). Σε κάθε ομάδα ορίζεται μια τιμή καθώς και ένας συντελεστής στάθμισης ανάλογα με τη σημαντικότητα των προϊόντων ή των υπηρεσιών που περιλαμβάνει κάθε ομάδα. Ως τιμή βάσης έχει οριστεί το 100 από το 2009 και αυτή η βάση χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα.

Παρακάτω παρατίθεται ο πίνακας με τις τιμές ανά ομάδα προϊόντων και υπηρεσιών για τα έτη 2019, 2020 και 2021 καθώς και η ποσοστιαία μεταβολή από έτος σε έτος. Παρατηρώντας τον πίνακα γίνεται αντιληπτή η τάση αποπληθωρισμού που αναφέρθηκε και προηγουμένως, καθώς η πλειονότητα των ομάδων προϊόντων και υπηρεσιών παρουσίασε ποσοστιαία μείωση από το 2019 στο 2020, με μόνη εξαίρεση την κατηγορία «Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά» που σημείωσε αύξηση κατά 0,79%, μετακινούμενη από τα 105,29 στα 106,12. Συνολικά, ο γενικός δείκτης μειώθηκε κατά 2,37%, μετακινούμενος από τα 107,76 στα 105,26. Αντιθέτως, κατά το 2021 οι τιμές

των προϊόντων και υπηρεσιών σημείωσαν σημαντική αύξηση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, και συνεπώς σημειώθηκε αντίστοιχη αύξηση στο κόστος διαβίωσης, σύμφωνα και με τον παρακάτω πίνακα. Οι σημαντικότερες αυξήσεις σημειώνονται στη στέγαση, στις μεταφορές και στη διατροφή με ποσοστιαία μεταβολή 17,96%, 10,85% και 4,32% αντίστοιχα. Συνολικά, ο γενικός δείκτης μεταβλήθηκε κατά 5,11%, μετακινούμενος από τα 105,26 στα 110,6.

Α/Α	Αγαθά και υπηρεσίες	2019	2020	2021	Μεταβολή (%)	
					2019- 2020	2020- 2021
1	Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	105,29	106,12	110,7	0,79%	4,32%
2	Αλκοολούχα ποτά και καπνός	147,87	147,31	147,35	-0,38%	0,03%
3	Ένδυση και υπόδηση	103,58	100,51	103,5	-2,96%	2,97%
4	Στέγαση	120,49	115,39	136,11	-4,23%	17,96%
5	Διαρκή αγαθά- είδη νοικοκυριού	87,31	85,17	87,13	-2,45%	2,30%
6	Υγεία	99,16	98,02	97,94	-1,15%	-0,08%
7	Μεταφορές	126,45	116,67	129,33	-7,73%	10,85%
8	Επικοινωνίες	106,8	104,47	101,81	-2,18%	-2,55%
9	Αναψυχή- Πολιτιστικές δραστηριότητες	86,8	86,44	85,91	-0,41%	-0,61%
10	Εκπαίδευση	88,98	88,97	89,8	-0,01%	0,93%
11	Εστιατόρια- Ξενοδοχεία	109,06	108,4	109,65	-0,61%	1,15%
12	Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	91,44	88,8	88,24	-2,89%	-0,63%
	Γενικός Δείκτης	107,76	105,26	110,64		

Πίνακας 3.3: Η πορεία του ΔTK κατά την περίοδο της πανδημίας

Οι εν λόγω αυξήσεις στις συγκεκριμένες κατηγορίες αποτελούν απόρροια των ελλείψεων που υφίστανται σε πρώτες ύλες, οι οποίες καθίστανται απαραίτητες για την παραγωγή τροφίμων (π.χ. γάλα, σιτάρι, κριθάρι). Αναφορικά με το αυξημένο κόστος μεταφορών σημαντικό μερίδιο φέρει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πολεμική σύρραξη μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, ενώ για το αυξημένο κόστος στέγασης σημαντικό ρόλο ενέχει τόσο η διαθεσιμότητα στέγασης όσο και οι αυξημένοι φόροι κατοικίας (όπως ΕΝΦΙΑ). Μάλιστα, κατά το 2021 υπολογίζεται ότι το κόστος στέγασης κάλυπτε το 60-70% του μέσου μηνιαίου μισθού στην Ελλάδα, καθιστώντας έτσι τη χώρα στην κορυφή της λίστας μεταξύ των κρατών της ΕΕ αναφορικά με το κόστος στέγασης.

Κεφάλαιο 4^ο

Συγκριτική αξιολόγηση Ελλάδας και χωρών της ΕΕ ως προς την αντιμετώπιση της πανδημίας

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αυτής της εργασίας επιχειρείται μια συγκριτική αξιολόγηση της Ελλάδας και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών ως προς τις πολιτικές και τις μεθόδους που επιστράτευσαν είτε μεμονωμένα είτε συνεταιρικά με άλλο κράτος για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας, όπως αυτές έχουν αναφερθεί και περιγραφεί έως τώρα.

4.1 Τα μέτρα της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της πανδημίας

Αναφορικά με τα μέτρα που λήφθηκαν εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης και οικονομίας για την αντιμετώπιση της πανδημίας έχουν ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο ορισμένες εκ των βασικότερων κρατικών παρεμβάσεων. Οι παρεμβάσεις αυτές αφορούσαν κυρίως μέτρα χρηματοδότησης και στήριξης τόσο των επιχειρήσεων όσο και των πολιτών μεμονωμένα. Άμεσος στόχος των μέτρων αυτών κατέστη η οικονομική διευκόλυνση των πολιτών που αντιμετώπιζαν σημαντικά προβλήματα και η διατήρηση των επιχειρήσεων που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας, ώστε να αποφευχθεί οποιοδήποτε ενδεχόμενο πτώχευσης ή χρεοκοπίας.

Σύμφωνα με πληροφορίες που έχουν δημοσιευτεί από το υπουργείο Οικονομικών, στα πλαίσια των παρεμβάσεων, όπως αυτές αποφασίστηκαν και εφαρμόστηκαν, δόθηκαν αποζημιώσεις ειδικού σκοπού σε ελεύθερους επαγγελματίες, μικρομεσαίες επιχειρήσεις και εργαζομένους που τέθηκαν σε υποχρεωτική αναστολή εργασίας, ενώ παράλληλα καλύφθηκαν εξ ολοκλήρου οι ασφαλιστικές τους εισφορές. Για τα παραπάνω μέτρα υπολογίζεται ότι η ελληνική κυβέρνηση κατέβαλε περισσότερα από 5 δις ευρώ σε περίοδο ενός έτους. Επιπλέον, για την οικονομική στήριξη των ανέργων αποφασίστηκε παράταση του χρονικού διαστήματος καταβολής των επιδομάτων ανεργίας και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Πέραν των χρηματικών καταβολών, χρήσιμα αποδείχτηκαν και τα μέτρα οικονομικής ελάφρυνσης των νομικών και φυσικών προσώπων. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η μη καταβολή δημοτικών τελών από επιχειρήσεις που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας, ένα μέτρο που κόστισε στην ελληνική κυβέρνηση 200 εκατομμύρια ευρώ, ενώ παράλληλα καλύφθηκαν από την κυβέρνηση οι τόκοι των δανείων που είχαν λάβει οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Ακόμα, αποφασίστηκε η μείωση του ενοικίου από τους ιδιοκτήτες του χώρων δραστηριοποίησης των επιχειρήσεων, με το μέρος της έκπτωσης να καλύπτεται ολοκληρωτικά από το κράτος. Συνολικά, τα παραπάνω μέτρα υπερβαίνουν σε κόστος τα 500 εκατομμύρια ευρώ.

Τα μέτρα φοροελάφρυνσης περιελάμβαναν τη μείωση του ποσοστού της προκαταβολής του φόρου τόσο εκ μέρους των νομικών όσο και των φυσικών προσώπων, ενώ ακόμα ψηφίστηκε η μείωση του ΦΠΑ σε ορισμένα προϊόντα και υπηρεσίες όπως οι μεταφορές, οι πολιτισμικές δραστηριότητες και τα είδη υγιεινής.

4.2 Τα μέτρα άλλων ευρωπαϊκών κρατών για την αντιμετώπιση της πανδημίας

Στη συνέχεια, εξετάζεται η αντίδραση των άλλων ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά τα δημοσιονομικά μέτρα που τέθηκαν σε εφαρμογή για την αντιμετώπιση της πανδημίας.

-Η πρώτη περίπτωση που εξετάζεται είναι αυτή της Γερμανίας. Η οικονομία της Γερμανίας σημείωσε αρνητική μεταβολή στο ΑΕΠ της κατά την πρώτη φάση της πανδημίας το 2020. Ωστόσο, το ποσοστό συρρίκνωσης υπήρξε συγκριτικά αμελητέο και μικρότερο έναντι αυτό άλλων μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, όπως η Γαλλία, η Αγγλία, η Ιταλία και η Ισπανία. Τα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας περιλαμβάνουν κρατικές επιχορηγήσεις σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά.

Κύριος σκοπός της γερμανικής κυβέρνησης αποτέλεσε η συνεχής εφαρμογή υποστηρικτικών μέτρων έως ότου να φανούν σημάδια ανάκαμψης και ανάπτυξης της γερμανικής οικονομίας. Αναφορικά με την υποστήριξη των ανέργων, έχουν ληφθεί μέτρα για τη διευκόλυνση της διαδικασίας εύρεσης εργασίας μέσω της υπηρεσίας Kurzarbeit. Η εν λόγω υπηρεσία παρέχει στους ανέργους οικονομική ενίσχυση, εκπαιδευτικά προγράμματα και βοήθεια για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας. Υπολογίζεται ότι χωρίς την αρωγή της παραπάνω υπηρεσίας το ποσοστό ανεργίας στη Γερμανία θα ήταν έως και 3% υψηλότερο. Πέραν των κρατικών επιχορηγήσεων, η γερμανική κυβέρνηση έθεσε ως στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών της υιοθετώντας μέτρα για την εφαρμογή «πράσινης» πολιτικής. Συγκεκριμένα, διατέθηκαν σημαντικά κεφάλαια για την κατασκευή πράσινων υποδομών και έχουν τεθεί στόχοι, σύμφωνα με τους οποίους, η εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα θα μειωθεί έως και 65% μέχρι το 2030 και θα έχει εξαιρεθεί πλήρως μέχρι το 2045.

-Στη συνέχεια, αναφορικά με την περίπτωση της Γαλλίας, αξίζει να αναφερθεί ότι τα περιοριστικά μέτρα που εφάρμοσε για την καταπολέμηση της πανδημίας και τον περιορισμό της διασποράς του ιού είχαν συνολικό κόστος 110 δις, που ισοδυναμούν με το 4% του ΑΕΠ της χώρας. Κατά την πρώτη φάση της πανδημίας η οικονομία της Γαλλίας συρρικνώθηκε κατά 9%. Παρόλα αυτά, επέδειξε εξαιρετική προσαρμοστικότητα στις μεταβολές που επέφερε η υγειονομική κρίση και διέθεσε σημαντικά κεφάλαια για τη στήριξη του τομέα της υγείας και την οικονομική ενίσχυση επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της πανδημίας παρατηρήθηκε η αδυναμία, εκ μέρους αρκετών επιχειρήσεων, ανταπόκρισης στα επιχειρηματικά δάνεια. Συγκεκριμένα, το εταιρικό χρέος αυξήθηκε κατά 10% ως ποσοστό του ΑΕΠ. Για την επίλυση αυτού του ζητήματος κρίθηκε απαραίτητη η κρατική παρέμβαση, η οποία παρείχε εγγυήσεις στους πιστωτές για την αποπληρωμή των δανείων.

-Ένα ακόμα κράτος που αξίζει να αναφερθεί είναι η Ισπανία. Το ΑΕΠ της Ισπανίας σημείωσε πτώση ίση με 8,7% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά. Ο σημαντικότερος παράγοντας που οδήγησε στην παραπάνω μείωση αποτελεί η μεγάλη εξάρτηση της ισπανικής οικονομίας από τα τουριστικά έσοδα. Επιπλέον, όπως συμβαίνει και με την περίπτωση της Ελλάδας, η δομή της ισπανικής οικονομίας συγκροτείται, στην πλειονότητά της, από μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν σχεδόν το 70% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας. Επομένως, η αναστολή λειτουργίας ενείχε παρόμοιες συνέπειες με αυτές που έχουν περιγραφεί αναφορικά με την Ελλάδα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί για τα κράτη που εξετάστηκαν προηγουμένως, τα μέτρα οικονομικής στήριξης που λήφθηκαν, αφορούσαν κυρίως κρατικές επιχορηγήσεις σε εργαζομένους και επιχειρήσεις που τέθηκαν σε αναστολή εργασίας λόγω των περιοριστικών μέτρων, καθώς και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες οι άνεργοι. Τέλος, κρίθηκε απαραίτητη η κρατική παρέμβαση και η παροχή κρατικών εγγυήσεων για την αποπληρωμή των επιχειρηματικών δανείων.

-Στην Ολλανδία εφαρμόστηκαν επίσης μέτρα οικονομικής στήριξης σε επιχειρήσεις, εργαζομένους και νοικοκυριά. Η ολλανδική κυβέρνηση προέβη στην υλοποίηση τεσσάρων προγραμμάτων οικονομικής στήριξης, ώστε να αποζημιώσει τις παραπάνω ομάδες ανάλογα με το μέγεθος των απωλειών τους αλλά και ορισμένα χαρακτηριστικά που πρέπει να πληρούνται σε κάθε περίπτωση. Το πρώτο πρόγραμμα, επονομαζόμενο ως TVL, είχε ως σκοπό να αποζημιώσει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες είχαν απώλειες μεγαλύτερες από 30% επί των καθαρών κερδών σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Το ύψος της αποζημίωσης έφτανε έως και τις 550.000€, ενώ παράλληλα, οι επιχειρήσεις όφειλαν να αποδείξουν ότι τα σταθερά τριμηνιαία έξοδά τους ξεπερνούσαν τα 1.500€. Το δεύτερο πρόγραμμα, με τίτλο NOW, είχε ως σκοπό να αποζημιώσει τις επιχειρήσεις που βίωσαν απώλειες τουλάχιστον 20% επί των εσόδων τους. Το πρόγραμμα TOZO αφορά τους ιδιοκτήτες πολύ μικρών επιχειρήσεων, οι οποίοι λόγω της μειωμένης εμπορικής κινητικότητας ή ακόμα, λόγω της αναστολής λειτουργίας, παρουσίασαν εισόδημα χαμηλότερο από το κατώτατο εισόδημα που ισχύει στην Ολλανδία. Τέλος, το τέταρτο πρόγραμμα αφορούσε τον προσωρινό επαναπροσδιορισμό των φορολογικών υποχρεώσεων των φυσικών και νομικών προσώπων καθώς και την αναστολή πληρωμής των φόρων λόγω των αντίξοων οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν.

-Τέλος, εξετάζεται και η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου δαπανήθηκαν σημαντικά κεφάλαια για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Χονδρικά, υπολογίζεται ότι δαπανήθηκαν περίπου 169 δις λίρες στερλίνες από την εμφάνιση της πανδημίας, εκ των οποίων τα 100 δις διατέθηκαν για την κάλυψη των βασικών αναγκών των νοικοκυριών και τα 69 δις διατέθηκαν στις επιχειρήσεις, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις των παγίων εξόδων τους (όπως ενοίκιο και λογαριασμός ρεύματος).

Πρωταρχικός στόχος υπήρξε η στήριξη των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων χαμηλού εισοδήματος καθώς και των ανέργων. Για αυτό το λόγο καθιερώθηκε η εβδομαδιαία καταβολή 20 λιρών στερλινών σε 5,7 εκατομμύρια οικονομικά ευάλωτους πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου, πέραν των οικονομικών βοηθειών και επιδομάτων

που ήδη τους παρέχονταν. Επιπλέον, για τη στήριξη των ανέργων δημιουργήθηκαν προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και αποκατάστασης. Μέσω των παραπάνω προγραμμάτων διενεργήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας περισσότερες από 200 χιλιάδες προσλήψεις μακροχρόνια ανέργων νέων πολιτών. Από την άλλη, η οικονομική αρωγή προς τις επιχειρήσεις περιελάμβανε κυρίως κρατικές επιχορηγήσεις, εγγυήσεις ως προς τις δανειακές υποχρεώσεις και φορολογικές ελαφρύνσεις ή απαλλαγές.

Δεδομένου ότι η πλειονότητα των επιχειρήσεων που τέθηκαν σε αναστολή αντιμετώπιζαν σημαντικά προβλήματα ρευστότητας και κατ' επέκταση αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις δανειακές τους υποχρεώσεις, κρίθηκε απαραίτητη η κρατική παρέμβαση για την παροχή εγγυήσεων, οι οποίες κάλυπταν το δάνειο στο σύνολό του ή μόνο ένα μέρος του. Στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις του λιανικού εμπορίου και της εστίασης που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας χορηγήθηκαν από 10.000 έως 25.000 λίρες στερλίνες, με αποτέλεσμα να ευνοηθούν συνολικά περισσότερες από 400.000 επιχειρήσεις αυτών των κλάδων. Τέλος, ψηφίστηκε από την κυβέρνηση η μείωση του φορολογικού συντελεστή επί του επιχειρηματικού εισοδήματος για την διετία 2020-2022.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι τα μέτρα στήριξης που εφαρμόστηκαν από διάφορα ευρωπαϊκά κράτη, τόσο προς τους πολίτες όσο και προς τις επιχειρήσεις, παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες. Σαφώς, παρατηρούνται και ορισμένες διαφορές, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τον αριθμό και το περιεχόμενο των προγραμμάτων ενίσχυσης που υιοθέτησε κάθε κράτος. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι η Γερμανία και η Ολλανδία, παράλληλα με την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που επέφερε η πανδημία, σχεδίαζε πλάνα για την μετέπειτα ανάκαμψη στην προ πανδημίας οικονομική τους κατάσταση και στην περαιτέρω ανάπτυξη μέσα από οργανωμένα σχέδια, τα οποία περιλαμβάνουν επενδύσεις σε «πράσινες» υποδομές. Το παραπάνω αποτελεί, ίσως, μια σημαντική διαφορά αναφορικά με τον τρόπο που προσέγγισε την αντιμετώπιση της πανδημίας η ελληνική πλευρά.

4.3 Η αντιμετώπιση της πανδημίας από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα υπαγόμενα κράτη της υπήρξε καίριας σημασίας και πολύπλευρη, δεδομένου ότι συνέδραμε τόσο στο κομμάτι της διαχείρισης της υγειονομικής κρίσης όσο και στην οικονομική ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων κρατών. Αρχικά, η απαγόρευση ταξιδιωτικών μετακινήσεων, ιδιαίτερα από τρίτες χώρες, οι οποίες ήταν περισσότερο ευάλωτες στις υγειονομικές επιπτώσεις της πανδημίας λόγω της ελλιπούς ποσότητας σε φαρμακευτικά προϊόντα και της κατώτερης ποιότητας υγειονομική περίθαλψη, συνέβαλε σημαντικά στον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού. Επιπλέον, η ΕΕ κινήθηκε ταχύτατα για την δημιουργία, έγκριση και εισαγωγή αποτελεσματικών εμβολίων στην αγορά, έτσι ώστε να τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο που προέβλεπε την «ανοσία της αγέλης». Ακόμα, η ΕΕ φρόντισε για τη δημιουργία ενός αποθεματικού, του οποίου ως κύριος στόχος έχει τεθεί τόσο η ενίσχυση των υγειονομικών συστημάτων των κρατών- μελών της, με τροφοδότηση και

παροχή του κατάλληλου για την καταπολέμηση του κορωνοϊού εξοπλισμού, όπως για παράδειγμα είδη ατομικής προστασίας και αναπνευστήρες. Πέραν, όμως, αυτών η ΕΕ έχει προνοήσει και για το μέλλον των υγειονομικών συστημάτων των κρατών μελών της στην μετά- πανδημίας εποχή. Για αυτό το λόγο έχει συσταθεί το πρόγραμμα EU4Health, του οποίου σκοπός αποτελεί η βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός των υγειονομικών συστημάτων και η εξασφάλιση καινοτόμου μηχανολογικού εξοπλισμού.

Αναφορικά με την οικονομική ενίσχυση προς τα κράτη- μέλη της ΕΕ παρατηρούνται οκ ολίγα μέτρα στήριξης. Πρώτον, αξίζει να αναφερθεί και να αναλυθεί το Ταμείο Ανάκαμψης, όπως αυτό ονομάστηκε, και το οποίο αποτελεί πρωτοβουλία της ΕΕ προκειμένου να ενισχύσει και να συμβάλει στην ανάκαμψη από την περίοδο της υγειονομικής κρίσης, μέσω επενδύσεων σε «πράσινη» και ψηφιακή ανάπτυξη. Το εν λόγω πακέτο παροχών περιλαμβάνει περίπου 750 δις ευρώ, τα οποία αναμένεται να διατεθούν για τους σκοπούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επιπλέον, με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου δημιουργήθηκε ένας μακροπρόθεσμος προϋπολογισμός διάρκειας έξι ετών, από το 2021 έως το 2027, με σκοπό την οικονομική αρωγή πολιτών και επιχειρήσεων. Για τον παραπάνω σκοπό αναμένεται να εκταμιευθούν περίπου 324 δις ευρώ. Λαμβάνοντας υπόψη και τα μέτρα στήριξης που λαμβάνονται για τους εργαζομένους και τις επιχειρήσεις που ζημιώθηκαν από την πανδημία, τότε συνολικά, συνδυαστικά με τα προηγούμενα μέτρα, αναμένεται να εκταμιευθούν περίπου 2.364 δις ευρώ. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η ΕΕ διαθέτει 1.350 δις ευρώ για την αγορά κρατικών ομολόγων, προκειμένου να ενισχύσει τα κράτη στην περίοδο της πανδημίας.

Για την εξασφάλιση των υφιστάμενων θέσεων εργασίας στα ευρωπαϊκά κράτη δημιουργήθηκε το πρόγραμμα SURE, του οποίου κύριος σκοπός αποτελεί η αποτροπή αύξησης του ποσοστού ανεργίας κατά την περίοδο της πανδημίας και η κάλυψη από πλευράς των κρατών, των αυξημένων δημοσίων δαπανών. Δεδομένου ότι πολυάριθμες επιχειρήσεις και δημόσιες υπηρεσίες τέθηκαν σε αναστολή, είναι επόμενο ότι επιβαρύνεται η οικονομία του κράτους, περιλαμβάνοντας στους εθνικούς του λογαριασμούς την καταβολή μισθών και ασφαλιστικών εισφορών σε εργαζομένους, οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση εργασιακής αδράνειας. Επομένως, τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να κάνουν έκκληση για χρηματοδότηση απευθυνόμενα στο πρόγραμμα SURE, το οποίο αποσκοπεί στην αντιμετώπιση τέτοιας φύσεως οικονομικών ζητημάτων. Ωστόσο, τα χρηματικά διαθέσιμα τα οποία λαμβάνουν τα κράτη δεν αποτελούν καθ' εαυτό χρηματοδότηση, αλλά, αντιθέτως, ένα δάνειο με ευνοϊκούς όρους. Συνολικά διατίθενται 100 δις ευρώ και, μολονότι όλα τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν τη δυνατότητα να λάβουν την παραπάνω ενίσχυση, δίνεται προτεραιότητα και βαρύτητα στα κράτη που έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες οικονομικές ζημιές κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Τέλος, αναφέρεται ότι για την Ελλάδα εκταμιεύθηκαν 900 εκατομμύρια ευρώ μέσω του παραπάνω προγράμματος και με τις παραπάνω πληροφορίες γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η οικονομία της Ελλάδας βίωσε, συγκριτικά με την πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών, εντονότερα τις επιπτώσεις της πανδημίας σε οικονομικό, υγειονομικό και διαχειριστικό επίπεδο.

4.4 Ο δρόμος προς την «πράσινη» ανάπτυξη στην μετά- πανδημίας εποχή

Η «πράσινη» ανάπτυξη και το χτίσιμο υλικών και τεχνολογικών υποδομών που στοχεύουν προς την υλοποίηση του παραπάνω στόχου, αποτελούσε ένα εκ των βασικότερων ευρωπαϊκών ζητημάτων μεταξύ των κρατών, το οποίο είχε ανέλθει στην επιφάνεια πριν την εμφάνιση του κοροναϊού και της πανδημίας. Ωστόσο, για ευνόητους λόγους το ζήτημα της «πράσινης» ανάπτυξης παραγκωνίστηκε μερικώς, προκειμένου οι διαθέσιμοι κρατικοί πόροι να στραφούν προς την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας. Έχοντας, πλέον, φτάσει σε ένα σημείο όπου οι επιπτώσεις του κοροναϊού είναι ελεγχόμενες, το ζήτημα της «πράσινης» ανάπτυξης έχει αποκτήσει ξανά δημοτικότητα και τα ευρωπαϊκά κράτη λαμβάνουν σταδιακά τα απαραίτητα μέτρα για την υλοποίηση ορισμένων στόχων, όπως αυτοί έχουν τεθεί. Σύμφωνα με τη πρόγραμμα «Sustainable Development Goals» τα Ηνωμένα Έθνη αποσκοπούν έως το 2030 στην επίτευξη ορισμένων στόχων, οι οποίοι περιλαμβάνουν την εξάλειψη της φτώχειας, στην βελτίωση των εκπαιδευτικών συστημάτων και των συστημάτων υγείας, ενώ παράλληλα αποσκοπείται η εξάλειψη των ανισοτήτων και η εξασφάλιση προσβασιμότητας στα παραπάνω από όλους ανεξαιρέτως.

Η επίτευξη των ανωτέρω επιδιώκεται μέσω της εφαρμογής νόμων και μεταρρυθμίσεων που θα καθιερωθούν από τα ευρωπαϊκά κράτη. Επιπλέον και εξίσου σημαντικοί στόχοι του προγράμματος αποτελούν η παροχή οικονομικής ενέργειας. Γι' αυτό το λόγο έχει πραγματοποιηθεί «στροφή» σε εναλλακτικές και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας, οι οποίες με τις κατάλληλες τεχνολογικές και ενεργειακές υποδομές θα αποφέρουν τα επιθυμητά οικονομικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα. Τέλος, ένας εκ των σημαντικότερων στόχων του προγράμματος αποτελεί το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής και η εφαρμογή αυτών των μέτρων που θα εξαλείψουν τις βλαβερές συνέπειες του έως τώρα σύγχρονου τρόπου ζωής προς το φυσικό περιβάλλον. Η επίτευξη του παραπάνω στόχου ξεκινάει από το στάδιο της εκπαίδευσης. Αποτελεί ζωτικής σημασίας ζήτημα οι νεότερες γενιές να είναι πλήρως ενημερωμένες για την κλιματική αλλαγή και τις συνέπειες της στην ανθρωπότητα, ώστε να υιοθετηθεί η αρμόζουσα συμπεριφορά. Τέλος, έχει αποφασιστεί από τα Ηνωμένα Έθνη η εκταμίευση 100 δις δολαρίων ετησίως από τα απαρτιζόμενα κράτη για την κάλυψη των αναγκών του παραπάνω στόχου.

Συμπεράσματα Έρευνας

Έχοντας ολοκληρώσει την ανάλυση των τεσσάρων κεφαλαίων της έρευνας δύναται να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα που αφορούν τόσο τις επιπτώσεις της πανδημίας στο χρηματοοικονομικό τομέα της Ελλάδας όσο και τις πολιτικές αντιμετώπισης που υιοθετήθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση αλλά και από τις κυβερνήσεις άλλων ευρωπαϊκών κρατών.

Μέσα από τα πλαίσια της έρευνας που πραγματοποιήθηκε κατέστη δυνατό να προσδιοριστούν, έως ένα βαθμό οι χρηματοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας στην ελληνική οικονομία. Είναι σαφές ότι η πανδημία οδήγησε σε μια δύσκολη οικονομική πραγματικότητα επηρεάζοντας κάθε πτυχή της, ξεκινώντας από τις αλλαγές στον τρόπο άσκησης της εργασίας των πολιτών φτάνοντας έως την κερδοφορία των επιχειρήσεων.

Αρχικά, αναφορικά με την πορεία της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, η οποία αποτέλεσε και ένα εκ των πρώτων θεμάτων ανάλυσης, υπήρξε ένα ζήτημα το οποίο επηρέασε διαφορετικά τις επιχειρήσεις, ανάλογα με τον κλάδο στον οποίο αυτές δραστηριοποιούνται. Επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται, για παράδειγμα, στους κλάδους του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, της παροχής υπηρεσιών, της εκπαίδευσης και της υγείας, βίωσαν σημαντικές απώλειες στην κερδοφορία τους λόγω της επιβληθείσας αναστολής λειτουργίας, η οποία εφαρμόστηκε στα πλαίσια των περιοριστικών μέτρων με σκοπό τον περιορισμό της διασποράς της νόσου Covid-19. Αντίθετα, επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται, για παράδειγμα, στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα, των κατασκευών και των μεταφορών δεν βίωσαν τόσο σημαντικές απώλειες στην κερδοφορία τους, ενώ μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στον κλάδο των μεταφορών, σημειώθηκε σημαντική αύξηση στον κύκλο εργασιών κυρίως λόγω της εκρηκτικής αύξησης της ζήτησης για υπηρεσίες μεταφοράς, την οποία προκάλεσε η πανδημία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι εταιρίες διανομής και οι ταχυδρομικές υπηρεσίες, οι οποίες αύξησαν τόσο την εμπορική τους δραστηριότητα όσο και τα κέρδη μετά φόρων.

Πέραν της κερδοφορίας, ριζικές αλλαγές σημειώθηκαν ακόμη και στον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι επιχειρήσεις με τους πελάτες και τους προμηθευτές τους. Αναφορικά με τον τρόπο αλληλεπίδρασης με τους πελάτες εξαλείφθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου η φυσική αλληλεπίδραση και καθιερώθηκε η εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση μέσω νέων υπηρεσιών, όπως click away και take away. Από την άλλη, η αλληλεπίδραση με τους προμηθευτές παρουσίασε επίσης σημαντικά προβλήματα, τα οποία έρχονταν επίλυσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η άνευ προηγουμένου αύξηση της ζήτησης για υπηρεσίες μεταφοράς προκάλεσε «μπλοκάρισμα» στις επιχειρήσεις, οι οποίες μη έχοντας τον απαραίτητο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό αλλά και επαρκές ανθρώπινο δυναμικό, δυσκολεύτηκαν να ανταπεξέλθουν στην πραγματικότητα που επέφερε η πανδημία.

Σχετικά με την ένταση των επενδύσεων που σημειώθηκε σε μια περίοδο αβεβαιότητας, όπως αυτή της πανδημίας, αναφέρεται παρατηρήθηκε αρκετά μειωμένη κινητικότητα από πλευράς επενδύσεων, κυρίως από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και η τάση αυτή οφειλόταν στην μείωση της αυτοπεποίθησης των επιχειρηματιών βιώνοντας τις συνέπειες της πανδημίας. Αντίθετα, οι εταιρίες- κολοσσοί της ελληνικής οικονομίας πραγματοποίησαν επενδύσεις επέκτασης και ανανέωσης του μηχανολογικού τους εξοπλισμού, αν και με μειωμένο ρυθμό εν αντιθέσει με προηγούμενα έτη.

Η διαδικασία λήψεως αποφάσεων επηρεάστηκε τόσο σε ατομικό όσο και επιχειρηματικό επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο η λήψη αποφάσεων καθίσταται δυσκολότερη δεδομένων των πρωτόγνωρων μεταβολών. Η διαδικασία λήψεως αποφάσεων επιβραδύνεται, καθώς το άτομο, δεδομένου ότι πρέπει να συλλέξει τις απαραίτητες πληροφορίες που χρειάζεται προκειμένου να θέσει σε εφαρμογή την εκάστοτε απόφαση, αφιερώνει περισσότερο χρόνο στη συλλογή πληροφοριών και αξιολόγησης της εξωτερικής κατάστασης, ενώ παράλληλα γίνεται περισσότερο διστακτικό και λιγότερο πρόθυμο να συμμετάσχει σε δραστηριότητες που απαιτούν κοινωνική αλληλεπίδραση. Από την άλλη, σε επιχειρηματικό επίπεδο, οι εταιρίες αξιοποιούν όλα τα διαθέσιμα εργαλεία προκειμένου να αξιολογήσουν τη σημαντικότητα και το μέγεθος των επερχόμενων κινδύνων, προκειμένου να λάβουν τη βέλτιστη διοικητική απόφαση.

Σε επίπεδο χρηματιστηρίου παρατηρήθηκε εντόνως πτωτική τάση σε κάθε είδος χρηματιστηριακού προϊόντος, όπως μετοχές, ομόλογα, δείκτες αγοράς, εμπορεύματα, παράγωγα, πολύτιμα μέταλλα και εμπορεύματα. Από τα διαγράμματα που παρατίθενται στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται εμφανές ότι όλα τα παραπάνω χρηματιστηριακά προϊόντα σχηματίζουν, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020, πτωτική πορεία.

Τα μακροοικονομικά μεγέθη δεν έμειναν, φυσικά, ανεπηρέαστα από την εξέλιξη της πανδημίας. Το ΑΕΠ σημείωσε πτώση ίση με 7,8% εξαιτίας της αναστολής λειτουργίας πληθώρας μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ο ρυθμός αποταμίευσης των καταναλωτών αυξήθηκε ως απόρροια του κλίματος αβεβαιότητας και ανασφάλειας που επέφερε η έλευση της πανδημίας και κατ' επέκταση μειώθηκαν οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών, προκαλώντας έτσι «μπλοκάρισμα» στην οικονομία και στην κυκλοφορία του χρήματος. Οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν σημαντικά προκειμένου να μετριάσουν τις οικονομικές συνέπειες των περιοριστικών μέτρων. Δαπανήθηκαν ογκώδη ποσά σε αποζημιώσεις προσωπικού τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου τομέα, ενώ καλύφθηκαν εξ ολοκλήρου για ένα εύλογο χρονικό διάστημα οι ασφαλιστικές τους εισφορές. Οι επιχειρήσεις έλαβαν χρηματοδότηση προκειμένου να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις πάγιες υποχρεώσεις τους, τις οποίες οφείλουν να εξοφλούν ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται σε λειτουργία ή όχι. Παραδείγματα τέτοιων υποχρεώσεων αποτελούν τα ενοίκια, οι πάγιοι λογαριασμοί και τα ληφθέντα δάνεια. Η εξαγωγική δραστηριότητα, όπως είναι αναμενόμενο μειώθηκε σημαντικά, αλλά παράλληλα μειώθηκε και ο ρυθμός εισαγωγών, χωρίς, ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι το εμπορικό ισοζύγιο κατέστη θετικό.

Στη συνέχεια, εξετάζοντας τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τα ευρωπαϊκά κράτη για την αντιμετώπιση της πανδημίας παρατηρούνται αρκετές ομοιότητες ως προς τα περιοριστικά, οικονομικά και κοινωνικά μέτρα που τέθηκαν σε ισχύ. Πρώτον, αναγνωρίστηκε η ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης τόσο στους εργαζομένους μεμονωμένα όσο και στις επιχειρήσεις για την κάλυψη των πάγιων υποχρεώσεών τους. Για τους εργαζομένους που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας, η πλήρης κάλυψη των ασφαλιστικών εισφορών με κρατικές δαπάνες αποτέλεσε ζωτικής σημασίας μέτρο οικονομικής ενίσχυσης. Τέλος, όπως γίνεται αντιληπτό από τις ενέργειες και δράσεις τους, τα ευρωπαϊκά κράτη στο σύνολό τους επιδιώκουν να εξαλείψουν ολοκληρωτικά την απειλή του κορωνοϊού στο άμεσο μέλλον και ήδη σχεδιάζουν πλάνα για την οικονομική και κοινωνική ευημερία στην μετά- πανδημίας εποχή. Αυτή η εποχή προϋποθέτει ριζικές αλλαγές στον τρόπο ζωής, όπως αυτός είναι γνωστός σήμερα. Η ανθρωπότητα τείνει και οφείλει να υιοθετήσει έναν τρόπο ζωής φιλικό προς το περιβάλλον και προσαρμοσμένο στην ψηφιακή πραγματικότητα, μια κατεύθυνση στην οποία είναι στραμμένες όλες οι μεταρρυθμίσεις και αλλαγές των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, όπως της Γαλλίας, της Ολλανδίας, της Γερμανίας και της Ισπανίας.

Βιβλιογραφία

- Δημήτρης Γιακούλας , Λεωνίδας Βατικιώτης, Γιώργος Θανόπουλος, Αντώνης Αγγελάκης, Διονύσης Γράβαρης, Λόης Λαμπριανίδης, Δημοσθένης Γεωργόπουλος, Σταμάτης Βαρδαρός, Νίκος Δασκαλάκης (2021), Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ , Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις επιχειρήσεις [Πρόσβαση: 2 Σεπτεμβρίου 2022]
- ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΣΟΥ ΤΟΥ ΚΟΡΩΝΟΪΟΥ 2019 (COVID-19), ΕΛΣΤΑΤ, Μάρτιος 2022
- Joslyn, S., Sinatra, G. M., & Morrow, D. (2021). Risk perception, decision-making, and risk communication in the time of COVID-19. *Journal of Experimental Psychology*. Διαθέσιμο στο: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2022-24938-001.html> [Πρόσβαση: 2 Σεπτεμβρίου 2022]
- Deloitte (2020) Taking the right decisions in the COVID-19 crisis. Διαθέσιμο στο: <https://www2.deloitte.com/de/de/pages/strategy/articles/decision-making-in-the-covid19-crisis.html> [Πρόσβαση: 3 Σεπτεμβρίου 2022]
- Business Frameworks: Qualitative Risk Assessment - Probability/Impact Matrix. Διαθέσιμο στο: <https://sites.google.com/site/frameworksmkt622/home/6-analyze-contraints/risk-management/tool-1-scenario-analysis-explanation> [Πρόσβαση : 3 Σεπτεμβρίου 2022]
- Sexton, J., & Thomas, E. (2006). The Safety Attitudes Questionnaire: psychometric properties, benchmarking data, and emerging research. *BMC health services research*, 6(1), 44-45.
- Youngberg, B.J. (2011). *Principles of risk management and patient safety*. Sudbury, MA: Jones and Bartlett
- Smartdraw - cause and effect. Διαθέσιμο στο: <https://www.smartdraw.com/cause-and-effect/> [Πρόσβαση: 5 Σεπτεμβρίου 2022]
- Minnesota Dept. of Transportation Cost Estimating, Checklists. Διαθέσιμο στο: <https://www.dot.state.mn.us/pm/pdf/risk-checklist.pdf> [Πρόσβαση: 13 Σεπτεμβρίου 2022]
- Disorders, Vulnerabilities and Resilience in the Supply Chain in Pandemic Times (2021). Διαθέσιμο στο: <https://www.mdpi.com/2305-6290/5/3/48/htm> [Πρόσβαση: 14 Σεπτεμβρίου 2022]
- capital.gr (2021) Delivery: Οι μυστικές πτυχές του κλάδου που απογείωσε η πανδημία. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3526496/delivery-oi-mustikes-ptuxes-tou-kladou-pou-apogeiose-i-pandimia> [Πρόσβαση: 15 Σεπτεμβρίου 2022]

- Insider (2022) Κοντά 20% περισσότερα έσοδα στις εταιρείες ταχυμεταφορών έφερε η πανδημία. Διαθέσιμο στο: <https://www.insider.gr/epiheiriseis/211660/konta-20-perissotera-esoda-stis-etaireies-tahymetaforon-efere-i-pandimia> [Πρόσβαση: 15 Σεπτεμβρίου 2022]
- Φορέας Καθολικής Υπηρεσίας: https://www.eett.gr/opencms/opencms/EETT/Postal_Services_n/Universal_Service/ [Πρόσβαση: 18 Σεπτεμβρίου 2022]
- Banks.com.gr (2020) Click away/υβριδικές πωλήσεις: Κερδισμένοι και χαμένοι. Διαθέσιμο στο: <https://banks.com.gr/click-away-yvridikes-poliseis-kerdismenoi-kai-chameno/> [Πρόσβαση: 18 Σεπτεμβρίου 2022]
- Η καθημερινή (2022) Η πανδημία ψαλίδισε τις επενδύσεις επιχειρήσεων στην Ε.Ε. σε έρευνα και ανάπτυξη. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/561650521/i-pandimia-psalidise-tis-ependyseis-epicheiriseon-stin-e-e-se-ereyna-kai-anaptyxi/> [Πρόσβαση: 20 Σεπτεμβρίου 2022]
- Money review (2021) ΕΙΒ για πανδημία: Η Ελλάδα στις 4 χώρες με τη μεγαλύτερη αύξηση επενδύσεων. Διαθέσιμο στο: <https://www.moneyreview.gr/business-and-finance/economy/58344/eib-ayxisi-ton-ependyseon-stin-ellada-stin-pandimia/> [Πρόσβαση: 23 Σεπτεμβρίου 2022]
- Η ναυτεμπορική (2022) Τηλεπικοινωνίες: Υψηλότερες ταχύτητες με επενδύσεις 7 δισ.. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1903066/telepikoinonies-ypsiloteres-taxutites-me-ependuseis-7-dis> [Πρόσβαση: 23 Σεπτεμβρίου 2022]
- ΕΛΣΤΑΤ Δελτίο Τύπου (2022) ΔΕΙΚΤΗΣ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: Νοέμβριος 2021, ετήσια αύξηση 39,4%. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/d74d8f82-43b6-319e-1823-cd572b8f75f8>. [Πρόσβαση: 23 Σεπτεμβρίου 2022]
- ΟΕΒ (2021) Δείκτης Κύκλου Εργασιών στη Βιομηχανία. Διαθέσιμο στο: <https://www.oeb.org.cy/28717/> [Πρόσβαση: 24 Σεπτεμβρίου 2022]
  - <https://tradingeconomics.com/>
  - <https://www.tradingview.com/>
  - <https://finance.yahoo.com/>
- Nasdaq (2020) March 2020 had the Largest One-Day Moves Since 1985, But What Does that Mean for Investors? Διαθέσιμο στο: <https://www.nasdaq.com/articles/march-2020-had-the-largest-one-day-moves-since-1985-but-what-does-that-mean-for-investors> [Πρόσβαση: 17 Οκτωβρίου 2022]

- The balance (2022) How Does the 2020 Stock Market Crash Compare With Others? Διαθέσιμο στο: <https://www.thebalancemoney.com/fundamentals-of-the-2020-market-crash-4799950> [Πρόσβαση: 17 Οκτωβρίου 2022]
- Nasdaq 100 Companies-Components: <https://www.slickcharts.com/nasdaq100> [Πρόσβαση: 17 Οκτωβρίου 2022]
- Nasdaq Smart Sectors: <https://www.nasdaq.com/solutions/nasdaq-smart-sectors> [Πρόσβαση: 18 Οκτωβρίου 2022]
- S&P 500 Companies- Component by Weight: <https://www.slickcharts.com/sp500> [Πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2022]
- INVESTOPEDIA (2022) Russell 3000 Index: Definition, Purpose, and Limitations. Διαθέσιμο στο: https://www.investopedia.com/terms/r/russell_3000.asp [Πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2022]
- ASE General Index: <https://tradingeconomics.com/greece/stock-market> [Πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2022]
- Banking news (2021) Τι μας έδειξε η Eurobank το 2020 – Ζημία 1,212 δισ. σχεδιάζει Mexico 3,3 δισ με -200 εκατ στο κεφάλαιο - Τα NPEs μειώνονται στο 9% . Διαθέσιμο στο: <https://www.bankingnews.gr/trapezika-nea/articles/550780/ti-mas-edeiξε-i-eurobank-to-2020-zimia-1-212-dis-sxediazei-mexico-3-3-dis-me-200-ekat-sto-kefalαιο-ta-npes-meionontai-sto-9> [Πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2022]
- Capital (2022) Εθνική Τράπεζα: Κέρδη μετά από φόρους 867 εκατ. ευρώ για το 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3621719/ethniki-trapeza-kerdi-meta-apo-forous-867-ekat-euro-gia-to-2021> [Πρόσβαση: 23 Οκτωβρίου 2022]
- AthexGroup: ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ - Δεσμευτική Συμφωνία της Alpha Bank με την Davidson Kempner για τη Συναλλαγή Galaxy ύψους Ευρώ 10,8 δισ. και την πώληση 80% της Cepal Holdings. Διαθέσιμο στο: https://www.athexgroup.gr/el/permalink/-/asset_publisher/contentdispl/content/deltio-tyπου-desmeutike-symphonia-tes-alpha-bank-me-ten-davidson-kempner-gia-te-synallage-galaxy-ypsous-euro-10-8-dis-kai-ten-polese-80-tes-cepal-hold [Πρόσβαση: 23 Οκτωβρίου 2022]
- ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης (0.4/2021). Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/research/RES_05_25042021_REP_GR.pdf [Πρόσβαση: 23 Οκτωβρίου 2022]

- Moody's rating scale and definitions. Διαθέσιμο στο: https://www.moody's.com/sites/products/productattachments/ap075378_1_1408_ki.pdf [Πρόσβαση: 29 Οκτωβρίου 2022]
- Spglobal. A Credit Rating is an Informed Opinion. Διαθέσιμο στο: <https://www.spglobal.com/ratings/en/about/intro-to-credit-ratings> [Πρόσβαση: 29 Οκτωβρίου 2022]
- Η ναυτεμπορική (2017) FT: New Greek bond fifth most traded euro debt; nearly half of investors from US, followed by UK. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/english/631006/ft-new-greek-bond-fifth-most-traded-euro-debt-nearly-half-of-investors-from-us-followed-by-uk/> [Πρόσβαση: 29 Οκτωβρίου 2022]
- Ευρετήριο οικονομικών όρων. Συμβόλαιο Μελλοντικής Εκπλήρωσης (Futures contract) <https://euretirio.com/symvolaia-mellontikis-ekplirosis-futures-sme/> [Πρόσβαση: 29 Οκτωβρίου 2022]
- Investopedia (2022) CBOE Volatility Index (VIX): What Does It Measure in Investing? Διαθέσιμο στο; <https://www.investopedia.com/terms/v/vix.asp> [Πρόσβαση: 29 Οκτωβρίου 2022]
- Business daily (2021) . Καταθέσεις με αρνητικά επιτόκια έρχονται σύντομα και στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: https://www.businessdaily.gr/oikonomia/49947_katatheseis-me-arnitika-epitokia-erhontai-syntoma-kai-stin-ellada [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]
- CEIC (2022) Greece Gold Reserves. Διαθέσιμο στο: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/greece/gold-reserves> [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]
- Banking news (2017) Οι 20 λόγοι για τους οποίους ο χρυσός σε φυσική μορφή είναι η καλύτερη επένδυση. Διαθέσιμο στο: <https://www.bankingnews.gr/index.php?id=337935> [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]
- Insider (2022) Τι «ψάχνουν» και γιατί οι Κεντρικές Τράπεζες στον χρυσό; διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/oikonomia/229042/ti-psahnoun-kai-giati-oi-kentrikes-trapezes-ston-hryso> [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]
- Οικονομικός ταχυδρόμος (2022) χρυσός: Ο πληθωρισμός ρίχνει το πολύτιμο μέταλλο. Διαθέσιμο στο: <https://www.ot.gr/2022/06/10/agores/xrysos-o-plithorismos-rixnei-to-polytimo-metallo/> [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]
- <https://www.cnbc.com/2020/08/04/gold-markets-coronavirus-dollar-in-focus.html> [Πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2022]

- Forbes (2021) Γιατί η πρόσφατη πτώση του χρυσού δεν αποτελεί αγοραστική ευκαιρία. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/forbes/3555140/giati-i-prosfati-ptosi-tou-xrusou-den-apotelei-aporastiki-eukairia> [Πρόσβαση: 5 Νοεμβρίου 2022]
- Macro trends. Gold Prices - 100 Year Historical Chart. Διαθέσιμο στο: <https://www.macrotrends.net/1333/historical-gold-prices-100-year-chart> [Πρόσβαση: 5 Νοεμβρίου 2022]
- newsbomb (2021) Χρυσό 151 τόνων αξίας 7,4 δισ. ευρώ διαθέτει η Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbomb.gr/oikonomia/story/1183761/xryso-151-tonon-axias-7-4-dis-eyro-diathetei-i-ellada> [Πρόσβαση: 5 Νοεμβρίου 2022]
- Σύγχρονη χρηματοοικονομική ανάλυση και επενδύσεις (2017), Δημήτριος Ν. Σουμπενιώτης, Ιωάννης Α. Ταμπακούδης, Εκδόσεις Αφοί Θεοφάνη Καραγιώργου
  - <https://www.statistics.gr/>
  - Η ναυτεμπορική (2021) ΚΕΠΕ: «Τρέχει» η ελληνική οικονομία- Θα σκοντάψει στην ακρίβεια; Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/1222908/kepe-trechei-i-elliniki-oikonomia-tha-skontapsei-stin-akriveia/> [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]
  - Capital (2022) Γιατί το ΑΕΠ αυξάνεται πάνω από 6%. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/oikonomia/3677673/giati-to-aep-auxanetai-pano-apo-6> [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]
  - Η ναυτεμπορική (2019) «Τρίτης κατηγορίας» η κατανάλωση στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/1149589/tritis-kategorias-i-katanalosi-stin-ellada/> [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]
  - Η ναυτεμπορική (2021) Οι επιπτώσεις του Covid-19 στην κατανάλωση. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/afieromata/531963/oi-epiptoseis-tou-covid-19-stin-katanalosi/> [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]
  - ΕΛΣΤΑΤ, Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (2020). Διαθέσιμο στο: https://www.statistics.gr/documents/20181/17002319/%CE%95%CE%9D%CE%97_katanalwtis_2020.pdf/f3010af8-7a9c-c6db-3098-47e527ef19db?t=1600250099983 [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]
  - New lane finance (2020) Maintaining Healthy Vendor Relationships in the COVID-19 Pandemic. Διαθέσιμο στο: <https://newlanefinance.com/healthy-vendor-relationships-in-covid-19/> [Πρόσβαση: 6 Νοεμβρίου 2022]

- Purchasing Articles Supplier Selection Criteria. 8 Supplier Selection Criteria & The SHoCC. Διαθέσιμο στο : <https://www.certitrek.com/nlpa/news/purchasing-articles/supplier-selection-criteria/> [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- Business daily (2022) Πώς έγιναν πλουσιότερα μέσα στην πανδημία τα ελληνικά νοικοκυριά. Διαθέσιμο στο: https://www.businessdaily.gr/oikonomia/57660_pos-eginan-ploysiotera-mesa-stin-pandimia-ta-ellinika-noikokyria [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ (2021) Μαζική στήριξη εργαζομένων και ανέργων κατά την πανδημία από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Διαθέσιμο στο: <https://ypergasias.gov.gr/maziki-stirixi-ergazomenon-kai-anergon-kata-tin-pandimia-apo-to-ypourgeio-ergasias-kai-koimonikon-ypotheseon/> [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού (2021): https://www.minfin.gr/documents/20182/12041501/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F_%CE%9A%CE%A0_2021.pdf/ec6ca677-2d5e-4eb3-8a96-53ebca34e6fa [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- iefimerida (2021) ΕΛΣΤΑΤ: Μεγάλη αύξηση 27,8% σημείωσε το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου τον Σεπτέμβριο του 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/oikonomia/elstat-278-emporikoy-isozygiou-septembrio-2021> [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- iefimerida (2022) ΕΛΣΤΑΤ: Αύξηση 60,5% για το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας το πρώτο οκτάμηνο του 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/oikonomia/elstat-ayxisi-gia-elleimma-sto-emporiko-isozygio> [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- ΕΛΙΑΜΕΠ (2021) In focus – Πανδημία και εμπορικό ισοζύγιο των κρατών μελών της ΕΕ. Διαθέσιμο στο: <https://www.eliamep.gr/publication/in-focus-> [Πρόσβαση: 12 Νοεμβρίου 2022]
- Capital (2021) ΠΣΕ: Ρεκόρ ανόδου για τις εξαγωγές μέσα στην πανδημία – Άλμα 43,2% τον Σεπτέμβριο <https://www.capital.gr/oikonomia/3593155/pse-rekor-anodou-gia-tis-exagoges-mesa-stin-pandimia-alma-43-2-ton-septembrio> [Πρόσβαση: 13 Νοεμβρίου 2022]
- JAMA NETWORK (2022) What Is Herd Immunity? Διαθέσιμο στο : <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/277216> [Πρόσβαση: 13 Νοεμβρίου 2022]
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ. ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΟΙ ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ; Διαθέσιμο στο :

<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/epexsigiseis/giati-einai-simantikes-oi-statheres-times> [Πρόσβαση: 13 Νοεμβρίου 2022]

- TRADING ECONOMICS (2022) Greece Inflation Rate. Διαθέσιμο στο: <https://tradingeconomics.com/greece/inflation-cpi> [Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2022]
- Credit, what is Causing Inflation in 2022 and What is Transitory Inflation? Διαθέσιμο στο: <https://credit.org/blog/what-is-causing-inflation/> [Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2022]
- ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/bc7e6463-1184-0a1d-49d7-dfd9dd9f9d03> [Πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2022]
- ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (2021). Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/220e0ea9-171c-f06c-f0b9-2e9265d2c452> [Πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2022]
- Reporter (2022) Eurostat: «Υπερφορτωμένο» το κόστος στέγασης στην Ελλάδα (πίνακες) Πηγή: Reporter.gr. Διαθέσιμο στο: [https://www.reporter.gr/MONEY/Akinhta/547320-Eurostat-%C2%ABYperfortwmeno%C2%BB-to-kostos-stegashs-sthn-Ellada-\(pinakes\)](https://www.reporter.gr/MONEY/Akinhta/547320-Eurostat-%C2%ABYperfortwmeno%C2%BB-to-kostos-stegashs-sthn-Ellada-(pinakes)) [Πρόσβαση: 3 Δεκεμβρίου 2022]
- Hellasfin (2019) Γιατί ο πληθωρισμός διατηρείται ακόμη χαμηλός; Λειτουργεί ακόμη η καμπύλη Phillips;. Διαθέσιμο στο: https://www.google.com/search?q=%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%80%CF%85%CE%BB%CE%B7+phillips&sxsrf=ALiCzsbrVTiu4ZdRUIHH1tF2f2LpAD1PmA:1672766494607&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjM2M_19Kv8AhVTPu_wKHZbxBFMQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1536&bih=678&dpr=1.25#imgrc=6uXb5dNtR7Kk3M [Πρόσβαση: 3 Δεκεμβρίου 2022]
- Εισαγωγή στη μακροοικονομική ανάλυση (2014), Μουσής Γ. Σιδηρόπουλος, Εκδόσεις Ζυγός
- Μακροοικονομική θεωρία και πολιτική (2016), Μουσής Γ. Σιδηρόπουλος, Εκδόσεις Ζυγός
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ <https://www.minfin.gr/-/apologismos-ena-etos-parembaseon-antimetopises-ton-oikonomikon-epiptoseon-tes-pandemias> [Πρόσβαση: 4 Δεκεμβρίου 2022]
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021), 10 πράγματα που κάνει η ΕΕ κατά της COVID-19 και υπέρ της ανάκαμψης. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/10-things-against-covid-19/> [Πρόσβαση: 4 Δεκεμβρίου 2022]

- INTERNATIONAL MONETARY FUND (2021) Beyond the Pandemic: Five Charts on Germany's Economic Recovery Plan. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/07/13/na071521-beyond-the-pandemic-five-charts-on-germanys-economic-recovery-plan> [Πρόσβαση: 4 Δεκεμβρίου 2022]
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (2021) Five Charts on France's Policy Priorities to Navigate the COVID-19 Crisis. Διαθέσιμο στο : <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/01/15/na011921-five-charts-on-frances-policy-priorities-to-navigate-the-covid19-crisis> [Πρόσβαση: 4 Δεκεμβρίου 2022]
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (2020) Five Charts on Spain's Economy and Response to COVID-. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/11/12/na111320-five-charts-on-spains-economy-and-response-to-covid-19> [Πρόσβαση: 10 Δεκεμβρίου 2022]
- BlueUmbrella (2021), Coronavirus - support from the Dutch government. Διαθέσιμο στο: <https://www.blueumbrella.nl/updates/coronavirus-financial-support-measures-announced-by-the-dutch-cabinet> [Πρόσβαση: 10 Δεκεμβρίου 2022]
- Institute for Government, Coronavirus: what support did government provide for individuals and businesses?. Διαθέσιμο στο: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/article/explainer/coronavirus-what-economic-support-did-government-provide-individuals> [Πρόσβαση: 10 Δεκεμβρίου 2022]
- Andreucci, M. B., & Marvuglia, A. (2021). Investigating, implementing and funding regenerative urban design in a post-COVID-19 pandemic built environment: A reading through selected UN Sustainable Development Goals and the European Green Deal. In Rethinking sustainability towards a regenerative economy (pp. 395-413). Cham: Springer International Publishing.
- United Nation, Department of Economic and Social Affairs: The 17 sustainable development goals (SDGs) to transform our world. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html> [Πρόσβαση: 11 Δεκεμβρίου 2022]

Παραρτήματα

ΑΕΠ

	Χώρα	2017	2018	2019	2020	2021
1	Germany	3.690	3.970	3890	3.890	4.260
2	France	2.600	2.790	2.730	2.640	2.960
3	Italy	1.960	2.090	2.010	1.900	2.110
4	Spain	1.310	1.420	1.390	1.280	1.430
5	Poland	524,65	588,78	596,05	599,45	679,44
6	Romania	210,15	243,32	251,02	251,36	284,09
7	Netherlands	833,87	914,04	910,19	909,79	1.010,00
8	Belgium	502,76	543,30	535,83	525,21	594,10
9	Czech Republic	218,63	249,00	252,55	245,97	281,78
10	Greece	199,84	212,05	205,26	188,93	214,87
11	Portugal	221,36	242,31	239,99	229,03	253,66
12	Sweden	541,02	555,46	533,98	547,05	635,66
13	Hungary	143,11	160,56	163,99	157,18	181,85
14	Austria	417,26	454,99	444,62	435,23	480,37
15	Bulgaria	59,20	66,36	68,92	70,24	84,06
16	Denmark	332,12	356,84	346,50	355,22	398,30
17	Finland	255,65	275,71	268,51	271,89	297,30
18	Slovakia	95,65	106,14	105,72	106,70	116,53
19	Ireland	336,38	385,74	399,32	425,85	504,18
20	Croatia	56,32	62,32	62,33	57,47	68,96
21	Lithuania	47,76	53,75	54,75	56,85	66,45
22	Slovenia	48,59	54,18	54,33	53,70	61,75
23	Latvia	30,48	34,43	34,34	34,60	39,85
24	Estonia	26,92	30,62	31,08	31,37	37,19
25	Cyprus	22,95	25,60	25,94	25,01	28,41
26	Luxemburg	65,71	71,00	69,83	73,99	85,51
27	Malta	13,49	15,30	15,73	14,93	17,36
	EU Average	546,81	591,55	581,14	569,52	636,36

Παράρτημα 1: Το ΑΕΠ ανά κράτος της ΕΕ την περίοδο 2017-2021 (www.worldbank.com)

		Savings%GDP				
	Χώρα	2017	2018	2019	2020	2021
1	Germany	29	30	30	29	31
2	France	23	23	24	21	24
3	Italy	21	21	22	22	23
4	Spain	22	22	23	21	22
5	Poland	19	19	20	20	19
6	Romania	21	18	19	20	19
7	Netherlands	30	30	29	27	29
8	Belgium	25	24	25	25	26
9	Czech Republic	27	27	27	27	28
10	Greece	10	10	10	7	11
11	Portugal	18	18	18	18	19
12	Sweden	29	29	30	31	31
13	Hungary	25	27	27	26	27
14	Austria	26	27	28	29	28
15	Bulgaria	25	24	24	20	21
16	Denmark	30	30	30	31	32
17	Finland	23	23	24	25	25
18	Slovakia	22	22	21	20	19
19	Ireland	34	34	35	37	39
20	Croatia	25	25	26	24	25
21	Lithuania	20	21	21	21	21
22	Slovenia	26	27	27	28	26
23	Latvia	23	23	22	25	22
24	Estonia	29	29	29	28	31
25	Cyprus	16	15	14	10	11
26	Luxemburg	22	20	17	20	23
27	Malta	29	30	30	25	29
	Average EU	24,04	24,00	24,15	23,59	24,48

Παράρτημα 2: Οι αποταμιεύσεις ανά κράτος της ΕΕ την περίοδο 2017-2021 (www.worldbank.com)

		Consumption%GDP				
	Χώρα	2017	2018	2019	2020	2021
1	Germany	52	52	52	50	49
2	France	54	54	54	53	53
3	Italy	60	60	60	58	58
4	Spain	58	58	57	56	56
5	Poland	57	59	58	57	56
6	Romania	63	63	62	61	62
7	Netherlands	44	44	43	42	42
8	Belgium	51	52	51	49	49
9	Czech Republic	47	48	47	45	45
10	Greece	69	69	69	70	68
11	Portugal	65	64	64	64	64
12	Sweden	46	46	45	44	4
13	Hungary	50	49	49	50	48
14	Austria	53	52	52	50	50
15	Bulgaria	60	60	59	58	58
16	Denmark	46	47	47	46	46
17	Finland	53	53	53	51	51
18	Slovakia	56	56	56	57	57
19	Ireland	32	31	29	25	24
20	Croatia	57	57	57	59	57
21	Lithuania	62	61	60	58	58
22	Slovenia	53	52	52	50	51
23	Latvia	60	59	58	57	57
24	Estonia	50	50	50	50	48
25	Cyprus	65	65	63	62	59
26	Luxemburg	33	34	34	30	30
27	Malta	46	46	45	44	43
	Average EU	53,41	53,37	52,81	51,70	49,74

Παράρτημα 3: Η κατανάλωση ανά κράτος της ΕΕ την περίοδο 2017-2022 (www.worldbank.com)

		Governal Expenditures%GDP				
	Χώρα	2017	2018	2019	2020	2021
1	Germany	19,8	19,9	20,2	22,0	22,1
2	France	23,6	23,3	23,0	24,9	24,2
3	Italy	18,8	18,9	18,6	20,7	19,8
4	Spain	18,7	18,7	18,9	22,0	21,4
5	Poland	17,7	17,7	18,0	19,1	18,8
6	Romania	15,7	16,7	17,5	18,7	17,4
7	Netherlands	24,3	24,4	24,6	26,1	26,3
8	Belgium	23,0	23,1	23,0	24,5	24,0
9	Czech Republic	18,8	19,4	19,6	21,8	21,5
10	Greece	20,5	19,8	20,1	22,9	21,6
11	Portugal	17,2	17,0	17,0	19,0	18,8
12	Sweden	26,0	26,1	25,8	26,4	25,9
13	Hungary	20,2	19,7	20,1	21,3	20,9
14	Austria	19,5	19,3	19,5	21,1	21,7
15	Bulgaria	15,6	16,4	16,7	19,4	18,9
16	Denmark	24,4	24,3	24,1	24,8	24,3
17	Finland	22,8	22,9	23,2	24,2	24,4
18	Slovakia	18,9	18,6	19,6	21,0	21,5
19	Ireland	12,3	12,0	12,0	12,9	12,3
20	Croatia	20,7	20,7	20,7	24,0	22,2
21	Lithuania	16,3	16,4	16,9	18,5	17,5
22	Slovenia	18,5	18,2	18,3	20,6	20,6
23	Latvia	18,3	18,2	19,4	20,4	20,6
24	Estonia	19,3	19,1	19,5	20,8	19,8
25	Cyprus	14,8	14,5	16,0	19,6	19,6
26	Luxemburg	16,2	16,8	17,2	18,4	17,5
27	Malta	14,6	15,5	16,6	21,1	20,5
	Average EU	19,1	19,2	19,5	21,3	20,9

Παράρτημα 4: Οι κρατικές δαπάνες ανά κράτος της ΕΕ την περίοδο 2017-2021 (www.worldbank.com)

		Unemployment Rate				
	Χώρα	2017	2018	2019	2020	2021
1	Germany	3,8	3,4	3,1	3,8	3,5
2	France	9,4	9,0	8,4	8,0	8,1
3	Italy	11,2	10,6	9,9	9,2	9,8
4	Spain	17,2	15,3	14,1	15,5	14,7
5	Poland	4,9	3,8	3,3	3,2	3,4
6	Romania	4,9	4,2	3,9	5,0	5,2
7	Netherlands	4,8	3,8	3,4	3,8	4,0
8	Belgium	7,1	5,9	5,4	5,6	6,4
9	Czech Republic	2,9	2,2	2,0	2,5	2,9
10	Greece	21,5	19,3	17,3	16,3	14,8
11	Portugal	8,9	7,0	6,5	6,8	6,6
12	Sweden	6,7	6,4	6,8	8,3	8,7
13	Hungary	4,2	3,7	3,4	4,3	4,1
14	Austria	5,5	4,8	4,5	5,4	6,3
15	Bulgaria	6,2	5,2	4,2	5,1	5,4
16	Denmark	5,8	5,1	5,0	5,6	4,8
17	Finland	8,6	7,4	6,7	7,8	7,5
18	Slovakia	8,1	6,5	5,8	6,7	6,7
19	Ireland	6,7	5,7	4,9	5,6	6,6
20	Croatia	11,2	8,4	6,6	7,5	8,7
21	Lithuania	7,1	6,2	6,3	8,5	7,9
22	Slovenia	6,6	5,1	4,4	5,0	4,4
23	Latvia	8,7	7,4	6,3	8,1	7,6
24	Estonia	5,8	5,4	4,4	6,8	6,3
25	Cyprus	11,1	8,4	7,1	7,6	6,1
26	Luxemburg	5,5	5,6	5,6	6,8	5,2
27	Malta	4,0	3,7	3,6	4,3	3,5
	Average EU	7,72	6,65	6,03	6,78	6,64

Παράρτημα 5: Το ποσοστό ανεργίας ανά κράτος της ΕΕ την περίοδο 2017-2021 (www.worldbank.com)